

Deng'den Sunu

48. sayımızla, sizlere birkez daha merhaba demenin coşkusunu yaşıyoruz.

Geçen sayımızdan bu yana uzun bir ara geçti. Yaklaşık üç ay, sizlerden ayrı kaldık.

Elbet egemenler bu üç aylık sürede de boş durmadılar. Onlar, rejimlerinin devamı için, bu üç aylık süreyi de, bugünlerde 75. yılı kutlanmaya başlanacak olan Cumhuriyet'in şanına yakaşır bir biçimde geçirdiler. Türkiye halklarına, emekçilere yönelik baskılar, eksilmedi. Aksine giderek arttı. Dergimizi yayınladığımız bu sıralarda, yaklaşık 174 haftadır İstanbul'da Galatasaray Lisesi önünde oturma eylemi yaparak kayıp çocuklarının, eşlerinin, kardeşlerinin akibetini soran "Cumartesi İnsanları"na saldırılar, egemenlerin son dönemlerde yeniden yaşama geçirilen uygulamalarından biri oldu.

"Cumartesi İnsanları", 174 haftada toplam 9 kez saldırıya uğradılar. Bunlardan 5'i Habitat sürecindeydi. Son 4 saldırı ise, "Çeteler sorununu çözmezsem, bu koltuk bana haram olsun" diyen birinin, Başbakan Mesut Yılmaz'ın döneminde oldu. Bay Yılmaz, artık her yönüyle ayyuka çıkan çeteleri içeri tıkacağına, çete mağdurlarını içeri tıkmaya, onlara polislerini saldırtmaya devam ediyor. Ne diyelim; o koltuk ona yüzbin kez haram olsun, demekten öte...

Elbet, bu bayların saldırı emirleri, sadece "Cumartesi İnsanları"na yönelik değil. Onlar, kendilerine, rejimlerine karşı olan herkese, yaşamın her alanında saldırıyor; dağlar taşlar, evler barklar, canlı cansızlar, herkes bu bayların saldırı emirlerinden nasibini alıyor. Çeteler ise ortalarda cirit atmaya, tehditlerini sürdürmeye devam ediyorlar. Öte yandan af kokusu alanlar ise, inlerinden çıkarak, tek tek "yüce Türk adaleti"ne sığınmaya başladılar bile. Bunlardan bazıları, "yüce Türk adaleti"nden işkence görmeme sözü aldıktan sonra, Avrupa'dan gelerek teslim oldular. Çakıcı gibileri ise, kendileri için daha uygun olan ortamlarda, uyduruk bir yakalanma senaryosuyla inlerinden günyüzüne çıktılar.

Tüm bunlar, Türkiye halklarının nasıl bir risk altında olduğunun açık göstergesidir. Çünkü Türkiye'yi bir ağ gibi saran, Kürdistan ve Türkiye ile yetinmeyerek, neredeyse dünyanın her tarafında öldürme başta olmak üzere birçok eyleme karışan bu baylar, hâlâ devletlerinden, devlet içindeki ilgili ve yetkililerden destek görüyorlar. Deyim yerindeyse, onlar hâlâ "yüce devletlerinin" hizmetindedirler; devlet ise onları yitirmeyi göze alacak kadar "cesur" değil. Çünkü bu çeteler, aynı zamanda onların varlık nedenleridir de.

★

Elbet yaşadığımız sürecin sadece kötü yönlerini görmek gerekmiyor. Tüm herşeye rağmen, tablo karanlık değil. Halk kitleleri, Kürt halkı, Kürt ulusal hareketi, emekçiler; özcesi Türkiye ve Kürdistan toplumunun geniş bir kesimi artık yaşananların farkındadır ve içten içe gelişen muhalefet dalgası, her geçen gün biraz daha büyüyor. Derin devlet, içten gelişen muhalefetin korkusu ile hareket ediyor. Bu nedenledir ki, egemenler, kitlelerle yüzyüze gelmekten korkuyorlar.

Egemenler, en başta da, -kitlelerin tercihlerinin mevcut anti-demokratik yasalar nedeniyle parlamentoya yansımayaacağını bildikleri halde- kitlelerle seçim meydanlarında karşılaşmaktan korkuyorlar.

Bu korkudur ki, onları dört elle savaşa bağlamış; bu korkudur ki, onları dört elle çetelere bağlamış; bu korku nedeniyle ki, onlar daha dün aldıkları seçim kararını bile yeniden tartışmaya açıyorlar.

Oysa akıl ve sağduyunun yolu, hiç de egemenlerin geliştirdikleri tercihlere uygun değil. Akıl ve sağduyu, toplumu refaha çıkarır; kitleleri huzura kavuşturur; herşeyden ötesi, barışı egemen kılar. Bunun için de uygun koşullar vardır. PKK Genel Başkanı tarafından bu ay başlatılan ateşkes de, akıl ve sağduyunun galip gelmesi için iyi bir fırsattır.

Şimdiye kadar, PKK'nin silahlı güçleri, "iyileştirme projelerinin" engeli olarak gösteriliyordu. Buyrun, Kürtler'den silah kullanan tek güç PKK idi ve o da ateşkes ilan etti. Şimdi ne yapacaklar? Kamuoyunun karşısında resmen ateşkesi tanıdıklarına dair açıklama yapmaya cesaretleri yoksa bile, buyursunlar kendileri de gizli ateşkes yapsınlar, operasyonlarına son versinler, insan hakları ihlallerini engellesinler, demokratikleşme için gerekli adımları atsınlar; Kürt halkının siyasal ve kültürel haklarını yasal ve anayasal güvence altına alsınlar; zindanları boşaltsınlar... Bunları yaparlarsa, barış ve diyalog için atılacak diğer adımlar; en önemlisi de, silahların temelli susması peşisıra gelir. Halkların kardeşçe ve eşit bir şekilde birarada yaşaması için ise, en başta silahların temelli susması gereklidir. Şu da bir gerçek; son gelişmelerle birkez daha görülüyor ki, silahların patlamasının asıl nedeni bizzat Türk devletinin kendisidir.

★

Dergimizin yeni sayısında, PSK tarafından 1 Eylül Dünya Barış Günü nedeniyle yayınlanan bildiri ile, PSK Genel Sekreteri Kemal Burkay'ın, PKK tarafından yapılan ateşkesi destekleyen basın açıklamasına da sayfalarımız arasında yer verdik. Yazarımız İbrahim Metin ise, "Barış ve demokrasi güçlerinin işbirliği zorunluluktur" başlıklı yazısında, son birkaç aylık süreci değerlendiriyor. DBP Genel Başkanı Refik Karakoç'un, Avrupa Birliği'ni incelediği yazısını da, sayfalarımız arasında okuyabilirsiniz. Yazarlarımız İ. Metin Ayçiçek ile Munzur Çem de, farklı noktalardan yola çıkarak, bu yıl 75. yılı kutlanacak olan Cumhuriyet'i değerlendirdiler. Bu sayımızın Araştırma-İnceleme-Belge bölümünde ise, Haydar Cihaner'in dil üzerine hazırlayarak Eğitim Sen Dil Kurultayı'na tebliğ olarak sunduğu yazısı ile A. Haydar Avcı'nın "Kara Mahmut Ayaklanması" başlıklı araştırmasını okuyabilirsiniz.

Gelecek sayılarda yeniden buluşmak dileğiyle...

Barış ve demokrasi güçlerinin işbirliği zorunluluktur

□ İbrahim Metin

Son ayların Türkiye gündemi yine bir rezaletler zinciri olarak sıralandı. Kısaca “siyasetçi-polis-mafya” üçgeni içinde ifade edilse de, yaşananların boyutu bu üçlemenin ifade ve kapsam sınırlarını aşıyor. Emniyet örgü-

tünden orduya, parlamentodan yargıya, basından hükümete kadar uzanan kirli bir ilişkiler zinciridir söz konusu olan. Karanlık ve kirli çıkar ilişkileri, cinayet, haraç ve beyaz zehir kaçakçılığıyla perçinlenen bu zincirin

halklarına dokunulamıyor. Zira bu zincir, sistemin bel kuşağı niteliğindedir. Kapsamı, sistemin çözülüp dağılması demektir. Yenilenme ve aklanma eğiliminde olmayan egemen sınıklar, çürüyen, pas tutan bu zinciri her de-

fasında onarmaya çalıştılar. Suç örgütlerini korudular, sistemin geleceğini bu yolla güvenceye aldıklarını sandılar. Oluşan uygun ortamı içinde her köyün, kentin, kasabanın çeteleri oluştu. Mafya örgütleri "adalet dağıtmaya" başladılar. Her çete, merkez seçtiği yerin, mafya örgütleri ise şefinin adıyla anılır oldu; Yüksekova Çetesi, İzmit Çetesi, Çatlı, Yeşil, Mit, Polis Çeteleri bu çetelerden rasgele sıraladıklarımız.

Şimdi bir çok insanın, özellikle devletin temel tercihlerini gözden kaçırınların kafasında şekillenen soru şudur: Nasıl oldu da son ve de kutsal Türk devleti, mafya örgütleriyle böylesine iç içe geçti ve devlet çeteler cumhuriyetine dönüştü?

Soruya, demokrasi dışı yönetilen ve mutlu bir azınlığın sultanındaki her devlet, eninde-sonunda bu sonuçla karşılaşır diye yanıt verilebilse de, bu yanıt düzenin çete ve mafya örgütleri doğurmadaki özgün yanını tam olarak ortaya koymaz. Bu yan, TC'nin sömürgeci yanındır. Her şeye rengini veren odur. Kürt halkının haklarını tanımama düşüncesi, Türkiye egemenlerinde öylesine bir histeriye dönüşmüş ki, buna hizmet eden her şey mübahdır. Soygun, talan, cinayet, kaçakçılık... gibi şeylere yer vardır da, bir tek demokrasiye, hak ve özgürlüklere yer yoktur, bu düzende.

İrkçı-şoven bir ideolojiden beslenen inkarcı, baskıcı politikalar düzenin yapı taşları haline dönüşmüştür. Çok gerilere gitmeye gerek yok. 12 Eylül darbesiyle başlayan süreç, rejimin bu yanıyla ilgili vahşet örnekleriyle doludur. Düzenin inkarcı-şoven yanını zorlayan, demokrasi ve

İrkçı-şoven bir ideolojiden beslenen inkarcı, baskıcı politikalar düzenin yapı taşları haline dönüşmüştür. Çok gerilere gitmeye gerek yok. 12 Eylül darbesiyle başlayan süreç, rejimin bu yanıyla ilgili vahşet örnekleriyle doludur.

Düzenin inkarcı-şoven yanını zorlayan, demokrasi ve özgürlük isteyen yığınlar karşı, cinayet dahil her tür melanetin göze alındığı bir dönem yaşadık, yaşıyoruz. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından başlayarak; Kürt halkına, demokratik, sol güçlere karşı önemli suçlar işlendiyse de, bu dönem milliyet ayrımı yapmadan, rejim karşıtı tüm kesimlere karşı toptan bir imha ve susturma dönemi olarak tarihe geçti.

özgürlük isteyen yığınlar karşı, cinayet dahil her tür melanetin göze alındığı bir dönem yaşadık, yaşıyoruz. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından başlayarak; Kürt halkına, demokratik, sol güçlere karşı önemli suçlar işlendiyse de, bu dönem milliyet ayrımı yapmadan, rejim karşıtı tüm kesimlere karşı toptan bir imha ve susturma dönemi olarak tarihe geçti.

Darbeci Generaller **Yargılanmalı, 12 Eylül'ün** **Hesabı Sorulmalıdır**

12 Eylül askeri faşist darbesinin üzerinden 18 yıl geçti. Darbenin etkileri ve yarattığı sonuçlar; siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel yaşamı belirlemeye devam ediyor. Üzerinden bunca yıl geçmesine rağmen, darbeci generalleri eleştirmek, rejim karşıtı görüş ve düşünceleri ifade et-

mek, suçlanma ve yargılanma nedenidir. Kuşkusuz bu darbeci beş generalin kişisel gücünden ve isteğinden kaynaklanmıyor; egemen sınıflar böyle istediği içindir. 12 Eylül hukuku, sistemin aynen sürmesinden yana olanların, sistemin değişmesini isteyen yığınlar karşı geliştirdikleri bir karşı devrim hareketidir. 12 Eylül hukuku, belli tarihsel koşullar, ekonomik, sosyal ve siyasal nedenler üzerinde temellenmiştir. Bu yanını görmeden, darbeyi birkaç generalin ya da ordunun iktidar ihtirasını ürünü olarak görmek, sınıfsal ve sömürgeci yanını gözardı etmek olur. 12 Eylül darbesi, yerli egemen sınıfların çıkarına olduğu kadar, Ortadoğu coğrafyası üzerinde çıkarları bulunan emperyalist devletlerin de isteklerine uygun düşmüştür. Böyle olduğu içindir ki, ülkede devlet eliyle terör estirilip, idam sehpaları kuru-

lurken, söz konusu devletler, darbecilerin getirdiği hukuksal düzenlemelere karşı çıkmamış, generallere anlayış göstermiştir. İnsan hakları, demokrasi ve barış, onlar için çıkarlarını ve saldırgan yüzlerini maskeleyen bir örtüden öteye gitmemiştir.

ABD başta olmak üzere, batılı emperyalist güçler, Ortadoğu'nun kaygan zemininde, değişen dengeleri kontrol altında tutmak için, gerektiğinde despotlarla, faşist katillerle işbirliğinden geri durmayacaklarını defalarca göstermişlerdir. Geçmişte İran Şahı ve Saddam ile, günümüzde de, bir çok Arap monarşileriyle ilişkileri bunun kanıtıdır. Bu bakımdan faşist generallerin uygulamalarına karşı çıkmak bir yana, onların şahsında güvenilir birer müttefik bulduğu; bozulan dengeleri bu sayede düzelttiğini söylemek gerekir. 12 Eylül'ü anlamak için, 12 Eylül öncesi durumu ve sonrasında yaşananları kısaca özetlemekte yarar var:

Hatırlanacağı üzere kitleler, 12 Mart Muhtırası'nın etkilerini çabucak üzerinden atmış, hızlı bir politikleşme ve örgütlenme sürecine girmişti. Sömürüye, baskıya ve zulme karşı ciddi bir hareketlenme ve başkaldırı söz konusuydu. Grevler, işgaller, öğrenci eylemleri peş peşe patlıyor, kitlesel protesto ve yürüyüşleri, toprak işgalleri izliyordu. Kürt ulusal hareketi, uzun suskunluk dönemini bozmuş, sosyalist çizgide örgütlenerek emekçi yığınları bilinçlendirme ve örgütlenme işine soyunmuştu. Egemenler, şaşkın ve çaresizdi. İrkçi-şoven bir çizgide oluşan Milliyetçi Cephe hükümeti; Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyetçi Güven Partisi gibi partilerin bir-

leşmesiyle, Süleyman Demirel'in başbakanlığı ve adı anılan partilerin liderleri olan Necmettin Erbakan, Alparslan Türkeş ve Turhan Feyzioğlu'nun başbakan yardımcılığı yaptığı bir gerici koalisyondur ve kısaca MC diye anılıyordu. 1975'ten başlayarak kısa aralıklarla iki kez kuruldu.

Bu dönemde yükselen sol, sosyalist dalga ve emekçi yığınların eylemli muhalefeti ile birleşen Kürtler'in ulusal demokratik mücadelesi, kitle çizgisinde geliyor, rejimin bunalımını artırıyor, istikrarını bozuyordu. Kurulan hükümetler dağılıyor, getirilen baskı tedbirleri, barış, demokrasi ve özgürlük güçlerinin duvarına çarpıyordu. Sermaye ciddi arayışlar içindeydi. Devletin olanaklarını ve desteğini elde eden faşist milisler, resmi devlet güçlerinin destekçileri olarak ortaya çıkarıldılar. Ülkenin yüz akı olan aydın, yazar ve bilim insanları, faşist saldırılarda can verdiler.

Dönemin başbakanı olan Demirel, kitlelerin eylemli tepkisine karşı "sokaklar yürümekle aşınmaz" ve "bana milliyetçiler cinayet işliyor dedirtemezsiniz" diyerek, cinayet ve kıyımlara karşı yükselen halk muhalefeti küçümsüyor ve faşist katillere arka çıkıyordu. Aynı dönemlerde yeğen Yahya ilk hayali ihracatın mucidi olarak sahneye çıkıyor, dökülen kanlarla yapılan vurgunların ilişkisi, hafızalarda yer ediniyordu.

İçerde bunlar olup biterken, bölgede ciddi değişiklikler olmuş, İran'da despot Şahlık rejimi, yerini ABD düşmanlığının bayraktarlığını yapan mollaların islami rejimine bırakmıştı. Bu, ABD'nin bölgedeki çıkarları için önemli bir tehditti. Hem Şah

gibi ABD çıkarlarının koruyucusu biri gitmiş, hem de bu çıkarlara saldıran bir yapı oluşmuştu. Emperyalizmin Şah'a yüklediği bölge jandarmalığı görevi boşaltmıştı, hızla doldurulmalıydı. Buna en uygun ülke ise, Türkiye idi. Ancak Türkiye'de sömürülen ve baskı gören emekçi sınıf ve tabakalar ciddi bir direniş içindeydiler. Sermayenin uluslararası iş bölümüne uygun olarak dayattığı tarıma dayalı geri teknoloji, yatırım alanlarını daraltmış, işsizlik ve yoksulluğu arttır-

*Demirel, kitlelerin
eylemli tepkisine
karşı "sokaklar
yürümekle aşınmaz"
ve "bana milliyetçiler
cinayet işliyor
dedirtemezsiniz"
diyerek, cinayet ve
kıyımlara karşı
yükselen halk
muhalefeti
küçümsüyor ve
faşist katillere arka
çıkıyordu. Aynı
dönemlerde yeğen
Yahya ilk hayali
ihracatın mucidi
olarak sahneye
çıkıyor, dökülen
kanlarla yapılan
vurgunların ilişkisi,
hafızalarda yer
ediniyordu.*

mıştı. Hükümetin ücretleri dondurma ve Uluslararası Para Fonu'nun programını uygulama yönündeki girişimleri ise, şartların inmesine ve üretimin daha çok düşmesine yol açtı. Hem iç hem dış sermaye tedirgin oldu. Kitle muhalefeti kırılmalı, muhalefet güçleri dağıtılmalıydı. Düzeni korumakla yola çıkan partiler, bunu başaracak durumda değillerdi. Kürdistan'ın tümünde ve Türkiye'nin birçok yerinde sıkıyönetim vardı; askerler fiilen iktidardı. Ancak askerler olaylara bilerek müdahale etmiyor, darbe koşullarının olgunlaşmasını ve halkın kendilerini kurtarıcı olarak göreceği bir duruma gelmesini istiyordu. Cinayet işleyen faşistler bu nedenle yakalanmıyor, tesadüfen yakalananlar ise, İsa Armağan ve M. Ali Ağca örneğinde olduğu gibi en sıkı korunan askeri cezaevlerinden bile kaçırılıyordu. Bu tabloya barış, demokrasi ve özgürlük güçlerindeki dağınıklık, grupçu ve ben merkezci yaklaşımlar da eklenince istenen ortam çok geçmeden oluştu. 12 Eylül 1980 günü, askerler yönetime fiilen el koydular. Emekçi yığınlar, ilerici sol güçler ve yurtsever Kürt halkı, emsali görülmemiş gerici bir saldırı hareketiyle yüzyüze kaldılar. Büyük çabalarla, bedeller ödenerek elde edilmiş demokratik haklar gasp edildi. Bütün demokratik kitle ve meslek örgütleri, ilerici sendikalar, siyasi partiler kapatıldı; göstermelik parlamento ve hükümet dağıtıldı. Rejim muhaliflerinin yanı sıra, görevini iyi yapmayan rejim yanlısı politikacılar da tutuklandı. Böylece darbeciler topluma tarafsız bir görüntü veremeye çalıştılar; ama herşey açıkça ortadaydı. Hedef Kürt halkı ve

demokratik sol güçlerdi.

12 Eylül'le birlikte, ülke açık bir cezaevine dönüştürüldü. Emirle kurulan sıkıyönetim mahkemeleri, emirle ölüm cezaları verdiler. Onlarca devrimci insan idam sehpalarında can verdi. Yüzlercesi işkence tezgahlarında öldürüldü. Binlercesi de sakat kaldı. Demokratik, devrimci, yurtsever basına acımasız bir baskı uygulandı. Bilime, kültüre, ulusal değerlere ve sanata düşmanlık had safhaya çıkarıldı. Sendikası ve örgütsüz bırakılan işçi ve emekçi yığınlar, azgın bir sömürüye tabi tutuldular. Ülkenin zenginlik kaynakları bir avuç sermayedarın işbirliğiyle emperyalizme peşkeş çekildi. Topluma kışla disiplini içinde, sözde anayasa adına, deli gömleği giydirildi. O günden bugüne hükümet olan hiç bir parti bu deli gömleğini parçalamaya, darbe anayasasını kaldırmaya yetlenmedi. Yeltenir gibi görünenler bile, bir kolu açar gibi yapıp, düğümün üzerine yeni bir düğüm attılar. Ceza yasasından çıkarılan ünlü 141 ve 142. maddelerin yerine getirilen Terörle Mücadele Yasası, bunun çarpıcı bir örneğidir, ki Turgut Özal, bunun büyük bir demokratikleşme adımı olduğuna birçok kesimi inandırmıştı. Kısacası 12 Eylül darbesinin ardından ipleri askerlerin elinde olan katı merkezîyetçi sermayenin ihtiyaçlarını baz alan, uluslararası sermayenin öngördüğü işbölümüne uygun bir yapı oluşturuldu. Bu yapı 82 Anayasası'yla ve buna denk düşen diğer yasal düzenlemelerle güvenceye alındı. Darbe gerekçelerinin oluşturulmasında görev almış, cinayet suçlusu bir çok faşist katil, generaller tarafından devlet hizmetine çağrıldı; Kürtlere, Ermenilere,

*Son yıllarda suçları
açığa çıkan hiçbir
kamu görevlisi
hakettiği bir yaptırıma
uğratılmadı. Aksine
kollandı, korundular.
Eylülcü generaller
tarafından suç
örgütlerini organize
etmekle
görevlendirilen Ağar,
katillere verdiği
kırmızı pasaportlar,
silahlar ve talimatlar
tek tek ortaya çıktığı
halde yargı önüne
çıkartılamıyor. Daha
doğrusu onu
yargılayabilecek bir
merci bulunamıyor.
Kamuoyu baskısı
üzerine tutuklanan
birkaç tetikçi polis ise,
kısa süre sonra
serbest bırakıldılar.*

re, Rumlara karşı provokasyon ve saldırıyla görevlendirildi.

Bugün toplumun yüzyüze kaldığı çete-mafya örgütlenmesinin temelleri, devleti kurtaranlarca(!) böyle atıldı.

Ne varki, darbeci generallerle arkalarındaki güçlerin örgütleri tutmadı. Bütün zorba yöntemlere ve faşist uygulamalara rağmen kitlelerin barış ve demokrasi talepleri kırılmadı. Hoşnut-

suzluk büyüdü ve yığınlar yenisinden hoşnutsuzluklarını göstermeye başladılar. Kürt halkı kendisine yöneltilen soykırıma ve asimilasyona karşı meşru savunma yöntemlerine yöneldi ve ciddi bir direnç gösterdi. Askerler bütün bu süreç boyunca, 12 Eylül darbesiyle temelleri atılan hukuk dışı düzenin zarar görmemesi için çalıştılar. Görünürde yönetim yetkisi sivillerde olduğu halde, gerçekte devleti onlar yönettiler. Buna uygun düşmeyen gelişmelere müdahale etmekten, açıkça tavır koymaktan çekinmediler.

12 Eylül hukukunun geçerli kıldığı olgulardan belki en önemlisi askerlerin süreklileşen müdahaleleri oldu. Artık her on yılda bir müdahale edip yönetime doğrudan el koymak yerine "bozulan dengeleri düzeltecek balans ayarında" bulunmak daha kolay ve daha az dikkat çekici bir yol olarak kabul edilir oldu. Askerler yaşanan her gelişmeyle ilgili olarak sivilleri manipüle edici "uyarı" ve açıklamalardan geri durmadılar. Kimi zaman tankları bile yürütmekten çekinmediler. Sermaye, gelişmelere istediği biçimde yön verdi.

Gelişmeler Doğal Seyir İzliyor

Süreklileşen müdahaleler, gizli-açık hüküm süren çetelerin varlığı ve bunların adeta dokunulmaz olduğu bir siyasal sis-

tem, toplumsal gelişme ve ilerlemeye ket vurduğu gibi, suç örgütlerini de cazibe merkezi haline getiriyor. Toplumun safrası niteliğinde olan bir avuç esrarkeş, lümpen, serdengeçti devlet adına cinayet işleyip, haraç kestikçe "şerefli ve kahraman" pasesiyle ödüllendiriliyor. Milletvekilleri ve bakanlar bu türden insanlarla dost ve arkadaş olmayı övünç vesilesi sayıyorlar. Re-

.....

12 Eylül hukukunun geçerli kıldığı olgulardan belki en önemlisi, askerlerin süreklileşen müdahaleleri oldu. Artık her on yılda bir müdahale edip yönetime doğrudan el koymak yerine "bozulan dengeleri düzeltecek balans ayarında" bulunmak daha kolay ve daha az dikkat çekici bir yol olarak kabul edilir oldu. Askerler yaşanan her gelişmeyle ilgili olarak sivilleri manipüle edici "uyarı" ve açıklamalardan geri durmadılar. Kimi zaman tankları bile yürütmekten çekinmediler. Sermaye, gelişmelere istediği biçimde yön verdi.

.....

jimin tüm propaganda araçları gerektiğinde devletin cinayet işleyebileceğini anlatmada kullanılıyor. Çetelere karşı olduğunu söyleyen Başbakan Yılmaz bile çete ve mafya oluşumlarının varlığına değil, yanlış kullanılmasına karşı. Bu yüzden son günlerde Çakıcı'nın yakalanmasıyla yeniden gündeme gelen MİT-polis-çete-mafya-siyasetçi ilişkisini değerlendirirken, "Devlet Çakıcı'yı değil, Çakıcı devleti kul-

lanmıştır" diyor. Anlaşıyor ki, eğer devlet iyi kullanıp, daha fazla cinayet işletseydi, hiçbir sorun olmayacaktı. Böyle devlet, böyle zihniyet olur mu, demiyorum. Zira Türk devleti ve yöneticileri "olamaz" diye bilinen birçok şeyi yaptılar; yargısız infazları, kayıpları, işkence ve baskılarıyla ünlenen Türk devleti, dünyanın gözü önünde suç örgütleri kuruyor, halka zulüm yapıyor, Kürtleri katledip yerinden-yurdundan sürebiliyor.

Son yıllarda suçları açığa çıkan hiçbir kamu görevlisi hakettiği bir yaptırıma uğratılmadı. Aksine kollandı, korundular. Eylülcü generaler tarafından suç örgütlerini organize etmekle görevlendirilen Mehmet Ağar, katillere verdiği kırmızı pasaportlar, silahlar ve talimatlar tek tek ortaya çıktığı halde yargı önüne çıkarılmıyor. Daha doğrusu onu yargılayabilecek bir merci bulunamıyor. Kamuoyu baskısı üzerine tutuklanan birkaç tetikçi polis ise, kısa süre sonra serbest bırakıldılar. Böylece adalete gü-

venin yerini, suç örgütlerine güven aldı. Çünkü çeteler müthiş bir dayanışma örneği gösteriyordu! M. Ağar'ın Demirel'i oğlunun düğününe çağırması, Demirel'in önce kabul edip, sonra çarçıkması, buna karşılık tüm devlet erkanının düğünde hazır bulunması söz konusu dayanışmanın göz alıcı bir fotoğrafı olarak belleklerde yer etti. Bu tablo Ağar ve benzerlerinin yargılanmayacaklarını, yargıya ve halka

bir kez daha göstermiş oldu. Gelişmelere ve ortaya serilen kirli ilişkilere bakıp devletin bu kez suç örgütlerinden arınacağını düşünüp umuda kapılanlar, bir kez daha yanılmakla yüz yüze. Yüz yüze diyorum, çünkü ortaya serilen suçların örtbas edileceği, suçluların birkez daha korunacağı büyük bir olasılık. Susurluk kazası sonrasında da böyle olmuştu. "Nereye kadar giderse, oraya kadar" diye kükreyen Demirel, kirli ilişkiler zinciri, ordu ve emniyetin yanı sıra parlamento ve Çankaya'ya kadar uzayınca dut yemiş bülbüle döndü. Bugün de söylenen ve yazılanlara bakarak umutlanmak ve sistemden beslenenlerin sistemi değiştirebileceğini sanmak, yanılgıdır. Ortaya serilen kirli ilişkiler tek tek kişilerin marifeti değil, çünkü. Bu bir sistem sorunudur. Sistem adil değil ve anti demokratik, inkarcı bir zulüm rejimi var. Çete ve mafya örgütleri bu yüzden oluşuyorlar. Sistem dağıtılıp, rejim insan haklarına saygılı, demokratik bir öze kavuşturulmadıkça, söz konusu organizasyonlar, üyeleri değişse bile varlıklarını hep sürdürecektir.

Devlet nasıl çeteler cumhuriyetine dönüştü? sorusunun yanıtı, işte rejimin bu anti demokratik niteliğindedir. Halk arasında "körle yatan şaşı kalkar" diye bör öz deyiş var. Meşru devlet güçleri yerine yasa dışı oluşumlara bel bağlayan bir devletin, sonunda bu hale gelmesi hiç de şaşırtıcı değil.

Türkiye'de gelişmelerin doğal seyir izlemesine hiçbir zaman izin verilmedi. Çünkü egemen sınıfların politika ve uygulamaları evrensel normlara uygun değil, halkın kin ve nefretini çekiyorlar. Baskıcı bile olsa, ya-

.....
Yapılması gereken şey, egemenlerin gündem değiştirme çabalarını boşa çıkarıp, temel sorunları gündemde tutabilecek bir eylemlilik süreci başlatmak ve süreklileştirmektir. Bu, barış, demokrasi ve özgürlük isteyen yığınların iş ve güç birliği yapmasını gerekli kılıyor. Oysa sözkonusu güçler dağınık, bölük-pörçük. Bir çoğu geçmişten devralınan önyargılar, sekteler ve dışlayıcı alışkanlıklarla ortak davranışın önünü tıkıyor.

salara uygun bir uygulamanın sonlarını getirebilecek bir süreci başlatacağından korkuyorlar. Bu yüzden yasa dışı organizasyonları hep el altında tutup kendi koydukları yasaları bile çiğniyorlar.

Egemenlerin temel tercihlerine ve uygulamalarına bakıp, kaygı duymamak mümkün olmamakla birlikte, umutsuz değiliz. Sonuçta kitlelerin gücü ve talebi olmasaydı, egemen klik bu kadar kirlilikte ısrar edip batağa saplanmazdı. Çakıcı olayı ile gün yüzüne çıkan rezaletler zinciri, susurluk olayında olduğu gibi korunsaydı, bu uzun vadede rejime soluk aldırma yetmeyecektir. Çeteler arası çıkar

çatışması ve devlette görülen mafyalaşma eğilimi, bir bakıma sistemden umut kesenlerin, gider ayak köşeyi dönme ve çıkar elde etme çabası olarak da değerlendirilebilir. Zira rejim, gün geçtikçe sıkışmakta, çare diye başvurduğu yöntem ve araçlar, yeni sorunlara yol açmaktadır. Kürtlere ve sol güçlere karşı beslenip büyütülen şeriatçı akımların, rejim için tehlikeli hale gelmesinden sonra, bu kez de benzer amaçla beslenen çeteler, tehlike oluşturmaya başlamıştır. Bu durum, barış ve demokrasi güçleri için önemli fırsatlar doğurmuştur. Kitleler, savaş ortamının yarattığı yıkım ve kirlenmeyi somut olaylarla yaşamış, "vatanın bölünmez bütünlüğü" adına yola çıkanların rant peşind koşan sefil yaratıklara nasıl dönüştüğünü gözleriyle görmüştür.

Yapılması gereken şey, egemenlerin gündem değiştirme çabalarını boşa çıkarıp, temel sorunları gündemde tutabilecek bir eylemlilik süreci başlatmak ve süreklileştirmektir. Bu, barış, demokrasi ve özgürlük isteyen yığınların iş ve güç birliği yapmasını gerekli kılıyor. Oysa sözkonusu güçler dağınık, bölük-pörçük. Bir çoğu geçmişten devralınan önyargılar, sekteler ve dışlayıcı alışkanlıklarla ortak davranışın önünü tıkıyor. Bu tavırlar kendilerine yararlı olmadığı gibi, yığınların sonuç alıcı tarzda harekete geçmesini de önüyor. Buna rağmen iş birliği olanakları bugün her zamankinden daha fazla; üstelik zorunlu hale gelmiş. Rejim, sistemi çalıştırmak ve tutunabilmek için giderek saldırganlaşıyor. Hükümet ve düzen partileri bunda başarılı olmazlarsa yeni bir açık darbe tehdidi kapıda demektir. Rejimin

darbeyi göze alması halinde, uygun gerekçeleri bulması hiç de zor olmayacaktır. Egemen sınıfların saldırılarına karşı, hayatın her alanında örgütlenerek, ciddi iş ve güç birlikleri yaratarak, egemenlerin ucuz zafer elde etmelerini önleyebiliriz.

Egemen sınıflar, geçmişte darbe girişimlerinde, çok güçlü oldukları için değil, muhalefet güçleri dağınık ve güçsüz oldukları için, başarılı oldular. Dağınıklık her zaman güç yitimine yol açtı. Kendilerini güçlü sanan kesimlerin gücü tek başına gelişmeleri karşılamaya yetmedi ve yalnız güçsüz olanlar değil, onlar da kaybettiler. Kimi zaman kayıpları daha büyük oldu. Çünkü rejim güçlü bildiği kesimlere, daha büyük bir güç ve hınçla yöneldi. Bu akibeti değiştirmek, yığınlara barış ve demokrasi ekşininde bir mücadele platformu sunmakla olur. Eski yöntem ve alışkanlıklarla olmaz. Birlikten söz edip, kendimizi dayatmakla, kimseyi birlik zeminine çekemeyiz.

Genel ve Yerel Seçim Olasılığı İşbirliği İçin İyi Bir Fırsattır

95 seçimlerinin hemen ardından başlayan erken seçim tartışmaları, birçok kez ısıtılıp, soğutulduktan sonra nihayet parlamentodan geçerek kesinleşti. Başbakan Yılmaz, parlamento kararına atfen, "Bizi bu kararı almaya zorladılar, kuyunun dibine taş atanlar çıkarmadıkça, biz bu kararı geri almak için girişimde bulunmayacağız" diyor. Görülen o ki, parlamentoda grubu bulunan partilerin hiçbirisi erken seçim istemiyor. İstiyor görünen de taktik nedenlerle öyle davranıyor.

Örneğin CHP, DSP'nin gönülsüzlüğünü, DYP ise ANAP'ın seçim istemediğini bildiği için "mutlaka yapılsın" diye diyor. En güçlü görünenlerin bile halkla yüzleşmekten ve barajlara takılmaktan ödeleri kopuyor. Ama seçim yasasını demokratikleştirip barajları düşürmek de işlerine gelmiyor. Bunun yapılması halinde, demokratik sol güçlerin ve Kürtlerin parlamentoya yansıma şansları artacak ve bu serbestçe at oynatmalarını engelleyecektir. İşin özü, egemen sınıflar adına politika yapan parti ve kişilerin işi güçtür. Bir taraftan sahip oldukları ayrıcalıkları sunan kesimlerin talimat ve emirlerini, öte yandan yığınların yükselen muhalefeti ve öfkesi... Buna dayanmak kolay değil elbet. Ama Türkiye'deki politikacı esnafı en kötü koşullarda bile çıkarlarını koruyabilme yeteneği kazanmış, demagoji ve yalan konusunda uzmanlaşmıştır. Bunların duayeni durumundaki zat bile, altı kez düşürüldüğü koltuğa, yedinci kez tırmanmakla ünlüdür.

Düzen partilerinin seçim konusunda başlattıkları tartışmalar, nasıl sonuçlanır, kestirmek güçtür. Genel ve yerel seçimlerin 18 Nisan 1999'da yapılması karar altına alınmış olmasına rağmen, erteleneceğine ilişkin işaretler daha çoktur. Nitekim Sabancı, "iş dünyası erken seçim istemiyor" der demez, hükümet ortakları, kararın ertelenebileceğine kapı araladılar. Seçimleri istemeyen yalnız TÜSİAD (Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği) değil, ordu da istemiyor. Şimdi bir de ekonomik kriz kapıya dayandı. Önce Uzakdoğu'dan başlayan, daha sonra Rusya'da piyasaları allak-bullak eden eko-

*Egemen sınıflar,
geçmişte darbe
girişimlerinde, çok
güçlü oldukları için
değil, muhalefet
güçleri dağınık ve
güçsüz oldukları için,
başarılı oldular.
Dağınıklık her zaman
güç yitimine yol açtı.
Kendilerini güçlü
sanan kesimlerin
gücü tek başına
gelişmeleri
karşılamaya yetmedi
ve yalnız güçsüz
olanlar değil, onlar da
kaybettiler. Kimi
zaman kayıpları daha
büyük oldu.*

nomik bunalım, erken seçimin yapılması önünde tek başına engel gösterilebilecek nitelikte bir gerekçe. Sermaye çevreleri, seçim ekonomisinin krizin etkilerini ağırlaştıracağından korkuyorlar. Ordu ise bir erken seçimin 95 seçimleri benzeri bir sonuç yaratacağı ve siyasi krizi daha çok derinleştireceği endişesiyle karşı çıkıyor. Bu durumda seçimlerin öngörülen tarihte yapılmaması ihtimal dahilindedir. Ancak, seçimler ister yapılsın ister ertelensin, barış ve demokrasi güçlerinin bir araya gelerek ortak bir mücadele platformu yaratması, yığınlara siyasi süreçte müdahale edebilme şansı verecektir. 95 seçimleri sırasında

oluşturulan Emek, Barış, Özgürlük Bloku (EBÖB) benzeri bir oluşum, yeniden yaratılabilir. Ve bu, öncelikli hedefleri arasına seçim işbirliğini alırken, rejimin dizginsiz saldırılarına karşı koyabilir, hak ihlallerini afişe edip kamuoyunu harekete geçirebilir; bu mümkündür.

Rejimin oyalama ve zaman kazanma taktikleri başka türlü boşa çıkarılamaz. Ecevitler'in ortaya attığı "af önerisi", "kader kurbanları"na af örtüsü altında, cinayet işleyen, kamu kaynaklarını talan eden kimseleri kurtarmayı amaçlamakta, sisteme karşı çıkan, rejimin uygulamalarını eleştirdiği için yargılanıp tutuklanan aydın, yazar ve politikacıları ise af kapsamı dışında tutarak sistemi rahatlatmayı amaçlamaktadır. Oysa toplum uzun süreli bir çatışma döneminden kaynaklanan yara-bere içindedir. Yanlı işleyen yargı mekanizması, hukuksal dayanaktan yoksun ve evrensel normlara aykırı kanunlarla adalet duygusunu bozmuş, yargılama sistemine güvenini ortadan kaldırmıştır. Uluslararası hukuk tarafından meşru ve geçerli kabul edilmeyen DGM'ler iş başındadır. Kirli savaş rantının özendirdiği muhbirlik, birçok insanın yok yere suçlanmasına ve cezalandırılmasına yol açmıştır. Bu ve benzeri olguların yarattığı sonuçları ortadan kaldırmak genel ve ayırimsız bir genel af'a mümkündür. Ecevit'lerin önerdiği, hükümet ortaklarının kabul ettiği şekliyle bir af yasası bunalımı derinleştirmekten başka bir sonuç doğurmayacaktır.

Bu tutum akıl dışıdır. Devletin hukuk dışı uygulamalarına karşı çıkıp, barış ve demokrasiyi savunan insanları içerde tutmak,

.....

Hiç kuşkusuz, rejimi, barış yolunu açmaya zorlayacak olan kitlelerin gücüdür.

Rejimden zarar görenler, el ele vermedikçe bu gücü harekete geçirmek mümkün görünmüyor.

O halde biran önce el ele vermeli, rejimin karşısına kitle gücü dikmeliyiz. Başka türlü kilitli kapıları parçalamanın, barışa ve demokrasiye ulaşmanın yolu yoktur.

.....
cinayet, soygun ve yolsuzluk yapanları ise salıvermek, rejimin şanına yakışsa da, günümüz dünyasında gözü kara ve kural tanımaz bir tutumun ifadesi olarak değerlendirilecektir.

Genel Af, Barışın ve Demokrasinin Önünü Açacaktır

Savaş ve şiddetin yarattığı yıkım ve gerilimin etkileri eğer giderilmek isteniyorsa, bunun yolu barış ortamını sağlamaktan geçiyor. PKK'nin tek yanlı olarak ilan ettiği ateşkes kararı bunun için uygun bir fırsattır. Devlet, bu fırsatı iyi değerlendirmeli. Silahlar tamamen susmalı ve iki tarafı ateşkesin yaratacağı olumlu atmosferde barışa zemin hazırlanmalıdır.

14 yıldır söylenegelen "sonlarını getirdik, gelip teslim olunlar" yollu söylemlerin, birkez

daha tekrarlanması, bir fayda sağlamayacak. Aksine iki tarafı bir ateşkesle sürecin yumuşatılması, ardından genel ve ayırimsız bir genel af'a toplumsal gerilimin düşürülmesi, barışı kolaylaştıracak ve Kürt sorunu başta olmak üzere, diğer toplumsal ve siyasal sorunları çözüm yoluna sokacaktır. Böylesi bir gelişme, çetelere, mafya örgütlerine ihtiyacı ortadan kaldıracak, kaynakların üretime yönlendirilmesiyle, toplum, gelişme yoluna girecektir.

Egemenler bunu yapar mı? Başka bir söylemle, akıl çıkarandan önce gelir mi? Olumlu yanıt vermek zor. Red ve inkar politikalarında ısrar sürüyor. Açığa çıkan çete ve mafya örgütlerinin üzerine yürümek yerine, onların devlet bağlantıları saklanmaya, işlenen siyasi cinayetlerin üzeri örtülmeye çalışılıyor. Öcalan'ın açıkladığı tek yanlı ateşkes kararına, kışkırtıcı ve itici yanıtlar veriliyor. Egemenlerin barışa ve demokrasiye karşı duydukları korku, çok çabuk dışa vurdu. Ateşkes kararının korunması ve devamı bu korkuyu derinleştirecek, savaşa endeksli yönetim tarzının elindeki gerekçeleri alacaktır. Türkiye ve dünya kamuoyu, kimlerin savaştan, yıkımdan yana; kimlerin mağdur olduğunu bir kez daha görme şansına kavuşacaktır.

Hiç kuşkusuz, rejimi, barış yolunu açmaya zorlayacak olan kitlelerin gücüdür. Rejimden zarar görenler, el ele vermedikçe bu gücü harekete geçirmek mümkün görünmüyor. O halde biran önce el ele vermeli, rejimin karşısına kitle gücü dikmeliyiz. Başka türlü kilitli kapıları parçalamanın, barışa ve demokrasiye ulaşmanın yolu yoktur.

Dereng Neminin!

Partiya Sosyalist a Kurdistan-PSK, di 1'ê Îlonê, Roja Aştî da belavokeki derxist. Ev belavoka PSK'ê, gêhişt kovara me ji. Em vê belavoka li jêr neşir dikin. **DENG**

Welatino,
Xebatkarên Kurd û Tirk
Hemû rewşenbir, mêr-jin û xortno!
Ji ber 1'ê Îlonê, em bangî we dikin ku careke din le ser pîrsa şer bifikirin, ku li welatê me bi salan e berde-wam e.

Dî rûbarî vi şerî da heya nuha ji herdu alî jî 30 heza-ri zêdetir kes hate kuştin. Jî wê zêdetir ji birindar bû yan jî seqet ma. Bî deh hezaran malbat pê êşîyan, perişan bûn.

Dî rûbarî şer da Kurdistan ser û bin bû. Bî hezaran gund, bî dehan bajar wêran bûn; bî milyon mirovê me jî gund û bajarên xwe hatin dûrxistin, bî milyon jî, bo ku can û şerefa xwe biparêzin, welatê bav û kalan terk ki-rin, koçber bûn. Van kesan hertiştê xwe winda kirin, li welatên dûr, li dor gund û bajaran bêmal, betal, birçî û perişan bûn.

Çikên şer gihan rojavayê, gihan bajarên mezin wek Îstembol, Enqere, İzmir û Edenê. Tirkîyê kete nav şer û gengeşiyên mezin, li her der çete saz bûn.

Şer heyi û hatina Tirkîyê telef dike. Her sal 10-12 milyar dolar rasterast diçe şer. Aboriya Kurdistanê xirab bû; li welatê me çandini, sinayi û pez xwedikirin wek ne-ma. Tûrizma Tirkîyê jî di rûbarî şer da derbek mezin xwar.

Iro li Tirkîyê ew êş û zehmetiyên aborî ku gel dikişî-ne, ew birçiti, betali, buhayî hemû di rûbarî şer da ye. Nanê gel dibe qumbe û fişeng.

Li ciyê avakirina karxaneyan zêdetir tang û top, ba-lafir û keştiyên şer tene kirin.

Dî rûbarî vi şerê qirêj da aboriya Tirkîyê bû bendeyê esrar û eroyînê, qumarê; welat qirêj bû.

Dî rûbarî vi şerê qirêj da ku diji gelê Kurd bî kar tê, ne tenê li Kurdistanê, li Tirkîyê jî heqên mirovî pêpes bûn. Tirkîye di vi wari da jî li dinyayê gelek bî şunda ket. Mirovên nivîskar û zana, mirovên bijarte û bî şeref yan bî destê çetên dewletê tene kuştin, yan jî di zindanê da ne.

Li welat saziya zulmê, ya eza û cefayê ava bûye.

Li Tirkîyê şovîni û militarîzm gelek xurt bû.

Dî rûbarî vi şerê qirêj da li dinyayê êtbara Tirkîyê gelek sist bû. Ew him li rojhilat, him jî li rojava tenê ma. Bî hemû ciranên ra pêwendiyên xwe xirab bûn. Tirkîye iro ketiye xetera şerê mezintir.

Welatino; xebatkarno, hemû jin-mêr û xortên welat,
Hemû mirovên xwedî şeref û aşitixwaz!
Hela carê bifikirin, ev tişt jî bo çî ye? Şer jî bo çî ye?
Hela carê bifikirin, gelê Kurd çî dixwaze?
Kurd heqên xwe dixwazin. Heqên ku hûn û hemû mirov û gel li dinyayê bi serbestî bî kar tinin û divê bi-nin..

Kurd dixwazin zmanê xwe, çanda xwe bi serbestî bî kar binin. Kurd dixwazin li ser erda bav û kalan, ku bi he-zaran sal e lê dijin, bê zulm û zor, lê bî şeref, bî serbestî bijin.

Kurd dixwazin jî heyî û dewlemendiya welatê xwe feyde bistinin.

Ango gelê Kurd jî heqên siyasi, çandî û hukmî dix-waze ku hemû gelên xwedî şeref bî kar tinin û divê binin.

Jî ber ku ev heq jî Kurdan ra ne hatine naskirin, jî ber ku li Kurdan neheqî û zulm tê kirin û dewleta Tirk diji hemû daxwazên Kurdan çoyê zore bî kar tine, ev şer jî bo vê heye.

Ev şer dikare xilas be. Gelên Kurd û Tirk dikarin li ba hev wek bira bijin. Em vi tiştî dixwazin. Riya vê jî dan û stendin û aşitî ye. Divê top û tîfing rojki berê bêdeng bin. Riya vê, jiyanê teze ye li ser bingeha aşitîyê.

Xwişk û birano!

Jî ber 1'ê Îlonê, Roja Aştîyê ya Dinyayê, çî Kurd çî Tirk, çî Elewî çî Sunnî, çî Xaçparêz çî Özdi, çî xebatkar çî sermiyandar, çî feqîr çî dewlemend, çî gundi çî bajari, em gazi hemû kesan dikin ku li Tirkîyê û Kurdistanê di-jin, careke din li ser pîrsa şer û aşitîyê bifikirin.

Werin em bo aşitîyê, bo nan, bo azadî û demokratiyê dest bidin hev!

Ev şer bila biqê dawî. Top û tîfing bila nuha bêdeng bin, bila di navbera Kurdan û dewleta Tirk da dan û sten-din dest pê bike!

Bila zêde xwin neçe, bila êş û birin bî dermankirin. Em welatê xwe zêde xirab nekin û neşewitînin; nanê xwe nekin qumbe û fişeng!

Em li ba hev wek bira bijin, li ser bingehê wekhevi-yê jiyanê teze û azad serrastkin.

Werin, em di 1'ê Îlonê da dest bidin hev bo aşitîyê bi-meşin, da ku ew kesên neheq, zalim û zordest, ew kesên şerxwaz, ew teyrê bereteyan jî dengê me bibihisin!

Em zêde dereng neminin!

**PARTIYA SOSYALIST A KURDISTAN
(PSK)**

Avrupa Birliği

□ Refik Karakoç*

Kısa Tarihçe

Avrupa kıtasında birlik fikri çok eski çağlardan beri hep gündemde tutulmuştur. Bugünkü AB'nin başlangıç noktası, 25 Mart 1957'de imzalanan ve 1 Ocak 1958'de yürürlüğe giren, AET (Avrupa Ekonomik Topluluğu) antlaşmasıdır.

Bu anlaşmada belirlenen temel hedef, topluluk üyesi ülkelerin başta ekonomik faaliyetlerde olmak üzere, birçok alanda işbirliği yapmak suretiyle birbirlerini desteklemek olarak belirlenmişti.

Topluluk bugüne kadar çeşitli dönemlerden geçmiştir. Ayrıca bu dönemde dört ayrı genişleme süreci yaşamıştır. Bu dönemleri şöyle sıralayabiliriz:

1- 1 Ocak 1973 tarihinde, İngiltere, Danimarka ve İrlanda, Avrupa Topluluğu'na katılmışlardır. Böylece topluluğun üye sayısı dokuza çıkmıştır.

2- 1 Ocak 1981 tarihinde, onuncu üye Yunanistan, topluluğa katılmıştır.

3- 1 Ocak 1986 tarihinde, İspanya ve Portekiz'in de katılmasıyla,

üye sayısı on ikiye çıkmıştır.

4- 1 Ocak 1995 tarihinde İsveç, Finlandiya ve Avusturya, topluluğa katılmıştır.

Günümüzde ise topluluğa, ilk aşamada alınmalarına karar verilen altı ülke şunlardır:

Estonya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovenya ve Kıbrıs Rum Cumhuriyeti.

İkinci aşamada alınması kararlaştırılan ülkeler ise; Letonya, Litvanya, Slovakya, Romanya ve Bulgaristan'dır.

Bu arada Türkiye, Avrupa Birliği'ne (AB) giriş için 31 Temmuz 1959'da başvuru yapmış; 12 Eylül 1963'te imzalanan ve Aralık 1964'te yürürlüğe giren Ortaklık Antlaşması'na (Ankara Antlaşması) rağmen hâlâ birliğe üye olamamıştır. Bu konuya ileride değineceğim için, şimdiden ayrıntılandırmak gereksizdir.

Roma ve Maastricht Antlaşmaları

Avrupa Birliği incelenirken iki önemli antlaşmayı, yani Roma ve Maastricht Antlaşmaları'nı görmek-

teyiz.

Roma Antlaşması'nda gösterilen başlıca hedefler; ortak bir pazarın kurulması; üye ülkelerin ekonomik politikalarının birbirine yaklaşımı; daha büyük bir ekonomik stabilizasyon; hayat standardının daha hızlı bir şekilde yükselmesi ve üye ülkeler arasında daha sıkı ilişkilerin teşviki şeklinde ifade edilebilir.

7 Şubat 1992 tarihinde Maastricht'te AB süreci ile ilgili bir dizi prensip kararı alınmış ve imzalanmıştır. 1993'te yürürlüğe giren bu antlaşmanın temel ilkelerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Rekabet ilkesine dayanan serbest piyasa ekonomisi;

2- Kamu maliyesinin dengeli bir şekilde yürütülmesi;

3- Gerekli olmadıkça topluluk müdahalesinin sınırlandırılması, yetki ve sorumlulukların üye ülkelere bırakılması.

Anlaşma kademeli olarak önemli yenilikler getirmiştir. Bunlar:

1- Ekonomik ve parasal birlik; ekonomik politikaların yaklaştırılması, belirli bir takvim içerisinde

Avrupa Merkez Bankası ve müşterek para biriminin, 1999 yılından itibaren gerçekleştirilmesi ön görülmüştür;

2- Avrupa vatandaşlığı; birliğe üye ülkelerin vatandaşlarına yerleşik oldukları AB üyesi bir ülkede, Avrupa Parlamentosu ve mahalli seçimlerde seçme ve seçilme hakkı vermiştir;

3- Ortak güvenlik ve dış politika; gerek üye ülkeler arasında, gerekse üçüncü ülkeler karşısında ortak politika güdülmesi, adaletin ve polisiye vakaların takibinde ortak hareket edilmesi öngörülmüştür.

Bu aşamaya geçilmesi için öngörülen bazı kriterler vardır. Bunlardan ikisi bütçe politikası ile ilgilidir. Bunları ise şu şekilde formüle edebiliriz:

1- Yıllık bütçe açığı GSYİH'nin % 3'ünü aşmamalıdır;

2- Kamu borçları GSYİH'nin % 60'ını geçmemelidir.

Ayrıca ekonomik performans için, üç uyum kistası getirilmiştir:

1- Enflasyon oranı, enflasyonun en düşük olduğu üç ülke ortalamasından en çok % 1.5 oranında fazla olabilir;

2- Uzun vadeli faiz oranı, enflasyonun en düşük olduğu ülkelerin ortalamasını % 2'den fazla geçmemelidir;

3- Ulusal para biriminin, Avrupa Para Sistemi (ECU) içindeki dalgalanması, ortalama birime göre % 2.5 sınırlarını aşmamalıdır.

Avrupa Birliği Kurumları

Avrupa Parlamentosu (AP): Başlangıçta üye devlet parlamentolarınca belirlenen üyelerden oluşurken, 1979 yılından itibaren üye ülkelerde 5 yılda bir düzenlenen ayrı seçimler sonucu belirlenen üyelerden oluşmaktadır. Yani AP, üyeleri doğrudan halk tarafından seçilen bir topluluk kurumudur. Bu kurumun üçüncü ülke parlamentoları ile ilişkilerini yakınlaştırmak amacıyla kurulmuş olan, 26 Karma Parlamenterler Komitesi vardır.

Bugünkü şekliyle AP'nin, 1994

yılında seçilen 642 üyesi arasında toplam 9 siyasi grup ile 19 çalışma komisyonu vardır.

Parlamenterlerin ülkelere göre dağılımı

Ülke	Sandalye Sayısı
Almanya	99
Fransa	87
İngiltere	87
Finlandiya	16
İtalya	87
İspanya	64
Hollanda	31
Belçika	25
Portekiz	25
Yunanistan	25
İsveç	22
Avusturya	21
Danimarka	16
İrlanda	15
Lüksemburg	6
Toplam	642

Parlamenterlerin siyasi gruplara göre dağılımı

Gruplar	Sandalye
1- Avrupa Sosyalist Partisi grubu	221
2- Avrupa Halk Partisi grubu (muhafazakarlar)	173
3- Avrupa için birlik grubu	55
4- Avrupa Liberal Demokrat ve Reformu Parti grubu	52
5- Avrupa Birleşik Sol Konfederal grup	25
6- Avrupa Radikal İttifak grubu	19
7- Ulusal Avrupası grubu	19
8- Bağımsızlar	47
Toplam	626

Avrupa Parlamentosu oturumları Strazburg'ta, siyasi grup ve komisyon toplantıları Brüksel'de yapılmakta, idari hizmetler ise Lüksemburg'ta verilmektedir.

Parlamento, topluluğun bütçesi üzerinde söz sahibidir.

Avrupa Birliği Komisyonu: Üye devlet hükümetleri tarafından atanan 20 komiserden oluşur. Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya'nın ikiye, diğerlerin birer komiser atama yetkileri vardır. Komiserler, kendi ülke hükümetlerinden bağımsızdırlar. Komisyon idari yapı olarak Hukuk Servisi ve İstatistik Ofisi'nin dışında, 23 Genel Mü-

dürlük şeklinde organize olmuştur. Komisyon AB'ne yasa önerisi sunabilen tek kurumdur ve birliğin yürütme organıdır.

Avrupa Birliği Konseyi: Konsey, birliğin yasama ve karar alma organıdır. On beş üye hükümet temsilcilerinden oluşur. Konsey Başkanlığı altı aylık dönemler boyunca sırasıyla üye ülkeler tarafından üstlenilir.

Topluluğun, yasama süresince karar alma prosedürleri üç şekildedir:

- 1- Zorunlu danışma prosedürü;
- 2- İşbirliği prosedürü;
- 3- Ortak karar prosedürü.

Adalet Divanı: Üye devletler tarafından 6 yıllık bir süre için atanan 15 yargıç ve 9 avukattan oluşur. Merkezi Lüksemburg'dadır. Tüm hukuksal sorunlara bakar. Topluluk hukukunun, üye ülke hukuklarına üstünlüğü vardır.

Sayıştay: Parlamentonun göri-

şü alındıktan sonra 6 yıl için atanan 15 üyeden oluşmaktadır. Merkezi Lüksemburg'dadır. AB'nin gelir ve giderlerinin yasallığını, düzenliliğini ve mali yönetimini denetler.

Yardımcı Kurumlar

Bölgeler Komitesi: Üye ülkelerden toplam 222 kişiden oluşmaktadır.

Ekonomik ve Sosyal Komite: Üye ülkelerin işveren ve çalışan temsilcileri olmak üzere üç temel kesime ayrılmıştır. Bu kurum da 222 üyeden oluşmuştur.

Avrupa Yatırım Bankası: Aynı zamanda özerk ve tüzel kişiliğe sa-

Bu Tabloyla Avrupa Hedefi Zor

Ege Genç İşadamları Derneği, "Türkiye Dünyanın Neresinde" isimli çalışmasıyla ekonomik ve siyasal konularda dünyanın önde gelen kuruluşlarının araştırması sonucu Türkiye'nin konumunu saptadı. İşte Türkiye ve dünya karşılaştırması:

Demokratikleşme Yönünden Türkiye'nin Dünyadaki Yeri

(Özgür)

Avustralya (1.0)
Avusturya (1.0)
Belçika (1.0)
Kanada (1.0)
Y.Zelanda (1.0)
İsviçre (1.0)
ABD (1.0)
Çek Cum. (1.5)
Fransa (1.5)
Almanya (1.5)
İtalya (1.5)
Polonya (1.5)
İngiltere (1.5)

(özgür değil)

Afganistan (7.0)
Çin (7.0)
Küba (7.0)
Tacikistan (7.0)
Vietnam (7.0)

(kısmen özgür)

Etyopya (4.5)
Guatemala (4.5)
Peru (4.5)
Uganda (4.5)
Haiti (5.0)
Kuveyt (5.0)
Fas (5.0)
Tanzanya (5.0)
Türkiye (5.0)
Zimbabve (5.0)

Siyasal Özgürlük İndeks Puanı

1 7
Özgür Özgür Değil

hip bir kamu kuruluşudur. AB üyeleri aynı zamanda, Bankanın da üyeleridir. Merkezi Lüksemburg'dadır. Mali konularda organizasyonları yapmaktadır.

Avrupa Para Enstitüsü: 1999 yılında kurulacak olan Avrupa Merkezi Bankası'nın hazırlık çalışmalarını sürdürmek için 1994 yılında kurulmuştur. Merkezi Frankfurt'tadır.

Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri

Türkiye, 31 Temmuz 1959 tarihinde bir ortaklık antlaşması kurmak amacıyla, o zamanki adıyla AET'ye başvuruda bulunmuştur. Dört yıllık müzakereden sonra 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması ile bu bekleyiş sona ermiş, anlaşma, 1 Aralık 1964'te yürürlüğe girmiştir. Ankara Anlaşması'na dayanılarak hazırlanan katma protokol, artık uygulama aşamasıdır.

Ankara Anlaşması gereği kurulan ortak organlar ise şunlardır:

Ortaklık Konseyi (temel organ): Ortaklık Konseyi, Türk hükümeti temsilcilerinden ve AB Konseyi ile komisyonu ve üye ülke hükümetlerinin temsilcilerinden oluşmaktadır. Başkanlığı 6'şar aylık süreler için Türkiye ve AB temsilcilerinden biri tarafından sıra ile yapılır.

Yardımcı Organlar:

Karma Parlamento Komisyonu: TBMM ve Avrupa Parlamentosu'ndan seçilen 18'er üyeden (toplam 36) oluşur ve yılda üç kere toplanır. Faaliyet raporunu inceler.

Gümrük İşbirliği Komitesi: Ortaklık komitesinin gümrük alanında verdiği her türlü işi yürüten teknik bir komitedir.

Ekonomik ve Sosyal Komite: AB'dekine benzer amaçla ancak Türkiye'nin bu konudaki koşullarına uygun olan bir ESK (Ekonomik ve Sosyal Konsey) kurulmuştur.

Yönlendirme Komitesi: Gelişmeleri izleme ve teşvik tedbirlerini alma ile görevlidir.

AB- Türkiye Gümrük Birliği Ortaklık Komitesi: Bilgi ve görüş

alış veriş sağlar.

Türkiye-Avrupa Birliği Ortaklık İlişkileri

Türkiye'nin AB'ye girişinin üç aşamada gerçekleştirilmesi ön görülmüştür. Hazırlık aşaması da diyebileceğimiz 1. aşamanın, beş yılda gerçekleşmesi öngörülmüyordu. Geçiş aşaması olarak adlandırılan 2. aşama ise, Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmeyi hedeflemekteydi. İkinci aşama, 23 Kasım 1970'te imzalanan katma protokol ile başlamıştı. Birlik mali yardımı öngörmekteydi. Açılacak olan kredi miktarı ise, 827 milyon ECU (1995 tarihi itibarıyla 1 milyar dolar) olup, bu miktar küçük bir kısmı hariç, dondurulmuştur. 1980'den sonra ise mali yardım fiilen durdurulmuştur.

Son aşama diyebileceğimiz 3. aşamada ise, Türkiye'nin AB'ye girişini sağlanması hedeflenmektedir ve belli bir süresi yoktur.

Ancak burada Türkiye-AB ortaklık ilişkilerini ele alıp incelemekte yarar vardır. Zaten Türkiye'nin günümüzde hala AB kapılarında bekletiliyor olmasının nedenlerini araştırmak da, konularımız arasındadır..

Türkiye, Yunanistan ile hemen hemen aynı tarihte AB'ye üye olmak için müracaat ettiği halde, Yunanistan 1981 tarihinden beri AB üyesi olmuşken, Türkiye hâlâ kapıları aşındırmaktadır. Mevcut sosyal-kültürel ve siyasal sorunlarının çözüm-süzlüğü nedeniyle, daha uzun süre bekletileceği de gün gibi açıktır. Bu noktayı biraz sonra Kürt sorunu ile bağlı olarak ele alacağım. Ancak bu geçen süre zarfında Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkileyen olayların başında askeri müdahalelerin geldiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde yaşanan askeri müdahaleler nedeniyle, örneğin 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında, Türkiye-AB ilişkileri 6 yıl dondurulmuştur.

Bugün dünyada önemli gelişmeler meydana gelmekte, yeni organizasyonlar oluşmaktadır. Küreselleşme akımı en üst düzeyde GATT ile

ifade bulurken, bölgeselleşme akımı AB ile devam etmektedir. Ayrıca özellikle temel insan hak ve özgürlükleri açısından yeni gelişmeler yaşanmış ve ortak davranış süresi başlamıştır. Kimi hak ve özgürlükler yöre, bölge veya ülkelerin iç işi olmaktan çıkmış, uluslararası sorun haline gelmiştir. Ortak insanlık sorunu haline gelen sorunların başında etnik sorunlar ile çevre sorunu gelmektedir.

Türkiye açısından AB'ye girildikten sonra geri dönülmez bir noktaya gelinmiş olacaktır. Sürecin getirdiği ile götürüsünün ne olacağı ise henüz belli değildir.

Türkiye'nin Adaptasyon Sorunları

Her ülkenin değişen dünya ekonomisine adaptasyonuna yönelik politikaların uygulaması ve pratik sonucunda ulaştığı başarı derecesi farklı olmaktadır. Yapısal değişimin yetersiz kaldığı ve toplumsal dönüşümün değişime ayak uyduramadığı ülkelerde (ki Türkiye bu durumda ağır sorunları olan bir ülkedir) aşağıdaki bunalımı artırıcı sonuçlar ortaya çıkabilir.

- 1- Kalkınma hızının düşmesi ve dalgalanma;
- 2- Ödemeler dengesinde bozulma;
- 3- Dış borçlarda artma;
- 4- Yüksek enflasyon;
- 5- Yeterli istihdamın sağlanmaması.

Türkiye'nin sosyal ve siyasal sorunlarını verilerle incelediğimizde karşımıza çıkan tablo tam bir kaostur. Çünkü iç ve dış borç yükü sürekli artmakta ve enflasyon kronikleşmiş bir durumda, % 100'ler seviyesinden yıllardır aşağı inmemektedir. Gelir dağılımı hem bölgeler açısından, hem de fert başına gelir açısından son derece bozuk bir durum göstermektedir. Gelirin % 55'ini nüfusun % 20'si, gelirin % 45'ini ise nüfusun % 80'i paylaşmaktadır. En yüksek gelir dilimi ile en düşük gelir dilimi arasındaki fark 11 kat gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır. Bu durum Türkiye'de var olan "kısır

döngü" sürecini uzatmaktadır. Bu kısır döngü, var olan sosyal ve siyasal sorunların çözümsüz kalmasının siyasete yansımaları, oradan da, ekonomik gecikme ve istikrarsızlıklara sebep olarak yeni sosyal sorunları yaratmasıyla sürüp gitmektedir.

Bu kısır döngüde rol oynayan en önemli faktör Kürt sorununun çözümsüz bırakılmış olmasıdır. Eğer Kürt sorunu Türkiye'yi de bağlayan uluslararası hukuk ilkelerine ve sözleşmelere bağlı olarak Kürtlerin haklarını tanımak ve eşitlik temelinde çok yönlü politik, yönetsel ve kültürel bir demokratik yapılanma içinde çözüme kavuşturulmazsa, daha büyük sıkıntıların yaşanacağı gün gibi açıktır. Bu sorun, bugün hem içeride, hem de dışarıda, Türkiye'nin karşısına çıkan temel bir sorundur.

İçerde; kirli savaşın korkunç tahripleri ile halkımız karşı karşıyadır. Yerleşim birimlerinden 3 bininin yakılıp, yıkılması sonucu ile Ortadoğu coğrafyasında, Kürt sorunundan dolayı sıcak çatışmaların sebep olduğu toplu göçler, zaman zaman korkunç insanlık dramlarına dönüştüğü gibi, çok ciddi oranda kaynak israfı da devam etmektedir. Son 10-15 yılda bu kirli savaşta yaşamını şu veya bu nedenle yitiren vatandaşlarımızın sayısı 30 bini aşmıştır. Çoğu genç olan bu insanların bedeli, kuşkusuz maddi değer ile ölçülemez. Yine yaklaşık 100 milyar dolar

gibi, Türkiye açısından çok yüksek bir parasal kaynak, savaşa yatırım yerine halkımıza iş-aş olabilecekken, kurşuna bombaya dönüşmüştür. Son 15 yıldır kirli savaşa harcanan bu para, eğer alt yapıya harcanmış olsaydı, bugün Türkiye'nin sahip olduğu değerlere, bir o kadarının daha ilave edilmiş olacağını, teknik kişiler ve uzmanlar söylemektedir. Eğer yönetim erkini elinde tutanlar yanlış politikalarda ısrar etmeseydiler, bu başarılabiliyordu. Neticede; bu kısır döngünün içeride sebep olduğu olumsuzlukları şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Hızlı ve çarpık bir kentleşme;
- 2- Gelir dağılımının bozulması;
- 3- Sosyal ve güvenlik alanındaki yetersizlikler;
- 4- Eğitim ve sağlık alanındaki sorunlar;
- 5- Özelleştirme sonrası artan işsizlik;
- 6- Hukuksal yapının, yeni ekonomik yapıya cevap vermemesi gibi sorunlar yumağı siyasal bunalımlara yol açmıştır. Devlet yine bugün devlet raporları ile tescil edildiği gibi çetelere teslim edilmiştir. Bu çeteler hala faaliyetlerini sürdürmektedir.

AB'ye Girilirse, Güneydoğu Ekonomisi Nasıl Etkilenecektir:

Hiç şüphesiz, bölge potansiyel olarak avantajlı, fiili çerçevesiyle

Demokrasi Uganda'nın Gerisinde

Dünya ülkelerin demokrasi yönünden konumlarını araştıran Freedom House adlı bağımsız uluslararası sivil toplum kuruluşu tarafından yayınlanan "Dünyada Siyasal ve Sivil Özgürlükler 1995-1996 Raporu"na göre Türkiye, 191 ülke arasında siyasal ve sivil özgürlükler yönünden 136. sırada ve kısmen özgür ülkeler kategorisinde yer alıyor. Freedom House'un değerlendirmelerine göre Türkiye'de temel kişi hak ve özgürlükleri hâlâ mevcut evrensel standartlarda değil.

Araştırmada Türkiye'deki demokratikleşme düzeyi Uganda, Etiyopya, Nijer, Gana'nın gerisinde gösteriliyor. Türkiye'nin özgürlükler puanı 5.0'dır.

İnsani gelişmede 74. sıradayız

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı her yıl yayınladığı İnsani Gelişme Raporu ile dünyada ülkelerin insani gelişme yönünden konumlarını araştırmakta. UNDP, insani gelişmenin ölçülmesinde başlıca üç standardı (kişi başına düşen GSYİH, eğitim standardı (okuma-yazma oranı ve okullaşma oranı ve sağlık standardını) esas alıyor. Bu üç standart çerçevesinde, her ülkenin insani gelişme indeks puanı hesaplanmakta ve ülkeler arasında sıralama yapılmaktadır.

UNDP'nin 1997 yılında yayınladığı rapora göre Türkiye, insani gelişme yönünden 175 ülke arasında 74. sıradadır.

İnsani Gelişme Yönünden Türkiye'nin Dünyadaki Yeri

(Yüksek insani gelişme)

Kanada	(1).....0.960
Fransa	(2).....0.946
Norveç	(3).....0.943
ABD	(4).....0.942
İzlanda	(5).....0.942
Hollanda	(6).....0.940
Japonya	(7).....0.940
İsveç	(10).....0.936

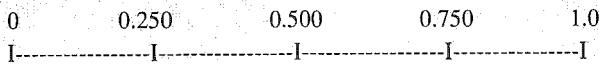
(Orta düzeyde insani gelişme)

Rusya	(67).....0.792
Brezilya	(68).....0.783
Bulgaristan	(69).....0.780
İran	(70).....0.780
S.Arabistan	(73).....0.774
Türkiye	(74).....0.772
K.Kore	(75).....0.765
Lithuania	(76).....0.762
Suriye	(78).....0.755

(Düşük insani gelişme)

Mozambik	(166).....0.281
Gine	(167).....0.271
Eritre	(168).....0.269
Brundi	(169).....0.247
Etyopya	(170).....0.244
Mali	(171).....0.229
Ruanda	(174).....0.187
Sierra Leona	(175).....0.176

İnsani gelişme endeksi

zararlı çıkacaktır.

Bilindiği gibi Türkiye'nin ihrac ettiği ürünler içerisinde ilk sırayı % 38 payla tekstil-giyim, ikinci sırayı da sanayi ürünleri ve ağırlıkla da, çelik sanayi ürünleri almaktadır. Şayet kota ve miktar kısıtlamaları kaldırılırsa, mevcut verili duruma göre, tekstil sektörü gelişecektir.

Bu arada GAP hızlandırılır, yeni ve farklı bakış açılarıyla sanayileşme çabuklaştırılarak bölgesel gelişme programları yaşama geçirilirse, öncelikle bölge ve genelinde Türkiye kazanacaktır. Şu anda bölge ekonomisi oldukça geri bir yapı göstermekte ve kalkınma hamlesinden yeterli pay almamaktadır.

Bu durumda, AB sürecinde genişleyecek pazar koşullarında olumlu etkilenecek, kayda değer bir sanayi kapasitesi bölgede yoktur. Güneydoğu'nun altyapı, finansman, teknoloji ve pazar sorunları, Türkiye'ye göre daha ağırdır. Dolayısıyla olumsuz etiklenme daha fazla olacaktır.

Umut, GAP'a bağlanmıştır. GAP revize edilerek gözden geçirilmeli, bölgesel gelişme programına yükseletilmeli, kısa sürede yaşama geçirilmelidir. Bir örnek verirsek;

Türkiye'nin şu andaki pamuk üretimi 600 bin ton/yıl civarındadır. GAP'tan bunun iki katı kadar, yani 1 milyon 200 bin ton/yıl pamuk üretimi beklenmektedir.

GAP, pamuk-tekstil ve bu sektörlerle girdi veren endüstriler ekleninde uygulanmalıdır. Güneydoğu'nun tekstil sektöründe dikey büyümesini hedef alacak genel stratejilerin geliştirilmesinin, çok önemli sosyal gerekçeleri vardır. Çünkü bölgenin gelir ve refah düzeyi düşüktür. Son yıllarda bölgede süren kirli savaş da bu tabloyu daha da bozmuştur.

Tarımın Stratejik Önemi

Gümrük Birliği ortaklık şartında, tarımsal ürünler serbest dolaşımın dışında tutulmasına karşın, Türkiye bu konuda bir dizi gerilim yaşamaktadır. Çünkü bölge yüksek bir potansiyele sahip ve nüfusun % 50'

Gelir adaletsizliğinde ilk sıralara tirmanıyoruz

Yoksulluk, tüm dünyanın yüz yüze bulunduğu en ciddi sorunlardan birisi. Başlıca gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen GSMH 20 bin doların üzerinde iken, birçok az gelişmiş ülkede rakam 500 doların altında bulunuyor. Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) adlı kuruluşun 1997 yılında yayınladığı araştırmaya göre dünyada 92 ülke arasında kişisel gelir dağılımının göreceli olarak en adaletsiz olduğu ülkeler sıralamasında ilk sırada şu ülkeler yer alıyor: Brezilya, Güney Afrika, Guatemala, Zimbabve ve Kenya. Türkiye, 92 ülke arasında 26. sırada bulunuyor. Türkiye'de en zengin kesimin milli gelirden aldığı pay yüzde 54.9 iken, en yoksul kesimin milli gelirden aldığı pay yüzde 4.9'dur.

Dünyada kişisel gelir dağılımındaki adaletsizlik sıralaması

- 1- Brezilya
- 2- G.Afrika
- 3- Guatemala
- 4- Zimbabve
- 5- Kenya
- 6- Şili
- 7- Panama
- 8- Panama
- 9- Meksika
- 10- Botswana
- 11- Gine-Bissau
- 12- Sengal
- 13-Tayland
- 14- Venezuella
- 15- Honduras
- 16- Dominikan Cum.
- 17- Nikaragua
- 18- Kolombiya
- 19- Malezya
- 20- Sri Lanka
- 21- Porto Riko
- 22- Ekvator
- 23- Kosta Rika
- 24- Filipinler
- 25- Peru
- 26- Türkiye
- 27-Madagaskar
- 28-Hong Kong
- 29- Nijerya
- 30- Bolivya

si hâlâ kırsal alandadır. Bu durum kırsal alanın sanayi gelişmesine koşut olarak öne çıkarılmasını gerektirir. Aksi halde bölgesel kalkınma başarılı olmaz. Bu yüzden Türkiye, kalkınmasını başarmak, Dünya ve Avrupa pazarlarına karşı yarışabilir bir ekonomik yapıya yükselmek için tarıma da önem vermek zorundadır. Tarım, modernleştirmelidir.

AB'nin tarımsal potansiyeli ve Türkiye için muhtemel pazarlar

Tarım ürünleri, GB kapsamına alınmamıştır. Bunun önemli sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

1- Gıdalara ilişkin sağlık şartlarının ve hijyenik standartların üst düzeyde uygulanmaması;

2- AB'nin tarımsal üretimlerde ulaştığı yeterlilik düzeyi;

3- Roma antlaşması ile bağitlanan ortak tarım politikasıdır. Türkiye tarımının yapısal farklılığı ve sektördeki nüfus baskısı OTP çerçevesinden taşmaktadır

Türkiye'nin potansiyel dış pazarı, bir yönüyle tekstil talep edecek gelişmiş AB ülkeleri ise, diğer yönüyle de tarım-tarımsal endüstri ürünleri ve diğer imalat sanayi ürünlerine ihtiyaç duyacak Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkeleridir. Bu iki ürün bazında da GAP öne çıkmaktadır.

Diğer taraftan Doğu'da yaylaların olağanüstü vejetatif zenginliği ve ekolojik kolaylıklar, özellikle koyunculığa, alternatifsiz bir maliyet üstünlüğü sağlamaktadır. Kaldı ki geçmişten beri sınır ticareti ile Ortadoğu'ya yapılan koyun ihracatı da belirli bir entegreyi yapmışken, son yıllarda devletin müdahalesi ile Türkiye, Ortadoğu ticaretinde güven vermemektedir. Bu nedenle GAP programları içerisinde, yeni bir hukuksal düzenleme getirilmeli, alt yapı sorunları çözümlenmeli, bölge hayvancısına modern olanaklar sunulmalıdır.

Son yıllarda bölgede (1980-1991 arası) büyük ve küçük baş hayvan mevcudunda 11 milyon başlık bir azalma olmuştur. Bugün bu mik-

tarın daha da düştüğü bilinmektedir. Bu durum yanlış politikaların en çarpıcı örneğidir.

Olayın dış boyutuna gelince; içerde uygulanan bu yanlış politikadaki ısrar, başta tüm komşuları olmak üzere, Türkiye'nin dış dünya ile ilişkilerine yansımakta ve ülkemize ciddi sorunlar yaratmaktadır. Türkiye içerdeki sıkıntılarını aşmak için devamlı içeride ve dışarıda düşman(lık)lar yaratarak günübirlik çözümler peşinde koşmuştur. Ege sorunu, Kıbrıs sorunu, Kürt sorununda, hatta Balkanlar ile Kafkasya'da bile bu politika izlendiği için, bugüne kadar sonuç alamamıştır. Bugün dünyada geline nokta çift standart politikalarla, yalan ve demagojiye endeksli politikaların başarı şansı kalmamıştır. İşte Türkiye'nin AB'ye giriş çabalarında gelip çarptığı kaya, bu durumla ilgilidir.

Son günlerde Ortadoğu'daki savaşlar nedeniyle başlayan ve başta Kürtler olmak üzere onbinlerin göç ederek AB ülkelerinin sınırlarına dayanması, bu işin vardığı vahim boyutu ortaya koymaktadır. Türkiye'nin Avrupa'ya açılma çabaları eskiye dayandığı halde, bugün henüz sonuç alamamıştır. Demokrasi ve Barış Partisi'ne göre, özellikle Kürt sorununa demokratik-eşitlikçi bir temelde çözüm getirilmediği sürece de, sonuç alınamayacaktır. Nitekim AB'nin üyelik için Türkiye'ye şart koştuğu koşulların bu durumda direk ilgisiz vardır.

Olaya Avrupa cephesinden baktığımızda; bugün Avrupa, Türkiye'nin ekonomik formasyonunu, her düzeyde siyasal koşullara bağlamıştır. Bilindiği gibi bugün Türkiye'nin AB'den alacağı yardım ve krediler dondurulmuştur (Ek-1). Gerek Avrupa Birliği'nden ve gerekse Avrupa Yatırım Bankası'ndan alınacak, (zamanı gelip geçenler dahil) kredi ve mali destek konuları, insan hakları konusundaki düzenlemelere bağlanmıştır. Bu kararın gerekçesi demokratik ilkelere, insan haklarına ve uluslararası hukuka, saygıya dayanırılmıştır. Bu konularda eksiklik

olursa, AP'den tedbir istenmektedir. Türkiye'ye bugün bu yaptırım uygulanmaktadır. Bu çerçeveye azınlık hakları ile demokratik ifade özgürlüğü de dahildir. Zaten Türkiye'nin en büyük engelini de, çözümsüz kalan Kürt sorunu olduğu ayrıca vurgulanmaktadır. Kısacası, AB'nin Türkiye'den acil çözüm bulmasını istediği dört konu vardır:

- 1- Kıbrıs sorunu;
- 2- Ege sorunu;
- 3- İnsan hakları ve demokratikleşme sorunu;
- 4- Kürt sorunu.

Bunun dışında Türkiye AB ilişkilerinin muhtemel sonuçlarına kısaca bakmakta yarar vardır:

Demokrasi ve Barış Partisi (DBP), Türkiye'nin öncelikle, demokratikleşme, ifade ve düşünce özgürlüğü ile Kürt sorununun demokratik, barışçı, sivil çözümünü sağladıktan sonra, AB'ye alınmasından yanadır. Bunun için iç hukuk uluslararası hukuka uydurulmalıdır. Bu nedenle Türkiye-AB ilişkilerinde demokratikleşme oldukça önem arz etmektedir.

Mevcut durum ise Türkiye'nin aleyhine bir görüntü vermektedir. Birliğe giriş Türkiye'nin 3. dünya ülkeleri ile olan ticaretini olumsuz etkiler. Bunlar arasında 51 İslam ülkesi, Türki Cumhuriyetler ve Pasifik ülkeleri bulunmaktadır. Ortadaki hukuka göre Türkiye bu devletlerle olan ticaretine sınır getirmek zorundadır.

Günümüzde Türkiye AB'den daha çok mal ve hizmet almaktadır. Türkiye, Avrupa'nın mal aldığı ülkeler arasında 17. sırada iken, Avrupa'nın mal sattığı ülkeler arasında 6. sırada yer almaktadır. 1995 rakamlarına göre AB'den ithalatı, ihracatından fazladır.

Bu entegrasyonda en çok olumsuz etkilenen küçük ve orta boy işletmeler (KOBİ) olacaktır. Otomotiv ana sanayi ile beyaz eşya sektöründe büyük zorluklar olacaktır. Kimya ve savunma sanayi zarar görecektir. Elektronik sanayinde de durum pek farklı değildir.

Piyasa ekonomisi yönünden Türkiye'nin dünyadaki yeri

Hong Kong	(1).....	9.3
Singapur	(2).....	8.2
Y.Zelanda	(3).....	8.0
ABD	(5).....	7.9
Mauritius	(5).....	7.6
Malezya	(10).....	7.0
Tayvan	(16).....	6.8
G.Kore	(18).....	6.7
Hollanda	(21).....	6.5
Umman	(29).....	6.3
Belçika	(29).....	6.3
Bahamas	(35).....	6.2
Meksika	(35).....	6.1
Avusturya	(36).....	6.0
Portekiz	(42).....	5.9
İspanya	(42).....	5.9
İsveç	(42).....	5.9
Malta	(48).....	5.8
Barbados	(50).....	5.7
Kolombiya	(52).....	5.5
Ekvator	(55).....	5.5
Ürdün	(59).....	5.4
Kenya	(61).....	5.3
Kıbrıs	(64).....	5.0
Çad	(67).....	4.7
Tanzanya	(70).....	4.6
İsrail	(70).....	4.6
Pakistan	(70).....	4.6
Türkiye	(75).....	4.5
Mısır	(91).....	4.0
Brezilya	(98).....	3.7
Rusya	(105).....	3.5
Nijerya	(109).....	3.0
Haiti	(110).....	2.9
Hırvatistan	(114).....	2.4
Cezayir	(115).....	1.9

0 1 10
I-----I-----I

Türkiye'nin yararına olacak, durumun bir parça iyi olduğu sektör, tekstil ve konfeksiyondur. Bu sektörde de mutlaka emek yoğun işletme tipinden, sermaye yoğun işletmelere geçmek gerekiyor.

Avrupa Birliği ülkelerine Türkiye et, süt, yumurta, tahıl satamaz. Çünkü bir çok üye ülke bu ürünleri ihraç etmektedir. Bu alanda Türkiye rekabet koşullarına da sahip değildir. O halde AB ülkelerine satılabilecek ürünlere yönelmek gerekiyor. Bu da AB ülkelerinde açığı bulunan ve Türkiye'nin de potansiyele sahip olduğu yem ve yem bitkileridir.

Türkiye firmalarının rekabet edebilme şansları, şimdilik ucuz işgücü olarak gözükmetedir. Firmalarda buraya dayanmak istiyor.

Yunanistan, Türkiye ile aynı ta-

rihte üyelik müracaatı yapmıştır. 6-7 yıldır hazırlık ve uyum yardımlarını almaktadır. Türkiye istikrarsız durumu ve belirsizlikler yüzünden hâlâ kapılarda beklemektedir. Bunun sebeplerini yukarıda izaha çalıştım. Doğru olanı, Türkiye'nin çağdaş demokratik bir ülke konumuna geleerek, AB'ne üye olmasıdır. Türkiye, demokrasiye, çağdaş insanlık normlarına ulaştıktan sonra AB'ye üye yapılmalıdır. DBP olarak bu noktaya bir an önce Türkiye'nin gelmesini istiyor ve bunun için çalışıyoruz. Bu noktaya gelmesi halinde, Türkiye'nin AB'ye üyeliği doğru buluyor ve destekliyoruz.

*** Demokrasi ve Barış
Partisi Genel Başkanı**

MALİ İŞBİRLİĞİ (Ek 1):

Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısını güçlendirmek, Gümrük Birliği'nin tamamlanması çerçevesinde Türk ekonomisinin rekabet edebilirliğini geliştirme çabalarına katkıda bulunmak ve Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki altyapı bağlantılarını geliştirmek amacıyla mali yardım mekanizması işletilmeye başlanacaktır. Bu çerçevede, Türkiye'ye 1996 yılında başlayacak beş yıllık bir dönem zarfından bütçe kaynaklarından 375 milyon ECU, 1992-1996 dönemlerinde yenileştirilmiş Akdeniz politikası fonlarından 300-400 milyon ECU, Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından beş yıllık bir dönem için 750 milyon ECU ve 1996-1999 döneminde Akdeniz Politikası Fonu'ndan 485 milyon ECU tutarında bir yardım sağlanacaktır. Bu yardımların kullanım şekli zaman zarfında belli olacaktır..

CE İŞARETİ (CE MARKİNG)-(Ek-2):

CE işareti, ürünün topluluk teknik ve mevzuatına uygunluğunu belirten bir semboldür. Anılan CE işareti bazen AB'de ürünlerin serbest dolaşımı için bir pasaport olarak değerlendirilmektedir.

ISO 9000 (International Standards Organization): Bir dünya standardı olan ISO bugün bütün üretim ve ticaretle uğraşan kesimler ve hatta tüketiciler tarafından da belirli düzeyde bilinmesi ve tanınması gereken bu konu olarak ortaya konmaktadır. Bunun için;

A- Kalite ve daha ekonomik maliyet eğilimi, şu dört konu üzerinde dikkatli davranılmasını öngörmektedir.

- 1- Güvenlik (Safety);
- 2- Sağlık (Health);

3- Çevre (Environment);

4- Tüketiciciyi koruma (Consumer Protection).

B- Avrupa tek pazarı oluşumunda amaç, gerçek anlamda AB'yi ticari piyasalarda oluşturmak olarak ele alınmaktadır. Bunun için de;

1- Malların;

2- İşgücünün;

3- Sermayenin;

4- Hizmetlerin serbest dolaşımını ciddi hukuki yaptırımlarla sağlamak yoluna gidilmektedir.

Bu konuda Türkiye'de özellikle büyük önem taşıyan küçük ve orta ölçekli firmalar oldukça güç durumda kalabilecek ve yoğun rekabet ortamında ayakta kalmaları çok zor olacaktır. Acil önlemlerin alınması ilgili kurumlara düşmektedir.

**Ekonomik
özgürlükler
güvence altında
değil**

Dünyada piyasa ekonomisi yönünden ülkelerin konumlarını araştıran Fraser İnstitute adlı sivil toplum kuruluşunun 1997 yılında yayınladığı 'Dünyada Ekonomik Özgürlükler Raporu'na göre Türkiye, piyasa ekonomisi sıralamasında 115 ülke arasında 75. sırada bulunuyor. Fraser İnstitute'nün araştırma sonuçlarına göre Türkiye'de ekonomik özgürlükler, yeterli ölçüde güvence altına alınmış değil. Devlet, çeşitli iktisat politikası araçları (kamu harcamaları, vergiler, borçlanma, para basma vs.) ile piyasa ekonomisinin işleyişine yoğun şekilde müdahalelerde bulunuyor. Aynı şekilde kamu iktisadi teşebbüsleri aracılığıyla özel mal üretiminin bir bölümü de devlet tarafından gerçekleştiriliyor. Devlet hâlâ birçok alanda (haberleşme, ulaştırma, enerji vs.) ağırlığını devam ettiriyor.

M. Kemal'den Demirel'e Cumhuriyet geleneği üzerine değinmeler

□ İ. Metin Ayçiçek

-I-

İnsan yaşamında dilin önemi hangi önceliğe sahiptir? Elbette kişiden kişiye bir görecelik taşır bu sorunun yanıtı. Konuşmayı çok seven birisi olarak bana sorsalar, ekmekten, sudan daha önemli diyebilirim, kendimce yanıt olarak. "İnsan, düşünen hayvandır" tümcesi kadar önemlidir benim için "insan, konuşan hayvandır" tümcesi. Bazı uyarılar karşısında ses çıkartmaktan farklı bir şey elbette "konuşma" kavramı. Canı yanan hayvanın acıyı ifade eden sesinden boyutludur, "yüreğimde hain hançer yarısı" sözünün taşıdığı acı. İşaretle de karnının aç olduğunu söyleyebilirsiniz. Ya, beyninin açlığını nasıl dillendirebilirsin? Salatayı anlatmak belki kolay, ama ya beyin salatasını?

Halkların yaşamında dilin önemi üzerine durmayı doğru bulmuyorum, bu yazı kapsamında. Çünkü, sorunu tartışmaya başlarsak "Kürtçe, Kürt, Kürdistan gibi sözcükleri kullanmak zorunda kalacağım. Ve vur-al-savaş hukukuna aykırı davra-

narak belki de toplatılmasına neden olacağım Deng'in. Ama halkların yaşamında dilin önemi büyük galiba. Bunu ulularımızın hepsi iyi bilir ve soruna kafa yorar. Ulu önder Mustafa Kemal de bu nedenle tam bir hafta boyunca kafa yormuştur dil sorunu üzerine ve bilimsel değerinden daha önemlisi "milli süzgecimizden" geçebilen dil teorilerinin de yaratıcısı olabilmıştır. Bütün dillerin anasının, insanların tanıdığı ilk dilin Türkçe olduğunu öne süren ünlü Güneş-Dil Teorisi böylesi ciddi çabaların ürünüdür. Teorinin yaradılış öyküsünü Av. Perihan Arıburun şöyle anlatır:

Atatürk, Yusuf Hikmet Bayur'un evini ziyaret eder. Perihan Arıburun bu ziyaretten bir anıyı aktarıyor: "Masa başına gelip oturdum zaman Atatürk şunları söylüyordu: 'Geçende grip oldum. Bir hafta yatmaya mecbur oldum. Bu sırada hep dil meselesini düşünmüştüm; insanlar konuşmaya nasıl başladılar? Her halde ilk söylenen ses ve söz, (a) olacak' dedi ve önündeki

iki sahifelik (eser-i cedit) kağıdının ortasına bir (A) harfi yazdı. Sonra: 'İnsanın dikkatini en çok çeken de güneş olmalı' diye (A)nın etrafını bir daire içine aldı. Atatürk Güneş, Dil teorisini buluşunu anlatıyordu: 'İnsanlar sesle söylenen her harfi bir aşamada bulmuşlardır, diye düşündüm. T harfi bir yere tutunmaya delalet eder. Tutmak, Fransızca'da Tenir, İngilizce'de Take olduğu gibi, A harfi ve sesli harfler, sessizler arasında aracı olmaya delalet eder.' ... İçinde (A) harfi bulunan dairenin çevresine, her harfle birer yuvarlak çizerek daireyi büyültmeye başladı... Her harf güneş kursu çevresinde bir daire kuruyordu..." (1)

Mustafa Kemal savaş sanatını okumuştur. Mesleği askerliktir. Fakat, toplumun bütün yaşam alanlarında bir otorite olarak ortaya çıkar. Sorun dil ise, en büyük dil bilimcisi odur. Sorun tarih ise, ondan büyük tarihçi bulunamaz. Ve bilimin, bağımsız bir çalışma ile çözümlemesi ve ulaşması gereken sonuçları, o bireysel insiyatifi ve milli süzgecinden

geçirerek ilân eder. Aykırı şeyler tartışılmaz mı? Elbette tartışılır. Tarihçi Mücteba İlgürel bu fikir alışverişinin dayandığı temel yöntemin bilimi, ulaşması gereken sonuçlara nasıl taşıdığının güzel örneklerini verir: "Türk Tarih Kurumu, Atatürk'ün emriyle hummalı bir faaliyete giriştiği zaman, Çankaya'da toplantılar yapılır, fikirler teatî edildi. Atatürk, belgelere ve ciddi eserlere itibar eder, indî mütaalara önem vermezdi. Nitekim Osmanlı devletinin kurucusu Osman Bey'in varlığından şüpheye düşen bir zatın eserini şiddetle reddeder, tekrar yazılmasını EM-RETİŞTİ." (2)

Emrin olmadığı yerde bilimin tıkanmaması için önerilen bilim yöntemi ise, bütün bilimin Ata'nın izinden gidebilmesi için daha sağlam önlemler öneriyordu. Mustafa Kemal, tarih araştırmacılarına şöyle diyordu: "Her şeyden evvel, kendinizin dikkat ve itina ile seçeceğiniz vesikalara dayanınız. Bu vesikalar üzerinde yapacağınız tetkiklerde her şeyden ve her kesten evvel kendi inisiyatifinizi ve milli süzgecinizi kullanınız." Ve bunun garantisini, çoğu zaman kendisi bilimsanının yerine geçerek gerçekleştiriyordu. Son bir aktarma ile, ulu önderin bilime katkısını bir kez daha anımsamak mümkündür: Bir dönemin tarihinin tanığı olarak Perihan Arıburun büyük tarih bilimcisi Ordünaryüs Profesör Yusuf Hikmet Bayur ile Mustafa Kemal arasındaki yakın ilişkiyi şöyle anlatıyor: "Atatürk onu gerçekten bir arkadaş diye severdi. İnkılâp Dersleri konulduğu 1936 yılında, ilk İnkılâp Tarihini, çoğu zaman Atatürk ona söyleyerek yazdırmıştır." (3)

-II-

Bazı kurumlar kendi sesleriyle dillendirirler kendi düşüncelerini. Bazıları ise değişik nedenlerle aracı kullanırlar. Bu bağlamda ilgimi çekti, geçtiğimiz günlerde Süleyman

Demirel'in bir demeci. Aslında onu son misyonu ile gerçekten hiç ciddiye almıyorum. Ne bileyim, bir Çakıcı, bir Ağar ya da bir Clinton'un sonuncu seks partneri bile ondan daha fazla belirliyor kamuoyunun gündemini. Ordunun ifade aracı, hoporlörü olmaktan başka bir misyona sahip değil. İşin kötüsü, bu durumu anlayışla mı karşılamak gerekir karar da veremiyorum bir türlü. Hatırlanacağı gibi, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül

.....
İnsan yaşamında dilin önemi hangi önceliğe sahiptir? Elbette kişiden kişiye bir görecelik taşır bu sorunun yanıtı. Konuşmayı çok seven birisi olarak bana sorsalar, ekmekten, sudan daha önemli diyebilirim, kendimce yanıt olarak. "İnsan, düşünen hayvandır" tümcesi kadar önemlidir benim için "insan, konuşan hayvandır" tümcesi. Bazı uyarılar karşısında ses çıkartmaktan farklı bir şey elbette "konuşma" kavramı. Canı yanan hayvanın acıyı ifade eden sesinden boyutludur, "yüreğimde hain hançer yarası" sözünün taşıdığı acı. İşaretle de karnının aç olduğunu söyleyebilirsin. Ya, beyninin açıklığını nasıl dillendirebilirsin? Salatayı anlatmak belki kolay, ama ya beyin salatasını?

gibi önemli tarihlerle yakın ilişkisini bilmekteyiz adamcağızın. Bir zavalı. Ne zaman özgünleşse, hemen kalıba alınıyor. Biçimi Türk Standartlar Enstitüsü'nün ölçülerine uygun bir duruma getiriliyor.

Ünlü sözlerin sahibidir Demirel, büyük demagojilerin adamıdır. Dalga geçtiğimiz birçok sözün altında bir sistemin filozofça formüle edilmiş özetini bulmamız mümkündür. "Dün dündür, bugün bugündür" sözü de böyledir. Kapitalist dönüşümün dayandığı temel etik değerlerin (ya da etkisizliğin) en güzel formü-

lasyonlarından biridir bu söz aslında. İlkesizliğin, makyavelizmin daha güzel bir özeti yapılabilir mi? Dil önemli ama anlamak da bir o kadar önemli. Anlayana sivrisinek benzemesini hatırladım yeniden. Halkımıza davul zurna az mı gerçekten?

Ve Demirel'in yeni bir sözü ile, Cumhuriyet'in 75 yıllık politik tarihinin, devlet felsefesinin, diplomasi anlayışının özeti bütün çıplaklığıyla kavrayabiliyoruz.

1, "Dünya benim için ikinci derecedir. Benim için birinci derece canım, canım, kendi canım gelir." Demirel, "canım" diyerek Türkiye'yi Türkleri ifade etmektedir.

2, "Din istismarı ve ordu düşmanlığına dayanan bir seçim propagandası, seçim kampanyası aslında anayasal çerçevenin dışına çıkmaktır. Bunu yapanlar devleti harekete geçirir" (4) diyor Demirel.

İlkinden başlayacağım, bazı şeyleri hatırlatarak.

Kemalizm'in milliyetçilik anlayışı "ne mutlu Türküm diyene" sözüyle formüle edilir. "Bir Türk dünyaya bedeldir" gibi vecizeler, Kemalist resmî ideolojinin tamamlayıcıdır. Kemalizmi dillendiren ünlü Türk "aydını" ve Atatürk'ün Adalet Bakanı M. Esat Bozkurt da bu gerçeği bütün çıplaklığıyla dile getirenlerdendir: "Kemalizm rejimi milliyetçidir. Bunun anlamı şudur:

Her şey ve her şey, önce Türk milleti içindir. İslâmlık, insanlık, bundan sonra gelir." (5)

Türk bir yana insanlık bir yana. Sık sık Yunus hümanizmini Türk felsefesinin temeli olarak sunmaya çalışan resmî ideologlar: "Bütün dünya, tek bir Türk delikanlısının burnunun kanamasına değmez" diyecek kadar pervasızdırlar. "O kadar ki, insanlık eski Mısırlariyle, Yunanistanlariyle, Romalariyle ve bunlar bütün bedîf eserleriyle ayağa kalksalar ve yanı başlarında bugünün kendi verimleri olan bütün me-

deniyeti, musikisiyle, şiirleriyle, sanatlarıyla ve bütün eserleriyle gözümün önüne dikseler, dikilseler... benim gözüm, benim duyğum, benim sevgim, yine ıssız dağlar başında yanık kavalım üfleyen yarım çarıklı Türk çobanıdır. O, bunların hepsinin üstündedir... Türkün en kötüsü, Türk olmayanın en iyisinden iyidir" (6)

Bu gelenek, 30'lu yılların kitap sayfaları arasında kalan bir anlayış olarak değil, 70'li yılların katliamlarla örülen ve ete tırnağa bürünen bir devlet politikası olarak ustalarının elinde daha da geliştirilir. Ünlü Türk faşisti (Bozkurtçu-ülküçü) Necdet Sevinç bu bayrağı kutsal bir görev anlayışıyla atalarından alır ve yükseltir: "Biz Türksüz bir dünyanın mevcudiyetini düşünmektense, o dünyanın bizim yüzümüzden infilâk etmesini daha uygun buluyor ve böyle bir düşünceye sahip olmakla da gurur duyuyoruz" (7)

Değişen bir şey yok ki bu çizgi-de. Sadece artık ders kitaplarının sayfaları arasında değil, faşist hareketin eyleminde ve devletin başında somut olarak yer almaktadır.

Cumhuriyet'in 75. yılını kutlamaya hazırlanırken, demokrasi anlayışında da Türk devletin kuruluş felsefesinin sağlam takipçileri olduğumuzu kanıtlamadık mı? Uzunca anlatmadan iki örnek ve bir soruyla kapatalım bölümü.

Mustafa Kemal, 1-12-1921 tarihinde Türk Hükümeti'ni tanımlarken şöyle der: "Bizim Hükümetimiz demokratik bir hükümet değildir, sosyalist bir hükümet değildir. Bilimsel niteliği yönünden kitaplardaki hükümet şekillerinden hiç birine benzemeyen bir hükümettir... İşte bizim hükümetimizin şekli, esası budur. Fakat ne yapalım ki, demokrasiye benzemiyormuş, sosyalizme benzemiyormuş, hiç bir şeye benzemiyormuş. Biz benzemekle övünmeyiz. Çünkü biz, bize benzeriz." (8)

Ve yıl 1980 sonrası. Siyaset yapma yasaklısı Demirel'i bir Alman dostu ziyaret eder. "Konuşurken konuşunun Türkiye'deki olaylara gös-

terdiği dayarsızlık Demirel'i isyan ettiriyor. O günlerin sıkıntısı içinde patlıyor: 'Bu demokrasi midir?' Konuşu: 'Kuşkusuz değil' diyor ve ekliyor: 'Ama 1980'den önce insanlar sokaklarda ölürken de demokrasi değildi.' Demirel hikâyesinin sonunu şöyle bağlıyor: 'Adamın dediği doğrudur. O da demokrasi değildi.'" (9)

Demirel 80 öncesinin Başbakan'dır. Yasaklı olduğu yıllarda düşünür demokrasinin faziletini. Bugün vur-al-savaş hukukunun savunucusu çete-devletin Cumhurbaşkanı'dır. Gelenek o gelenek, değişen ne var yenede?

-III-

Büyük demagoji ustasıdır Demirel. "Din istismarı ve ordu düşmanlığına dayanan bir seçim propagandası, seçim kampanyası aslında anayasal çerçevenin dışına çıkmaktır. Bunu yapanlar devleti harekete geçirir" diyor ve hemen devam ediyor: "Bana göre Türkiye Cumhuriyeti'nin temel niteliklerinde halkın dini ihtiyaçlarını, inançlarını ihlal eden bir şey yoktur. Yani 71 bin cami, 85 bin tane ücreti devlet tarafından ödenen din adamı vardır ve halkın, çocuklarımızın dinlerini öğrenbilmesi için Anayasa'ya girmiş zorunlu din dersi vardır. Ve daha derin seviyelerde öğrenmesi için çeşitli okullar vardır." (10)

O halde laik-antilaik çatışmasının anlamı nedir? Mademki devlet din ilişkisinin de örgütleyicisi, düzenleyicisidir, o halde niçin kendisini laik olarak tanımlamaktadır? Batı politik literatüründe, kabaca, din ve devlet ilişkisinin ayrıştırılması demek olan laiklik kavramı acaba Türkçede farklı bir anlama mı sahiptir? Aslında bu sorunun yanıtını vererek başlamak gerekir, Türkiye'de laiklik sorununun tartışılmasına. Oysa bu iş, söylendiği kadar kolay da değildir. Laiklik kavramına ulaşana kadar belki de geçmişten devraldığımız bütün kavramları altüst etmek ve yerlerine yenilerini koymak gerekecektir. Oysa Türkiye insanı şimdilik bunu yeterli düzeyde gerçekleştirebilecek somut olanak-

lara ve koşullara sahip değildir. Bizimkisi sadece cılız bir girişim olarak değerlendirilmelidir.

Kavram kargaşası, düşünce karmaşasından ürer

Bugün, çağdaşlık-irticacılık (gericilik) ya da laiklik antilaiklik adıyla sürdürülen çatışmada, Politik İslâm kavramı sıkça kullanılmaktadır. Bu kavramdan, RP (FP) gibi, sistem içinde kalarak amaçlarına ulaşmaya çalışan yasal islâmî partiler ya da sistem içi (yasal çerçeveli) mücadeleyi reddederek bütünüyle sistem dışı mücadele sürdüren Kaplancılar gibi islâmî akımlar ya da partiler kastedilmektedir. Oysa daha işin başından kavramlarda bir netlik sağlamak gerekmektedir. Kavram kargaşası, kendiliğinden ortaya çıkmamıştır. Gerek sorunun Türkiye'ye özgü özellikleri, gerekse Türk militarizminin şovenizm kampanyası ile bütünlümlü olan medya gruplarının hedefli çabaları, kavram kargaşasının nedeni olmaktadır.

Gerçekte, İslâmın politik olmayan yorumu yoktur. İslâm düşüncesi, kendinden önceki bütün dinlerden farklı bir süreç izleyerek, daha ilk oluşum aşamasında doğrudan devlet olabilmüş bir dindir. İslâm Peygamberi, yarattığı dinin devlet başkanı da olabilmüş nadir peygamberlerden biridir. Dinin yaratıcısı, gizli tekkelerde çoğalarak yayılmayı düşünen mistik-pasifist anlayışların tersine, saldırıp ele geçirerek; cihat ile fetih ile yayılmayı temel almıştır. Oluşan İslâm devleti, siyaset sosyolojisinde de adı Devlet olan politik bir kurumu yaratmış; bu kurumun organları biçimlenmiş; egemen ile bağımlı arasındaki ilişkileri hukuk sistemi içinde kurumsallaştırmıştır. Dinin orjinal kitabı Kur'an'ın neredeyse yarısı bireyin bireyle ve toplumla ilişkilerinin; sosyal ve politik kurumların örgütlenme anlayışı ve hukukuna ayrılmıştır. Anayasa, medeni hukuk, borçlar hukuku, ceza hu-

kuku ve diğer hukuk alanları Kur'an'da genişçe yer alır. Cemalettin Kaplan'ın (yani İslâm'ı orjinaline en yakın savunan islâmcının) deyişyle: "İslâm; hem dindir, hem devlettir, hem ibadet hem siyasettir. Zira islâmın her meselesi ibadetle ilgili olduğu kadar siyasetle de ilgili-dir." (11)

Bütünüyle politik olan bir dinin bir kesimini "politik", diğer kesimini apolitik (ya da depolitik) olarak yorumlamak neye hizmet etmektedir? Türkiye'de daha Cumhuriyet'in ilk kuruluş yıllarından itibaren devletin görevleri ve resmî kuruluşları içerisinde yar alan Diyanet İşleri Başkanlığı ve dinin kemalist yorumu olarak (yani bir devlet-dini üretimi çabalarının temel kaynağı olarak) ortaya çıkan diyanetçilik politika dışı mıdır? Ya da Fazilet Partisi politik İslâm'dır da Devletin Diyanet Partisi (Başkanlığı) sivil İslâm mı olmaktadır?

İslâm dini, yorumlarıyla politik bir inanç ve eylem sistemi olarak ele alındığında, "politik islâma karşı mücadele" cümlesinin anlamı, islâmî hareketlerin bütününi kapsayacaktır ki bunun kastedilmediğini, Türkiye gibi bir toplumda bunun kastedilmeyeceğini bilmekteyiz. Bu durumda "politik islâm" diye bir kavramın üretilerek, islâmî akımların bir bölümünün öteki bölümden ayrıştırılması; bölümlerden birinin diğerine tercih edilmesi; bir bölümü devletin savaş hedefi olarak kabul edilirken ötekini devlet olanaklarıyla varlığını sürdürmesi olgusunu, devlet-dini yaratılması çabalarına dayandırarak anlayabiliriz.

Türk siyasal sisteminin ırkçı-milliyetçi bir ideoloji olan Kemalizm'e yeniden gereksinim duymasını ya da yıllardır kendi elleriyle besleyip büyüttüğü islâm gericiliğine karşı bu kez yasa tanımaz bir biçimde bayrak açmasını, üç-beş generalin kişisel isteğine bağlamak olanaksızdır. Sistemin Kürt sorunuyla birlikte yaşadığı sosyal, ekonomik, politik krizin tarihiyle ve günceliyle doğrudan ilişkilidir laik-antilaik ça-

tışması.

Batından farklı tarihsel koşullarda gerçekleştirilmeye çalışılan Türk uluslaşma-uluslaştırma hareketinin bir zorunluluğu olarak kavranmalıdır laiklik kavramı. Bir diğer anlamıyla Türk milliyetçiliğinin diğer adıdır da diyebiliriz Türkçe laikliğe. Ve bunu söyleyen ilk kişi de değiliz elbette. Örneğin Prof. Karpat gibi kemalist aydınların bir kısmının, bu tanımı çok eski yıllarda bilimin gereklerine uygun bir biçimde verebilmiş olması gerçeği, buna cesaret edemeyen günümüz kemalistlerinde de büyük bir çürümenin yaşandığının kanıtı olsa gerek: "Türkiye'de laiklik amaçlarının, milliyetçiliğinin daha geniş gayelerinin bir kısmı olarak, çok yönlü bir karakteri vardır: Din karşısında tarafsız, modern bir millî devlet kurmağa yardım etmek." (12)

Laiklik serüvenine kısa bakış

"Genç Osmanlıların ve daha sonra Jön Türklerin Türkiye'si, hem devleti, hem de İslâm'ı, milletin 1918'de uğradığı çöküşten müteselsilen sorumlu tutarak bu kurumlarla bağımlı sert bir biçimde koparmıştır. Saltanatın haksız bir biçimde mirasçılık iddiasında bulunduğu Hilafetin kaldırılması ve Cumhuriyetin ilanı ile akım sonuca ulaşmıştır. Atatürk'ün pozitivist bakış açısında, tüm kötülüğün kaynağı, din ve devletin ittifakı prensibi idi. Sadece laik bir çözüm buna son verebilirdi" (13)

Türk uluslaşma sürecini tehdit eden temel unsurların başında, Türk toplumsal kimliğinin, kimlik bilincinin, henüz ümmet bilincinden ulus bilincine geçmemiş olması gerçekliği geliyordu. Bu nedenle M. Kemal ve arkadaşları ideolojik çalışmalarının neredeyse bütününi ulus bilincini geliştirecek güçlendirecek çalışmalara yönelttiler. Cumhuriyet kadroları, ulusların varlığını dikkate almayan ve bu nedenle de uluslaşma sürecini engellediği düşünülen ümmetçi olarak kabul ettikleri Osman-

lı'yı yoğun eleştiri altına aldılar. "Türk ve İslâm düşünürler de Türklüğü ve Türk medeniyetini İslâmlık ve İslâm medeniyeti ile kaynaştırdılar; İslâmlığa takaddüm eden binlerce yıla ait devreleri unutturmaya Ümmetçilik siyasetinin icabı ve din gayreti vecibesi bildiler. Daha yakın zamanlarda, Osmanlı İmparatorluğu'na dahil bütün unsurlardan tek bir milliyet yaratma hayalini güden Osmanlılık cereyanı da, Türk adının anılmaması, Milli Tarihin yalnız ihmal değil, hatta yazılmış olduğu sayfalarından kazınıp silinmesi yolunda üçüncü bir amil halinde diğerlerine eklendi... Bütün bu menfi cereyanlar, tabii olarak, mektep programları ve mektep kitapları üzerinde dahi tesir gösterdi ve Türklüğün, çadır, aşiret, at, silah ve muharebe mefhumlarıyla müradif tutulması an'anesi mektep kitaplarımıza kadar girdi" (14)

Uluslaşma sürecinin önünün açılabilmesi için ulusal kimliği öne çıkaran yeni bir ideolojiye gereksinim vardır. Fakat bu düşüncenin, baştan beri Anadolu hareketi önderlerinin aklında olduğunu söylemek zordur. Buna ilişkin söylentiler daha sonra üretilmişlerdir. M. Kemal, ilk aşamada (daha sonra Sultan'la ilişkilerinde de görüldüğü gibi), devletteki dinin temsilcisi hilafeti karşısına almaz. 1920 meclisinde 53 din adamı vardır. Mustafa Kemal, Meclis'i; "Makam-ı Muallay-Hilâfet ve Saltanat'ı ve Memalik-i Mahrusa-i Şahaneyi" yabancı saldırısından ve işgalinden kurtaracak bir meclis olarak tanımlamaktadır. 28 Nisan 1920'de Halife-Padişah Hazretlerine M. Kemal imzası ile şu telgrafın çekilmesinde bir beis görülmez: "Milli savunmamızı padişahlık makamına bir ayaklanma gibi göstermek isteyen ve halkı kandırmak için durmadan çalışan hainler var. Milleti birbirine kırdırmak istiyorlar. Oysa ki vuran da vurulan da hepsi sizindir... Kalbimiz size bağlılık ve kulluk duygularıyla dolu olduğu halde tahtınızın etrafında her zamandan daha sıkı bir bağla toplanmış

• Türk siyasal sisteminin
• ırkçı-milliyetçi bir ideoloji
• olan Kemalizm'e
• yeniden gereksinim
• duymasını ya da yıllardır
• kendi elleriyle besleyip
• büyüttüğü islâm
• gericiliğine karşı bu kez
• yasa tanımaz bir biçimde
• bayrak açmasını, üç-beş
• generalin kişisel isteğine
• bağlamak olanaksızdır.
• Sistemin Kürt sorunuyla
• birlikte yaşadığı sosyal,
• ekonomik, politik krizin
• tarihiyle ve günceliyle
• doğrudan ilişkilidir
• laik-antilaik çatışması.

.....
bulunuyoruz..."

Kazım Karabekir Paşa'nın "devlet yönetiminin esaslarına" ilişkin sorular ihtiva eden telgrafına M. Kemal, 11 Temmuz 1921 tarihinde çekilmiş bir telgrafla şu yanıtı verir: "Hilafet ve Saltanat meselesi, birer mesele-i esasiye olarak zaten mevcut değildir. Türkiye'nin başında Halife-i İslâm olacak ve bir hükümdar Sultan bulunacaktır" (15)

Bilindiği gibi daha sonraki süreçte önce hilafet ile saltanat makamı birbirinden ayrılarak saltanat kaldırılır. Fakat Hilafet, hâlâ dokunulmazlığını sürdürür. 1 Kasım 1922 saltanatın hilafetten ayrılarak kaldırılması yasa teklifinin tartışılması sırasında M. Kemal'in konuşması oldukça ilginçtir. "Bu suretle bir taraftan Türkiye halkı asrî bir uygar devlet halinde hergün daha kuvvetlenecek, hergün daha mesut ve refah olacak, hergün daha çok insanlığını ve benliğini arayacak, şahısların hıyanetine uğramak tehlikesine kendisini maruz bulundurmayacak ve diğer taraftan Halifelik makamı da İslâm âleminin ruh ve vicdanının ve

imanının birleşim noktası, İslâm kalplerine ferahlık verebilecek bir şeref ve yücelikte tecelli edecektir... Bundan sonra halifelik makamının da Türkiye devleti için ve bütün İslâm âlemi için ne kadar feyizli olacağını da gelecek günler, açıklığı ile gösterecektir. (İnşallah sesleri). Türk ve İslâm Türkiye Devleti, iki saadetin tecelli ve tezahüründe kaynak ve beşik olmakla dünyanın en bahtiyar bir devleti olacaktır. (İnşallah sesleri)." (Tutanaklardan.)

Lozan görüşmelerinin bir ara kesintiye uğraması sebebiyle Paris'e giden İnönü, burada yayınlanan Muslim Standart Gazetesi ile bir röportaj yaptı. İnönü bu röportajda şunları söylemektedir: "...Siz ve sizin vasitanızla bütün müslümanlara şunu söyleyeyim ki; biz eskisi gibi serbest bir İslâm Devletinin bütünlüğüne sarsılmaz bir itikad ile bağlı kalacağımız gibi, bunu yalnız söylemekle iktifa etmeyerek ileride bir tehlike ile karşılaştığımız vakit bunu kanımızla müdafaya hazır bulunuyoruz. Türk milleti İslâmiyetin kolu ve kılıcıdır." (16)

Durum onu gösteriyor ki, bu sözler samimi bir inanışa, bir gelecek projesine dayanmaktadır. Zira 20 Kasım 1922'de başlayan Lozan görüşmeleri, arada kesintiye uğramasına rağmen 24 Temmuz 1923'te yani yaklaşık olarak sekiz ay sonra son buluyor. Lozan'ın imzalanmasından sekiz ay sonra ise 3 Mart 1924 tarihinde Halifeliğin kaldırılması söz konusu olacaktır. Dinî cepheden bakarak eleştirse de, Kadir Mısırlıoğlu gibi tarih araştırmacılarının, hilafetin kaldırılması konusunda: Lozan'da, antlaşmaya imza atan devlet temsilcileri arasında bir mutabakat sağlandığı ve daha sonra bu mutabakatın uygulanmaya sokulduğu şeklindeki iddiaları büyük oranda haklı gibi görünmektedir.

Hilafetin kaldırılmasından sonra "asırlardan beri mütamadiyen terakki yolunda ilerlemekte bulunan medeni milletlerden Türkiye'yi alıkoymuş olan mevaniin (engellerin) ortadan kalktığı" söylenecektir.

Başbakan Peker olayın anlamını şöyle doldurur: "İnkılabımızın tahakkuk devri esnasında bize uzaktan yakından fena olacak müesseseleri devlet hayatı içinden, ULUS hayatı içinden kaldırdık. Bize düşman müesseselerin hululüne meydan vermedik, sarayı yıktık, dinin devlet üzerindeki tesirlerini en keskin ve radikal bir formül ile kaldırdık. Ve nihayet bu iki unsurun milli gidişte sürati bozucu tesislerini kıymet ve kuvvetten bu suretle düşürmüş olduk." (17)

Böylece, Cumhuriyet döneminde, yaratılması düşünülen yeni ulusal toplum ve ulusa dayanan üniter devletin temel özelliklerinden biri olarak tanımlanan laiklik ilkesi, diğer ülkelerdeki tanımlarından bir hayli farklı olarak, doğrudan "millî" bir anlam ve role sahip olarak doğdu. Laikliğe karşı çıkan islâmî güçler, milliyet farklarını reddederek islâm birliğine dayalı bir toplumsal düzeni savunup "ümme" kavramına sarılırken, bunun karşısına, kemalistler, laik ulusal devlet-toplum kavramını diktiler.

Türk laiklik anlayışı

Türklerin, tarihsel olarak geç kalmış olan uluslaşma sürecine hizmet etmesi düşünülen böylesi bir içerik, laiklik kavramını hem kapsam olarak hem uygulama olarak Batı'daki tanımlamalardan ve standartlarından bütünüyle farklılaştırdı. (18)

Birincisi, Resmî Türk ideolojisi olan kemalizm, latince bir kavram olan *seacularis* (yüzyıla ait olma-seaculum=yüzyıl) kavramından üretilen *säculaïre* kavramıyla eşanlamlı olan Laïsîte (laiklik) sözcüğünü bir-izm haline getirerek, laisizm olarak tanımlamıştır. Batı kapitalizminin kendine özgü doğuş koşullarının, tarihsel çatışmalarının ürünü olan laïsîte, kavramın "tarihinin arka planını oluşturan Batı ile; kavramı ödünç alan, bu tarihe sonradan katılmaya çalışan Türkiye'nin arasında, tek ve aynı olgunun farklı bir şekilde anla-

şılması söz konusudur... Laiklik, hayati ruhani kürede yaşamak isteyenlerle, dünyevi kürede yaşamak isteyenler arasındaki alan paylaşımının adı olmaktadır. Bu açıdan tarafsız bir terim olan laisite yerine, belirli bir tepeden inmecilik belirleyen laisizm (veya sekülerizm) tarafından ifade edilmesi hem yanıltıcı, hem de ruhani dünyayı dünyevi dünyanın içinde kapsama ve tanımlama eğilimini belirtmesi açısından, kavramı hiç de açıklayıcı nitelikte olmamak-tadır." (19)

Böylece, bir devlet ideolojisi haline getirilen laiklik, Türk uygulamasında salt devlet-din ilişkileri alanıyla sınırlı kalmadı; toplumsal yaşamın bütün alanlarına, bireysel yaşam düzlemine kadar indirildi. Bir yandan kılık kıyafette Batı biçimi yasa zoruyla topluma dayatılırken öte yandan birikmiş bütün kültürün yazı biçimi olan Arap alfabesi kaldırılıp yerine Latin alfabesi getirildi. Atatürk, "sosyal ve kültürel gerçek olarak İslâm kimliğinin en eski ve en kökleşmiş sembolik dayanaklarına cepheden hücum eder... Gerçeğe ve gerçeğin anlamlarının algılanmasına yön veren temsil unsurları felsefi addedilen bir değer yargısı uğruna yok edilmekteydi; oysa bu yargı göreceli ve ideolojikti." (20)

İkincisi, Cumhuriyet'in kuruluşuna temel olan diğer ilkelerle bütünlüklü olarak laiklik de antide-mokratik bir biçim ve içerik ile, tepeden inme bir uygulamayla topluma kabul ettirilmeye çalışıldı. Değişik din ve mezhepleri birlikte bünyesinde taşıyan Türkiye'de Cumhuriyet'in daha ilk kuruluşuyla birlikte islâmın bir mezhebi (sünni-hanefi mezhebi) devlet koruması altında alındı. 1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (Anayasa) Meclis'in görevleri arasında: "Ahkam-ı şer'iyenin tenfi-zî" görevini sokmayı ihmal etmedi. Anayasa, aynı zamanda: *Meclis kanun yaparken Ahkam-ı Fıkhiye'yi esas tutar*" demekteydi. (Md. 20).

1923 Anayasa'sı ise, "Türkiye Devletinin dini, Din-i İslâm'dır" diyerek resmî din ilan etmekteydi.

"Ahkam-ı şer'iyenin tenfi-zî" görevi, bu Anayasa'da da Meclis'in görevleri arasında sayılmaktaydı. 1924 Anayasa'sı Devlet Bakanlığı düzeyinde bir bakanlık nezdinde Diyanet İşleri görevlerini üstlenmekteydi. Resmî dinini Anayasa hükmü olarak belirlemiş olan bir devletin laik olması beklenemezdi elbette. Gerçi 1928 tarihinde resmî din tanımı Anayasa'dan çıkarıldıysa da devlet-dini yaratma anlayışı ve görevi terkedilmedi.

1938 yılında Cumhuriyet'in 15. Yılı nedeniyle çıkarılan yayında Laiklik kapsamı şöyle belirlenmekteydi: "Lâikliğin ilân olunduğu andan itibaren hiç kimse, hiç bir ibadete icbar (mecbur) edilemez ve hiç kimse, vicdanının ilhamı ile kabul ettiği ibadetten men olunamaz." Fakat hemen bu cümleden sonrası şöyle bir sınırlanmayla laikliğin nereye kadar var olabileceğine açıklık getirmektedir: "Bu geniş ve yüksek anlayışın hududu içinde köhne, yıpratıcı ve en yüksek içtimâî heyetleri bile sukut ettirici tekke, tarikat gibi irticaî zihniyet mümessillerinin görmesine tabiatile imkân yoktur. Nitekim anayasamızda bu esas kesin bir ifade ve hüküm ile tesbit edilmiştir." (21)

TC'nin kuruluş yıllarından DP'nin iktidarı alışına kadar geçen sürede tek başına iktidar olan CHP, lâiklik tartışmalarında islâmî çevreler tarafından çok eleştirilir. Tarih bilincinden yoksunlaştırılmış Türk aydını ve kemalist sol da hemen bu çevrelerin karşısına, yani CHP'nin yanına geçer. Oysa, sıkça hatırlanan "ezanın Türkçe okutulması vb." uygulamaların yanı sıra, pragmatik olan kemalist geleneğin bir iki uygulamasını daha hatırdı tutmakda yarar var: 7 Ocak 1949: Ankara Üniversitesi bünyesinde İlahiyat Fakültesi'nin açılmasına Üniversite Senatosu'nun karar vermesi. Hükümet (Şerisetin Günaltay), bu kararı kendi Program'ına hemen koydu. Ocak 1949: İmam-Hatip Kursları'nın açılması. 1 Şubat 1949: İlkokullara din dersi zorunluluğu. Mart 1950: Din adamlarının idaresinin yeniden Di-

yanet İşleri Riyaseti'ne (Başkanlığı'na) verilmesi.

1961 Anayasası, Cumhuriyet'in değiştirilemez temel nitelikleri arasında layiklik kavramını da içerirken, din özgürlüğünü 19. Madde'de tanımladı. Fakat aynı zamanda din işlerini, Diyanet İşleri Başkanlığı adıyla bağımsız bir Anayasa kurumu halinde resmileştirerek örgütlediği bir devlet kurumuna bağladı ve böylece devlet-dini yaratma geleneğini devam ettirdi.

Devlet'in, laikliğe ilişkin bu tutarsız tavrı daha sonraki anayasalarda da devam etti. 1982 Anayasası, Diyanet İşleri Başkanlığı kurumunun varlığını devam ettirirken bir de daha önceki anayasada bulunmayan yeni bir madde ile, din derslerinin zorunluluğunu anayasa maddesi haline getirdi.

Ulusal fobilerimiz: **Komünizm, Şariat,** **Kürtler**

"Milli Kurtuluş savaşı sonrasında, yeniden kurulma devrinde müesseselerin yönü Batı uygarlığına yönelirken, temelde yatan ideoloji lâiklik ideolojisi olmuştur. 'Muassır medeniyet seviyesine yükselme' yolunu lâiklikte bulmuştur. Yeni nizamın temel ideolojik prensibi olan lâiklik, boş bir ideoloji olarak kalmamış ve Devlet sistemimizin, siyasi yapının ve toplumsal müesseselerin muhtevasını teşkil etmiş ve bu şekilde bir de dinamizme kavuşmuştur." (22)

Mustafa Kemal, bütün muhalefet hareketlerinde ve Kürt isyanlarında bir "irtica" kokusu alma hassasiyeti kazanmıştı. Ona göre bütün Kürt ayaklanmaları gericî, irticaî karakterdeydi. Örneğin, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na ve fırkanın kurucularından Kazım Karabekir Paşa'ya saldırırken irtica ve Kürt ayaklanması gerekçeleriyle kendine dayanak bulmaya çalışıyordu: "Efendiler, vekayi ve hadisat dahi izhar ve ispat etti ki, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Programı en

hain dimağların mahsulüdür; bu fırka, ... harici düşmanların, yeni Türk Devletini, Taze Cumhuriyetini mahvetmeye mâtufl plânlarının sühuleti tatbikatına hizmete çalıştı. Tarih, irticaî olan Şark İsyanı esbabını tetkik ve taharri ettiği zaman, onun mühim ve bâriz sebepleri meyanında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın dini mevaidini ve şarka gönderdikleri katibi mesullerinin teşkilât ve tahrikatını bulacaktır... Bu katibi mesul, şark vilâyetlerimizde tahrikâtı diniyede bulunurken fırkasının programını tatbik etmiyor muydu?" (23)

Gelenek CHP (yani devletin en istikrarlı partisi olan Ordu Partisi) eliyle Cumhuriyet'e taşındı. CHP'nin 1938'de çıkardığı Onbeşinci Yıl Kitabı, *Tekke, Zaviye ve Türbelerin Seddine Dair Olan Kanun* alt başlıklı bölümünde, söz konusu kanunun çıkarılışına gerekçe olarak ileri sürülen örneklerden biri de şudur: *"Bir çok fedakâkarlıklarla vaktinde bastırılmış olan Şeyh Sait vak'ası da bu sakim itikatların doğurduğu irticaî bir hareketti."* (24)

Günümüz ve laik-antilaik çatışması: Türk şövenizminin yeni atağı

Bugün, sorun daha bir derinleşmiş, daha karmaşık bir hale gelmiş, tarafları itibarıyla yaygınlaşmıştır. Bu durum, derinlerde yatan gerçek nedenlere dayandırılarak sunulmadığı sürece anlaşılır olmaktan uzak kalacaktır. Söz konusu nedenleri birkaç başlık altında toplamak gerekirse yaşanan sorunların genel tablosu şöyle bir görünüm altında ortaya çıkar:

1, Kürt sorunu. 80'li yıllarla birlikte hızla gelişen Kürdistan özgürlük hareketinin, daha önceki Kürt ayaklanmalarından farklı olarak, bu kez askerî yöntemlerle çözülmediği ve çözülmeyeceği gerçeği toplum bilincinde yer etmeye başladı. Savaşan tarafların adil bir barışı gerçekleştirebilmeleri ise, 70 yıllık cumhuriyetin temel ilkeleri çerçevesinde

olanaksızdı. Bu gerçekliğin toplum bilincinde tartışılmasıyla birlikte, Cumhuriyet'in vazgeçilmez temel ilkelerinden birincisi olan *üniter devlet* anlayışı sorgulanmaya başlandı.

Egemenliği elinde tutan halkların, sınıfların, mezheplerin dışındaki bütün farklılıkların inkarına dayandırılarak kurulmuş olan Türk Cumhuriyeti'nde üniter yapının güncel yaşamdaki konumu sorunu, sınırlı sayıda aydın, burjuvazinin bir kısmı ve klasik sömürgeciliğin tarihsel olarak ömrünü tamamladığı ve kapitalizmin gelişiminin önünde engel teşkil etmeye başladığının bilincinde olan politikacılar tarafından tartışılmaya sokuldu. Cumhuriyet tarihinde ilk kez bir Cumhurbaşkanı (Turgut Özal) bu ilkenin tartışılabilir olduğunu söyleme cesareti gösterdi. Türkiye tekeli burjuvazisinin en güçlü isimlerinden olan Sabancı ailesi de, savaşın çaresizliği karşısında barış sorunu ile ilgilenmek zorunda kaldı. Bildiğimiz gibi, hem Özal, hem de Sabancılar, bu cesaretlerinin bedelini pahalı ödediler.

Yapısal özellikleri, Türk büyük sermayesi içindeki konumlanışı ve sahiplendiği tutucu ideoloji nedeniyle kendini yenileme yeteneğinden yoksun olan Türk Silahlı Kuvvetleri; savaştan doğrudan çıkarı olan sermaye grupları ve savaş rantıyla hızlı bir sermaye birikimi gerçekleştirmiş olan rantiyer sınıflar ise sorunun savaş yöntemiyle çözümünü konusundaki ısrarlarını sürdürmektedirler. Bu tutumunun toplumsal onayla da desteklenmesini sağlamak için Türk toplumu üzerinde çılgınca bir şövenizm dalgası estirildi. "Barış" sözcüğü, yazılı olmayan ceza yasalarının en tehlikeli suçu olarak benimsendi. Barış yanlıları, giderek insan hakları savunucuları silahlı saldırıların hedefi haline geldi. Kurulu yasal sistemin ve ahlaki engellerin izin vermediği bir Özel Savaş sistemi fiilen uygulanmaya başlandı. Bunun gereği olan özel örgütlenmeler (kamuoyunda yaygın isimlendirme ile: *çeteler*) bir bütün olarak dev-

leti ele geçirerek, politikalarını yasa tanımaz bir boyuta tırmandırdılar.

Sistem kendi yasalarına karşı da açık tutumlar almaya yöneldi. Halk oyu ile seçilmiş yasal partiler (DDP, DEP, RP gibi) tek tek kapatılmaya ya da (HADEP gibi) provakasyonlarla çalışmaları ülke genelinde engellenmeye başlandı. Cumhuriyet döneminde ilk kez, Silahlı Kuvvetler içindeki cunta grupları (Batı Çalışma Grubu gibi) parlamentonun ve yasaların gözü önünde açık çalışmaya başladı. Bugün, Cunta örgütlenmesi, Hükümetlerle açık çatışmaya girmekten bile kaçınmıyor.

Söz konusu çatışmanın, Kürt sorununun tırmandığı ve uluslararası boyutta siyasal çözüm için kendini dayattığı bir tarihsel anda en derin boyuta ulaşması, bir raslantı olarak adlandırlamaz. Sorun, Cumhuriyet'in kuruluş özelliklerinden devraldığı iç çatışmaları taşımaktır. Ve aynı nedenlerden kaynaklanan diğer temel çatışma konularıyla zaman zaman örtüşmekte, bütünleşmektedir.

Bütün Cumhuriyet döneminde Anadolu topraklarında laiklik ilkesi sadece batı-Anadolu için uygulanmaya çalışılmıştır. Özellikle Yunan kökenli azınlıkların zorla göçettirilmesi sonucunda, sermaye birikimine sahip bir Türk burjuvazisi batıda filiz vermeye başlamıştır artık. Ulusun temel dayanağı bu burjuvazi olacaktır. Kürdistan toprakları ise geri feodal üretim ilişkilerinin egemen olduğu topraklardır. Sömürgecilik, bir yandan Türk ulusal bilincinin gelişiminin önündeki engelleri ortadan kaldırmaya çalışırken, öte yandan Kürt ulusal bilincinin gelişimini engelleyecek önlemleri de örmeye çalışmaktaydı. İslamın ümmet anlayışı bu alanda Kürtler için uygun görüldü ve İslam Kürdistan'da büyük oranda devlet eliyle desteklendi, teşvik gördü. Büyük tarikat ilişkilerinin Kürdistan topraklarından doğması büyük oranda bu desteğin ürünlerindendir.

Daha Sivas Kongresi'nden başlayarak, "Güneydoğu'nun kurtuluşu" ve elbette "Kürtlerin konumlanı-

şı" üzerinde kafa yorulmaya başlanı-
r. Kazım Karabekir Paşa'nın öne-
rileri büyük bir eritme politikasıdır.
Bir yandan kimliklerini değişik yön-
temlerle tüketme, öte yandan bu
amaca yönelik olarak islâmın kulla-
nılışı birlikte ele alınır önlemler pa-
ketinde.

"Göç yasaktır.

- Arazi ve emlâk Türklere satıla-
caktır. Yabancılarla hristiyanların
arazi sâhibi olmasına meydan veril-
meyecektir.

- Milli amaçlar uğruna herkes
mal ve beden haklarından yardımla
görevli tutulacaktır.

- Türk olmayanlara karşı sıkı bir
boykot izlenecek, alışveriş Türkler
arasında yapılacaktır.

- Jandarma ve poliste Türklerin
kullanılması sağlanacaktır.

- Milli örgüte karşı çıkan sözü
geçer kişiler etkisiz kılınacaktır.

- Milli ordu kurulacaktır. Bu iş,
islâm cemaatleri örgütleri biçiminde
ele alınmalı, millet, islâm mabetleri
etrafında birleştirilmelidir." (25)

Yakın tarihlere kadar islami
(Hizbullah gibi) güçler ile devlet
güçlerinin birlikte, Kürtlere karşı sa-
vaştlarının tanıkları olmadık mı?

Türkiye'de son seçim sonuçla-
rından birkaçının sonuçlarını birlik-
te ele aldığımızda şöyle bir siyasal
topografya ile karşılaşmaktayız:

* 1987 seçimlerinde Türki-
ye'nin doğu ve güneydoğu bölgele-
rinde (Kürdistan) Refah Partisi yo-
ğunlaşmış durumdaydı.

* 91'de aynı bölgede oyların bü-
yük ağırlığını SHP (+HEP) topladı.
buna karşılık RP'nin oyları büyük
düşüş gösterdi. Bölgede, seçim ter-
cihlerinin belirlenmesinde, partilerin
etnik kimlik konusunda sürdürdük-
leri propaganda büyük oranda etkili
oldu.

* 1994'te DEP boykotu sonra-
sında, DEP'in seçim bölgelerinde
RP yeniden güç kazandı, oylarını
arttırdı.

* Sosyal bilimciler, 1980 sonra-
sı yapılacak seçimlerde hemşerilik,
aşiret, din ilişkilerinin etkileyciliği
yerine ekonomik, sınıfsal vb. tercih-

lerin rol oynayacağını savunmaktay-
dılar. Oysa gelişmeler bunun aksinin
hâlâ geçerliliğini koruduğunu gös-
termektedir. Aşağıdaki tablodan da
görebildiğimiz gibi, ANAP, DYP gi-
bi tamamen sistem içi kalan klasik
partilerin oy oranları giderek düşer-
ken, MHP, RP gibi ideolojik söy-
lemli ve nisbeten sistem dışı önerile-
re sahip partilerin oy oranları yük-
selmektedir.

* HADEP'in yoğun oy aldığı
yerlerde CHP, DSP gibi partiler ne-
redeyse bütünüyle silinirken, çoğu
seçim bölgesinde RP büyük parti
konumunda ortaya çıktı. (26)

90'lı yılların başlarına kadar,
RP, sömürgeci bir devlet açısından
bulunmaz bir nimet idi. Ne var ki,
Kürdistan'da gelişen iç savunma ha-
reketinin yükselişinin durdurulamaz
bir boyuta tırmanması ve bu konuda
RP'nin üstlenmiş olduğu "engelle-
me" misyonunun yerine getirilebil-
mesi olanaklarını kaybetmesi;
RP'nin etrafında örgütlenen ve isla-

	1987	1991	27 Mart	24 Aralık
		(Genel)	1994 (Gen)	(Genel)
ANAP+DYP	% 56	% 51	% 42	% 39
PR+MHP	% 9	% 16	% 27	% 30

mi sermaye diye adlandırılan serma-
ye çevrelerinin ekonomik sistem
içinde önemli bir güce ulaşması ve
böylece metropol şehirlerde de bü-
yük politik güç haline gelmesi gibi
nedenlerle artık sistemle (Batı bağ-
lantılı tekellerle) doğrudan çatışma
başladı. Kürdistan'da, RP'nin Kürt
savunma hareketini engelleyebilme
yeteneklerinin tamamen tükenmeye
yöneldiği koşullarda Kontra-Hizbul-
lah güçleri devreye sokuldu; (askeri
amaçlar da gözetilerek) oy potansi-
yeli olabilecek binlerce köy boşaltıl-
dı, Kürt köylüleri sürüldü. Böylece,
çoktan RP'nin elinden çıkmış ve et-
nik kimlik üzerinden propaganda
sürdüren Kürdistan kökenli siyasal
(yasal) partilerin etkisi altına girmiş
olan bölgede, sistem için maliyeti
bir hayli yükselmiş olan Refah Par-
tisi'ne gereksinim kalmıyordu.

2. Son otuz yıldır açıkça gözle-
nebilir hale gelen, devlet-toplum
ilişkisi kopukluğunun yeniden inşa-
ası için gerekli olan ideolojik bütün-
leyici olarak, Kemalizm yapay yön-
temlerle atağa geçirildi. Kemalizm,
bu ilişkinin bütünleştiricisi olarak
yeniden devreye sokulmak isten-
mektedir.

Türkiye Cumhuriyeti toprakla-
rında 1980 darbesi sonrası başlatılan
resmî ideolojinin hegemonya girişi-
mi, 90'lı yılların başlarından itiba-
ren neredeyse bütünüyle, kendinden
olmayanı yok etme saldırısı boyutla-
rına tırmandırıldı. Kemalizm olarak
adlandırılan resmî ideoloji, toplu-
mun bütünü üzerinde tam bir heğ-
monya kurabilmek için askeri dikta-
törlüğün olanaklarını da kullanarak
pragmatik bir çaba içine girdi.

Kürdistan özgürlük mücadelesi
ile birlikte "şeriat" fobisi de, özünde
ırkçı-milliyetçi olan kemalist şöve-
nizmin yaygınlaştırılması için poli-
tik malzeme olarak kullanılmaya ça-

lışılmaktadır. Kemalistler, içeriği
belli olmayan, dönemden döneme
farklılaşan, yorum hakkı sadece Si-
lahlı Kuvvetler'e ait olan bir "lai-
sizm" kavramı etrafında, toplumun
her alanında yeniden örgütlenmeye
başladılar. Her siyasal önderin ağzı-
nı her açısında övünerek belirttiği
yüzde 99'u müslüman olan (elbette
bu doğru değil) bir ülkede, (bazıları-
nın "politik" sıfatıyla adlandırdıkları)
islâma karşı cihat başlatıldı.

Aslında ortada varolan büyük
bir gariplikti: Zira, Türkiye Cumhu-
riyeti, hiç bir zaman laik olmamıştı.
Ya da başka bir deyişle: Türkiye
Cumhuriyeti'nin laiklik kavramı,
batıdan ödünç alınan laiklik kavra-
mıyla içerik olarak hiç bir benzerli-
ğe sahip değildi.

Pişkin kemalistlerimiz bu gerçe-
ği bilmelerine rağmen, laiklikten

başka bir şey olan bu kavramı laiklik olarak adlandırmaya ısrarla devam etmektedirler. *"Laiklik ve Devrimler Türkiye için bir zaruretten ibarettir ve gene aynı zaruret lâikliğin bugüne kadar anlaşıldığı şekilde kabulünü icap ettirmiştir. Bu bakımdan milliliğini (abc) kabul etmekte isabet vardır. Türkiye'de lâikliğin müdahaleci bir mahiyet arzettiği ve bu bakımdan batılı anlamdaki lâikliğe uymadığı konusunda ileri sürülen tenkidî fikirlerde (de) isabet vardır. Fakat bu, tenkit konusu edilecek bir husus değildir. Atatürk, bu tarz lâikliği gerekli gördüğü içindir ki bu çeşidi kabul edilmıştır. Türkiye'nin şartları müdahaleci bir yol takip edilmiştir. Klasik anlamdaki devlet-din ayrılığı sistemi Türkiye'yi muassır medeniyet seviyesine çıkarmağa yetmediği içindir ki, klasik görüş benimsenmemiştir."* (279)

3, Yaygın olarak, "İslâmî sermaye" adıyla adlandırılan tekeldişi sermayenin (esas olarak orta ölçekli Anadolu sermayesi ve yeni olarak hızlı türemiş olan ve İslâmî kampta yer alan büyük sermaye), savaş ortamının açtığı olanaklara basarak hızlı bir büyüme süreci içerisine girmiştir. OYAK (Ordu Yardımlaşma Kurumu) gibi sermaye kuruluşları aracılığıyla üst düzey askerî kadroların da içinde yer aldığı, Batı kapitalizmi ile destekli tekeldişi sermaye bu büyüme karşısında yasal çerçeveye içerisinden hiçbir şey yapamamaktadır. İki sermaye grubu arasındaki çatışmanın sitem içinde ve yasal çerçevede çözümlenememesi, sorunun ciddi çatışmalar içinde seyrine neden olmaktadır. Geleneksel sosyopolitik nedenlerin yanı sıra, savaş ortamının kendine sağladığı olanakları da kullanan ordu, bütün ağırlığını koyarak, bu çatışmanın tekeldişi sermaye lehine çözümünü sağlamaya çalışmaktadır.

23 Aralık 97 tarihinde yapılan MGK toplantısında, toplantı gündeminin esas konusunu "İslâmî sermayenin büyümesi sorunu" oluşturuyor. MGK tarafından saptanan so-

nuç şudur: "5 holding, 4 bin özel şirket ve 15 finans kurumu, 5 bin vakıf derneği ile islam sermayesi yükseliyor! Kombassan, Yimpaş, Endüstri Holding ve diğerleri. Sorunun bu boyutu kamuoyu önünde çok belirgin olarak konulmamaya çalışılır. Sistem basınının bazı yazarları tarafından zaman zaman konuya yönelik kaçamaklar yapılsa da, sorunun üzerine gitmek yerine mesajlar satır aralarında verilmeye çalışılmaktadır. Örneğin, konuya dokunarak geçen bir köşe yazarı, sorunun kavramsal düzeyde de yerli yerine oturtulması gerektiği görüşünü savunurken, çatışmanın tamamen sermaye içi bir çatışma olduğunu özellikle vurgulamaktadır: *"Çatışan taraflara akıl vermek haddimiz değil. Ancak galiba hükümet ve askeri kesim arasında tırmanan irtica tartışmasına sıkça malzeme edilen 'islami sermaye' kavramı yanlış anlaşılıyor."* (28)

İçinde İslâmî grupların (ve bu sermayenin) önemli temsilcilerini taşıyan ANAP'lı Başbakan'ın, bu sınıfın üzerine tekeldicilerin böylesine yalın kılıç gitmelerine karşı koyma ve varsa uzlaştırma olanaklarını devreye sokma çabası başarısızlıkla sonuçlanır. Bunun üzerine, tekeldicilerin vurucu gücünü biraz dizginleyebilmek için orduya yönelik üst perdeden konuşarak, silahlı kuvvetlere sivil iktidarın gücünü göstermeye çalışır: *"İrtica ile mücadele hükümetin görevi, her şeyin başı da hükümettir. İrtica bizim işimiz. Ben orduya irtica ile mücadele için görev vermedim ki."* Fakat, başbakanın bu demeci verdiği saatlerde Silahlı Kuvvetler'de TC Cumhurbaşkanlığı'na bir brifing verilmektedir. Basına "Babaya İrtica Brifingi" başlığı altında sunulan brifinge ilişkin gazette haberinden şunları okuyoruz: *"İslâmî sermayenin çığ gibi büyüdü ve bu sermayenin aşırı dinci vakıf, dernek gibi kurumlara para akıtıldığı belirtilerek, dış destekli İslâmî sermayenin mutlaka kontrol altına alınması ve tanınan ayrıcalıkların kaldırılması gerektiği belirtildi."* (29)

Türkiye'de yönetim erkini elin-

de tutan Milli Güvenlik Kurulu'nun "irtica" genel başlığı altında islâmî sermayeye yönelik izleme ve kontrol altına alma çalışmaları süreklilik kazanmıştır. Örneğin 11 Temmuz 1998 tarihinde gazete haberlerinden şu satırları okuyabiliyoruz: "Hükümet, MGK'nin dikkat çektiği irticai faaliyetlerle ilgili çalışmaları sürdürüyor. Batı Çalışma Grubu'nun sivil versiyonu olan Başbakanlık Takip Kurulu'nun vakıflarla ilgil olarak hazırladığı rapora göre, Türkiye genelindeki irticai vakıf sayısı, şubeleriyle birlikte 4500'e ulaştı. Raporda, son bir yıl içinde, 4500 vakıftan ancak yüzde 15'inin denetlendiği belirtilirken, denetimden geçen 674 vakfın, kuruluş amaçları dışında faaliyetinde bulunduğu saptandığı bildirildi. Ancak vakıfların denetimine ait mevzuatta yer alan yasal boşlukların, söz konusu 674 vakıfta dikkate değer yasadışı bir unsur bulunmasını engellediği vurgulandı." (30) İlginçtir: Rapor, denetlenen vakıflarda yasadışı bulgulara rastlanmadığını söylerken, diğer yandan "kuruluş amaçlarını dışında çalışıyorlar" gibi yasal dayanaktan yoksun vurgular yapabilmekte hatta, "Almanya ve Fransa gibi ülkelerde vakıf üyelerinden birin dahi suça bulaşması durumunda vakfın bir hafta içinde kapatılması ve tüm malvarlığına el konulması mümkün olmaktadır" (31) gibi önlemler de getirmektedir.

Peki, devlet islamının gücü ne kadardır? 1994 yılı itibarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesine ilişkin bazı rakamlar vermek, bu kurumun yapısı hakkında bilgilenmemize yardımcı olacaktır. 75 bin cami; 4577 Kur'an Kursu ve bu kurslarda eğitim gören 170 bin öğrenci; 88533 personel. Ayrıca, kurumun bünyesinde 1976 yılında kurulan Türkiye Diyanet Vakfı 800 şubeli bir kuruluş haline gelmiştir. Vakfın bünyesinde 1313 cami; 695 Kur'an Kursu; 21 İmam-Hatip Lisesi; 227 müftülük, 513 lojman, 181 dükkan, 132 büro, 14 yurt, 6 firma, 24 depo, 32 sosyal tesis, 1454 arsa, 343 bina vb. çıplak mülkiyet, 291 arazi vs. bulunuyor.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Genel Devlet Bütçesi'nden aldığı paya da göz atmakta yarar var. Devlet islamının bütçeden aldığı pay, Türkiye gibi bir ülke açısından büyük anlam ifade etmektedir. En büyük gelir kaynağı olan Turizm sektörü ve bir ülkenin kalkınmasının temelini oluşturan sanayi sektörü ile bağlantılı devlet kurumlarının bütçe paylarının Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçe payından düşük olması hangi önemle açıklanabilir?

Sonuç olarak özetlemek gerekirse: Laik antilaik çatışması, esas olarak, kemalistlerin sunduğu biçimiyle çağdaş yaşam ile gericilik arasındaki bir çatışma değildir. Bu, çatışmanın sonucunda kurulacağı varsayılan geleceğe ilişkin bir kurgudur. Sorun, Kürt ayaklanmasının bastırılmasında islami önlemlerin bütünüyle geçersizliğine aklı yatan devletin, isla-

bir yana bırakmış olan kemalistlerin ise "çağdaş yaşam" istemleri bütünüyle sahtekarlıktır.

Çünkü onlar Kürtlere ve barışa sırtlarını dönerek çağdışı bir yaşamdan yana oluklarını yüzlerce kez kanıtladılar.

Dipnotlar:

- 1- Arıburun, Perihan. Hikmet Bayur. Makale. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu yayınları. 1985. s. 77
- 2- İlgürel, Mücteba. Doç. Dr. Atatürk ve Osmanlı Tarihi. Makale. Yusuf Hikmet Bayur'a Armağan. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu yayınları. 1985. s. 243
- 3- Arıburun, Perihan. Age. s. 78
- 4- Hürriyet Gazetesi. 25 Ağustos

Yıl	Diyanet İşleri Bşk.	Turizm Bak.	Sanayi Bak.
1984	24 Milyar TL.	25 Milyar TL.	24 Milyar TL.
1985	34 " 34 "	26 "	
1986	45.9 "	45.9 "	31.8 "
1987	67.4 "	62.5 "	73.6 "
1988	128.7 "	117.3 "	104.5 "
1989	232.6 "	187.9 "	136 "
1990	783 "	117 "	231 "
1993	3000 "	717 "	
1994	8000 "	386 "	—

mi sermayenin ve bu sermayeye dayalı islami sınıf ve tabakaların yükünü taşımak istememesinden kaynaklanmaktadır. Kürt ayaklanması bahane gösterilerek geliştirilen ırkçı-şöven kemalist ataktan kaynaklanmaktadır.

Ve bu nedenle özel dikkat çekmektedir. Kitleleri yanıltılarak Türkiye gündeminden uzaklaştırmaya fazlasıyla uygun bir çekiciliği vardır konunun. Hangi rengi taşırsa taşırsın, sömürgeciliğin geleneksel taşıyıcısı olan kemalistlerin sorunu böylesine abartılı bir biçimde sunmalarında en büyük nedenin yine Kürt sorunu olduğu unutulmamalıdır. Barış sorununu, düşünce özgürlüğünü, kayıpları ve sokak infazlarını bütünüyle

1998

5- Bozkurt, Mahmut Esat. Atatürk İhtilali İstanbul Üniversitesi Yayınları. İnkılâp Enstitüsü. 1940. s. 371.

6- Bozkurt, Mahmut Esat. Age. s. 228

7- Sevinç, Necdet. *Ülkücüye Notlar*. s. 58-62

8- Goloğlu, Mahmut. Cumhuriyete Doğru. Milli Mücadele Tarihi. 4. Kitap. 1971

9- Türeñç, Tufan. *Demirel'i Utandıran Bir 12 Eylül Anısı*. Köşe yazısı. Hürriyet Gazetesi. 25 Ağustos 1998

10- Hürriyet Gazetesi. 25 Ağustos 1998

11- Cemalettin Kaplan. *Tebliğ ve*

Metod. Tebliğ Yay.

12-Karpat, Prof. Dr. Kemal. H. Türk Demokrasisi Tarihi. 1967. s. 232

13- Mohammed Arkoun. İslâmi Bir Bakış Açısı İçinde Pozitivizm ve Gelenek, Kemalizm Olayı. Çeviren Emre Öktem. Cogito. Sayı 1. Laiklik. s. 55-56

14- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti. *Tarih-i Devlet Matbaası*. İstanbul. 1930

15- Kazım Karabekir. İstiklal Harbimiz. İstanbul 1960. s. 980. Vd

16- Kadir Mısırhoğlu. *Lozan. Zafere mi Hezimet mi?* Cilt 1. Sebül Yayınları. 1965 s. 30

17- Peker, Recep. İnkılab Dersleri. 1936. s. 26

18- Bu bölüm Lozan'da sunduğum Lozan'dan Günümüze Atatürk Reformları: Laiklik (Resmî Tarih Anlayışının Eleştirel Analizine Giriş) başlıklı yazımdan aktarılmıştır.

19- Mehmet Ali Kılıçbay. *Laiklik ya da Bu Dünyayı Yaşayabilmek*. Cogito. Sayı 1. Laiklik. s. 14-15

20- Mohammed Arkoun. Age. s. 55-56

21- Onbeşinci Yıl Kitabı. Cumhuriyet Matbaası. 1938. s. 25

22- Çetin Özek. Age. s. IX

23- M. Kemal Atatürk. Nutuk. II. Cilt. Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yay. 1962. s. 889 ve devamı

24- Onbeşinci Yıl Kitabı. s. 25

25- Avcıoğlu, Doğan. Milli Kurtuluş Tarihi. 3. Kitap. Tekin Yay. 4. Baskı. 1979. s. 1273-1274

26- Harald Schuler. Türkiye'nin 1983-1995 Siyasal Parti Topografyası. 16. 02. 1996 (Nürnberg) seminer

27- Çetin Özek. Türkiye'de laiklik. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay. 1962. s. 55

28- Hürriyet Gazetesi. 18 Mart 1998 Enis Berberoğlu

29- Hürriyet Gazetesi. 18 Mart 1998

30- Hürriyet Gazetesi. 11 Temmuz 1998, Cumartesi. s. 6 *İrticai Vakıf Tehdidi*:

31- Hürriyet Gazetesi. 11 Temmuz 1998. agy

BİRİ 75, ÖTEKİSİ 60. YILINDA İKİ ÖNEMLİ OLAY

□ Munzur Çem

Bu yıl, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 75, Dersim soykırımının ise 60. yıldönümüdür. Kuşkusuz bu iki olay birbirleriyle doğrudan bağlantı içerisindedir. Daha doğrusu 1938 Dersim'i, Türkiye Cumhuriyeti'nin karakterini ortaya koyan bir ayna, onun gerçek göstergelerinden biridir.

(...)

Neydi Dersim sorunu? Dersim'de ne olmuştu ya da oluyordu ki Türk devleti orada büyük-küçük, kadın-erkek ayırımı yapmadan onbinlerce insanımızı katletti, dağı-taşı yaktı, mağaraları tahrib etti, köyleri viraneye çevirdi? Bu işin bir nedeni olmalıydı elbet.

Bu sorunun yanıtı üzerinde durunca en başta, Dersim'de olup bitenlerin yani Türk devletinin bölgeye yönelik politikasının bir istisna olmadığını gözden uzak tutmamak gerekir. Orada yaşananlar, Türk milliyetçilerinin baskı altındaki halklara ve doğal olarak Kürt halkına karşı izlediği politikanın bir parçasıdır. Yani Ermeniler'e, Rumlar'a ve ge-

nelde Kürtler'e karşı yapılanlar neyse, Dersim'de yapılan da odur.

Kuşkusuz, bu tür politikaların temelinde de ekonomik ve politik çıkarlar, başka halklara ait zenginlik kaynaklarına elkoyma çabası yatar - ki ister Osmanlı dönemi sözkonusu olsun, isterse TC dönemi, Türk sömürgecileri için geçerli olan da bundan başkası değildi.

Okuyucu tarafından da bilindiği gibi Türk milliyetçiliği tarih sahnesine adım attığı zaman Osmanlı İmparatorluğu yıkılma aşamasındaydı. Aynı dönemde, İmparatorluğun boyunduruğu altında bulunan halklar peşisıra kurtuluyor, bağımsız devletler kuruyorlardı. Bu da Türk nasyonalistlerinin işine gelmiyordu elbet. Onlara göre Osmanlı sınırları değişmemeli, baskı altındaki halklar köle olarak kalmaya devam etmeliydiler. Bu anlayış da ister istemez sözkonusu milliyetçi akımı, daha baştan itibaren demokratiklikten uzaklaştırdı; onu, Türkler dışındaki halkların dil, tarih ve kültürlerini ve hatta fiziki varlıklarını redetme, onları yoketme

noktasına kadar götürdü.

Örneğin, İttihat ve Terakki'nin önde gelenlerinden Talat Paşa, Ermeni soykırımından sonra Rumlar'a yönelik saldırı ve sürgünleri protesto amacıyla kendisiyle görüşen dönemin ABD Büyükelçisi'ne sözkonusu politikayı şöyle açıklıyor:

"... Bu yerli halkların düşmanlığı yüzünden, Türkiye eyalet üstüne eyalet yitirdi. Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Mısır ve Trablusgarp gitti. Böylece Türk imparatorluğu hemen hemen yok olma noktasına gelecek kadar ufaldı. Eğer elinde kalanla Türkiye yaşayacaksa, bu yabancı halklardan Türkiye kurtulmalıdır. Türkiye Türklerindir..." (1)

Ne var ki Türk milliyetçilerinin izledikleri ırkçı ve şoven politikanın pratikte tek bir çizgi üzerinde yürümediğini, zamana ve öteki kimi koşullara bağlı olarak farklılıklar gösterdiğini de gözardı etmemek gerekir. Örneğin, onların Ermeni politikası ile Rum politikası arasında fark var. Türk milliyetçileri Ermeni hal-

kına yönelik olarak, Nazilerin Yahudilere yaptığı tarzda bir soykırımı uygulamaya koyarlarken, Rumlar için aynı düzeyde bir toplu kırımı yönelmediler; bunun yerine sürgünü ön plana çıkartan bir politikayı tercih ettiler.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ise ırkçılık ve şovenizm daha da ileri mevziler kazanarak toplumsal yaşamı tümüyle egemenliği altına alan tek ideoloji haline geldi.

Mustafa Kemal, Türk ulusunun üstün bir soydan geldiğini, onun damarlarında asil kan taşıdığını ileri sürüyordu. Tıpkı kendisinden 10 yıl sonra iktidara gelecek olan Hitler'in Almanların geldiği ırk için söyleyeceği gibi. Resmi görüşe göre eski uygarlıkların tümü (Babil, Mezopotamya, Mısır, Anadolu, Hint, Çin, İnka) temelde Türkler'e aitti. Diğer bir deyişle Türkler uygarlığın babalarıydılar. Türk dili, bütün dillerin en güzeli, en zenginiydi. O, bir güneş, öteki diller ise bu güneşten saçılan ışınlardı (**Güneş-Dil Teorisi**). Mustafa Kemal'e ait "*Ne Mutlu Türk'üm Diyene*", "*Bir Türk Dünyaya Bedeldir*", "*Türk Öğün Çalış Güven*", "*Ey Türk Gençliği, ... Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur*," türü sözler, Türk ırkçılığının sloganlaşmış ifadesinden örneklerdir.

Türk yöneticilerinin içerisinde bulunduğumuz 1998 yılında, Cumhuriyet'in 75. yılında sembol olarak seçtikleri "**Onuncu Yıl Marşı**" ise sadece sözkonusu ırkçılığın bir göstergesi değil, o anlayışın hızından bir şey yitirmeden bugün de devam etmekte olduğunun bir göstergesidir:

(...)

Bu hızla kötülüğü geriliği boğarız

Karanlığın üstüne güneş gibi doğarız

Türk'üz bütün başlardan üstün olan başlarız

Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız.

Türk'üz Cumhuriyet'in göğsü-

müz tunç siperi

Türk'e durmak yakışmaz, Türk önde, Türk ileri

(...)

Örnektir milletlere açtığımız yeni iz

İmtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kütleyiz

Uyduk görüşte bilgiye, gidişte ülküye biz

Tersine dönse dünya yolumuzdan dönmeyiz

Türk'üz Cumhuriyet'in göğsümüz tunç siperi

Türk'e durmak yakışmaz, Türk önde, Türk ileri

Okuyucu, 1930'larda "**Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti**" isminde bir cemiyet kurulduğunu biliyor. Doğrudan doğruya Mustafa Kemal tarafından yönlendirilen bu Cemiyet, bilebildiğimiz kadarıyla okullarda okutulmak üzere 1930 yılında üç, 1932'de dört kitap hazırlamış. Bu kitaplarda Türk tarihinin esasları ile ilgili olarak yazılanlar, Türk milliyetçiliğinin nazizmi bile gölgede bırakan ırkçı karakterini ortaya koyan önemli bir belge niteliğindedir. Onun bir bölümü şöyle:

"**Türk Tarihi**, Türk milletine; dünya üzerinde insanlığın doğduğundan beri en asil ve yüksek insan tipini kendi ırkının temsil ettiğini, asırların yürüyüşüne beşeriyetin (insanlığın MB'nin notu*) karanlık göklerinde **müselnel medeniyet ufuklarının** (ardıardına gelen uygarlık ufuklarının MB) kendi ırkının zeka ve kabiliyet (yetenek MB) **elle-riyle açıldığını** anlatır. **Türk Tarihi**, Türk milletine kendi ırkının askerlikte, idarede, siyasette olduğu kadar ilimde, fende, edebiyatta, resim, musiki, mimarlık, heykeltıraşlık gibi sanatlarda dahi ne eşsiz bir istidat (yetenek MB) ile yoğrulmuş olduğunu anlatır.

Türk Tarihi, Türk milletine, dünyanın insan izi taşıyan her parçasında kendi ırkının zamanla silinmemiş ve silinmeyecek hakimiyet ve hars (egemenlik ve kültür MB) damgası basılı olduğunu, başka milletlerin tek nümunesiyle (örneğiyle

MB) öğündükleri devletlerin en büyüklerinden yüzlerle (yüzlerce MB) kurmuş, her mana ve mahiyette (anlam ve nitelikte MB) **şan şeref kaynaklarından kana kana içmiş, gör-güllü bir soydan geldiğini anlatır.**" (2)

"Türk soyu" için yapılan bu belirlemelere karşılık, Türk olmayan halklara düşen payın ne olduğu da Türk yöneticiler tarafından oldukça açık sözlerle dile getirilmektedir:

Örneğin, Başbakan İnönü 1930 yılında Sivas'ta demiryolunu açarken sözü Kürt direnmelerine getiriyor ve arkasından da, "... Bu ülkede sadece Türk ulusu etnik ve ırksal haklar talep etmek hakkına sahiptir. Başka hiç kimsenin böyle bir hakkı yoktur..." diye eklemeye bulunuyor.

Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt da Türk olmayanların hakları konusunda ulu önderi ile İkinci Adam'dan farklı bir düşüncede değil. Ona göre "**Hakiki Türk soyundan gelmeyenlerin bir tek hakkı var; köle olma hakkı, hizmetçi olma hakkı...**"

Aslında Kemalist milliyetçilik, Alman faşizmi ile nasyonal sosyalizmi için de bir ana esin kaynağıdır. Kemalistlerin temel sloganı olan "**Tek ulus, tek devlet, tek şef**" sloganı Nazi Almanyası'nda da aynenidir: "**Ein Volk, ein Land, ein Führer.**" Hitler'in Mustafa Kemal'i kendisi için öğretmen olarak kabul ettiği Biliniyor. M. Kemal döneminin Adalet Bakanlarından Mahmut Esat Bozkurt, her iki sistem arasındaki aynılığı gayet net bir şekilde dile getirerek şöyle diyor:

"Hitler; o her zaman Atatürk'ten örnek aldığını söylerdi...

Zamanımızın bir Alman tarihçisi, gerek nasyonal sosyalizmin ve gerekse faşizmin Mustafa Kemal rejiminin çok az değiştirilmiş birer şekli olduğunu başka bir şey olmadıklarını söylüyor. Çok doğrudur. Çok doğru bir görüş..." (3)

Şunu da unutmamak gerekir ki, M. Esat Bozkurt, sadece Adalet Bakanı değil. O, aynı zamanda rejimin ideologlarından ve Mustafa Ke-

mal'in en yakın adamlarından biridir.

Söz, Türk ve Alman ırkçılığının benzer ya da ayrı yanlarından açılmışken, şu bir kaç önemli noktaya değinmeden geçmek olmaz:

Bilindiği gibi bir dönemin güçlü iki devleti olan Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu, 20. yüzyıla girildiğinde büyük sorunlarla yüzyüzediler. Öteki emperyalistlere oranla Almanya'da sermaye birikimi kısmen gecikmiş, bu ülke sömürge paylaşımında fırsatı kaçırmıştı. Bu da özellikle ekonomik açıdan onun burjuvazisi için kabul edilebilir bir durum değildi.

Osmanlı devleti ise aynı dönemde zaten yıkılma aşamasında bulunuyordu. İmparatorluk günden güne güçten düşüyor, küçülüyordu.

Bu ve benzeri koşullar, Almanya ile Osmanlı devleti arasında ittifaka yol açtı. Bu ittifak sayesinde Osmanlılar öteki emperyalistler karşısında güçlü bir ortağa sahip olurlarken, Almanya Ortadoğu'da yer edinme; yani zengin doğal kaynaklara sahip bir bölgede büyük imtiyazlara kavuşma fırsatı elde etmiş oluyordu.

Türk milliyetçiliği yükselişe geçerek Ermeniler'le Rumlar'ı katledip yerlerinden sürdüğünde, Almanya ile Osmanlı'nın ekonomik, politik ve askeri ortaklığı en üst düzeyde seyretmekteydi. Bu bakımdan Türk milliyetçilerinin baskı altında tuttuğu halklara yönelik politikasının, Almanya'nın bilgisi ve isteği dışında olduğunu söylemek elbet mümkün değil. Bu da Alman ve Türk ırkçıların, hem ideolojik-politik ve hem de pratik yönden birbirlerine yakınlaştıran, bazan da aynılaştıran başlıca nedenlerden birini oluşturmaktadır.

Savaştan yenilerek çıkmış olmak, her iki ülke arasındaki bir diğer ortak noktayı oluşturmaktaydı. Büyük ekonomik sorunlar, politik istikrarsızlık, ahlaki değerlerin sarılması ve kendine güven duygusunun yitirilmesi gibi etkenler, her iki coğrafi alanda da ırkçılığı besleyen

.....

Türk milliyetçiliği yükselişe geçerek Ermeniler'le Rumlar'ı katledip yerlerinden sürdüğünde, Almanya ile Osmanlı'nın ekonomik, politik ve askeri ortaklığı en üst düzeyde seyretmekteydi. Bu bakımdan Türk milliyetçilerinin baskı altında tuttuğu halklara yönelik politikasının, Almanya'nın bilgisi ve isteği dışında olduğunu söylemek elbet mümkün değil. Bu da Alman ve Türk ırkçıların, hem ideolojik-politik ve hem de pratik yönden birbirlerine yakınlaştıran, bazan da aynılaştıran başlıca nedenlerden birini oluşturmaktadır.

.....

ve adım adım iktidara götüren etkenler oldular.

Diğer taraftan, her iki akımın kimi alanlarda birbirinden farklı özelliklerde ortaya çıktıklarını da belirtmek gerekir. Örneğin, Türk milliyetçileri, bir yandan baskı altında tuttukları halkların dil ve kültürlerini yasaklarla, onlara gelişme olanağı tanımayarak yoketmeye çabalarlarken, bir yandan da elden geldiğince o kültürleri Türk damgası vurmaya, onları içine çekerek kendine maletmeye çaba harcıyorlardı. Yani onlar sadece yeraltı ve yerüstü zenginlik kaynaklarının değil, kültürel ve tarihi değerlerin de hırsızıydılar ki aynı politikada bugün hala da herhangi

bir değişiklik ortaya çıkmış değil. Newroz bayramının başına gelenler, sanıyorum bu durumu yeterince açıklığa kavuşturuyor. Türk nasyonalistlerinin bu tutumlarına karşılık, onların Alman ülküdaşları, aşağı gördükleri kültürleri kendi kültürleri içerisinde eriterek Almanlaştırma

yoluna başvurmaz, tersine onları dışlar, redederler. Bunun da başlıca nedenlerinden birinin şu olduğu kanındayım:

Alman toplumu, üretici yani güçlü bir toplumdur. Almanya, ekonomik ve teknolojik yönden o zaman da gelişkin bir ülkeydi. Dil, kültür, felsefe, tıp ve öteki bilim dallarında yine güçlü bir mirasa sahipti. Buna karşılık Türkler öyle değillerdi. Tarihe bakıldığında, Türk egemenlerinin ekonomilerinin üretim üzerine değil, asıl olarak talan ve çapulculuk temelleri üzerine oturduğunu görürüz. Onlar yüzyıllarca hep bu gün burayı yarın orayı işgal ederek, vergi, gasp ve zorla çalıştırma türü yağmacı yöntemlere başvurarak yaşamlarını devam ettirdiler. Bilim, sanat ve Kültür alanında kayda değer bir birikimleri yoktu. Böyle olunca da, eğer naziler gibi

öteki kültürleri hepten dışlayıp kendilerine maletme yoluna başvursalardı; geriye ellerinde fazlaca bir şey kalmayacaktı.

Türk milliyetçilerinin Kürtler'le ilgili politikasına gelince; hiç kuşkusuz bu politikanın hedefleri, Ermeniler'e yönelik politikayla aynıydı. Ne var ki koşullar onlara, pratikte her iki haka karşı her zaman aynı yol ve yöntemleri izleme olanağı vermedi. Ermeniler bir çırpıda topluca kırılıp sürülürlerken, Kürtler bakımından zoraki asimilasyon ön plana çıkartıldı ve halk olarak varlıklarını sona erdirmeye işi zamana yayılarak sürdürüldü.

Bunun nedeni de şuydu:

Her şeyden önce İttihat ve Terakki döneminde Türk Milliyetçileri bir dizi başka sorunla cebelleşirlerken, okun sivri ucunu Kürtler'e yöneltmeyi kendi çıkarlarına uygun bulmuyorlardı. Gerçi Kürtler'in kurtuluşu yönelik çabalarına şiddetle karşı çıkıyor ve fırsat buldukça da değişik türden baskılara başvurmaktan geri kalmıyorlardı, ama propaganda planında da olsa, Müslümanların kardeşliğini öne çıkartan bir yol izlemek, o zaman işlerine geliyordu. "Gavura karşı birleşerek tehdit altındaki İslam dinini ve hilafeti kurtarmak" çıkarlarına uygun düşen politikaydı.

Mustafa Kemal döneminde ise Türk yönetimi, eğer Kürtler'e dönük katliamı Ermeniler'e yapıldığı ölçüde ani ve yoğun bir şekilde yapmaya kalkışsaydı, büyük ihtimalle Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan da olur, davayı kaybederdi. Çünkü Kürtler sayısal olarak büyük bir halktı. Çoğu dağlık olan geniş bir ülkeleri vardı. Üstelik Kürdistan'ın öteki parçalarında yaşayan Kürtlerle birleşmeleri sözkonusu olabilirdi. Zaten uluslararası koşullar da böyle bir politika için elverişli sayılmazdı. Bu nedenle de Kemalist yönetim, Kürtlere yönelik olarak asimilasyonu öne çıkartan bir politika izlediği gibi, kendi halkına karşı devletten yana tavır alanlara ekonomi, politika ve bürokraside kimi olanaklar sunmayı da ihmal etmedi.

Elbet bu tür bir politika izlenmesi, fiziki yoketmenin hepten gündemden çıktığı anlamına gelmiyordu. Gerektiğinde bu konuda da en ileri adımları atmak sömürgeci devletin hedefleri arasındaydı ve nitekim öyle de oldu. Özellikle de Kürt direnişlerinin yükselme gösterdiği dönemlerde, jenoside başvurmadan kaçınılmadı. Koçkiri, Piran, Zilan, Ağrı ve Dersim katliamları bunun örnekleridir. Örneğin, 1930'larda adı konmamış bir resmi gazete olan Cumhuriyet, Zilan katliamı ile ilgili olarak övünçle şunları yazıyordu:

"Zilan deresi ağzına kadar ceset dolmuştur, isyana katılan köyler ta-

.....
Mustafa Kemal döneminde ise Türk yönetimi, eğer Kürtler'e dönük katliamı Ermeniler'e yapıldığı ölçüde ani ve yoğun bir şekilde yapmaya kalkışsaydı, büyük ihtimalle Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan da olur, davayı kaybederdi. Çünkü Kürtler sayısal olarak büyük bir halktı. Çoğu dağlık olan geniş bir ülkeleri vardı. Üstelik Kürdistan'ın öteki parçalarında yaşayan Kürtlerle birleşmeleri sözkonusu olabilirdi.

mamen yok edilmiştir ve şu ana kadar imha edilen şakilerin sayısı 15 bindir. Bu hafta içinde Ağrı Dağı tenkil() hareketına başlanacaktır."*
 (4)

Dersim'de ise soykırım çok daha ileri boyutlara vardı ki kuşkusuz bunun da hem genel hem de kendine özgü nedenleri vardı.

Örneğin, Osmanlı devleti hiç bir zaman Dersim'i tam olarak egemenlik altına almayı başaramadı. Kürdistan'ın bu parçası her zaman bağımsızlığa yakın bir statüde kaldı. 20. yüzyılın başlarında ise Dersimliler devlet otoritesini daha da gerilettiler, hatta gün geldi ki tamamiyle ortadan kaldırdılar. Bu dönemde, Kürt ulusal talepleri bu yörede hayli ileri bir düzeye ulaştı. Bir dizi zaafa rağmen Dersimliler açık açık ulusal isteklerini dile getirdiler ve gerektiğinde de bunun için direndiler. Tabii Dersim'in Türk devletlerinden böylesine uzak durmasında, onun Alevi olmasının, yani farklı bir inançsal kimliğe sahip bulunmasının önemli rolü olduğunu da unutmamak gerekir.

Kimi iddiaların aksine, Dersim'le Mustafa Kemal'in yıldızı da hiç barışık olmadı; Dersimliler esas itibarıyla ondan uzak durdular. M. Kemal yönetimine karşı ilk Kürt direnişinin 1921 yılında Koçkiri'de meydana gelmesi de bu durumun bir göstergesidir.

Bütün bu nedenlerle de Mustafa Kemal yönetimi Dersim'e karşı büyük kin besliyordu. TC kurulur ve Kürdistan'a yönelik yeni devlet politikası belirlenirken, Dersim her zaman gündemin önemli maddelerinden birini oluşturuyordu ki bunu resmi belgelerde de görmek zor değil. Bir Genelkurmay belgesinde konuya ilişkin olarak şunları okuyoruz:

"Keza Genelkurmay Başkanlığı da bu mesele üzerinde büyük bir ilgi ile durmuş ve muhtelif teşekküllerden aldığı raporları değerlendirmek suretiyle Dersim ıslahatının zaruri olduğu kanısına varmıştı.

Neticede; Dersim'in ıslahı esasları tesbit edildi ve bu keyfiyet uzunca vadeli bir plana bağlandı." (5)

1930 yılında, Ağrı'daki direniş bölgesinden dönen dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın Erzincan'dan Başbakan İnönü ile İçişleri Bakanlığına yazdığı mektuplar, genelde Kürt halkına ve özelde ise Dersim ile çevresine devletin bakış açısını ortaya koyan önemli bir belge niteliğindedir:

"(...)

2. Erzincan merkez ilçesinde 10.000 Kürt vardır. Bunlar Alevilikten faydalanarak Türk köylerini Kürtleştirmeye ve Kürt dilini yaymaya çalışmaktadırlar. Örfen Türk, fakat Alevi olan bir çok Türk köyleri Aleviliğin Kürtlüğü ifade ettiği zihniyetiyle ana lisanlarını terk ederek

Kürtçe konuşmaktadırlar... Türk olan Alevi köylerinin Kürtçe konuşmalarına ve Türk dilinin bütün bölgeye yayılması için esaslı tedbirler almaya ihtiyaç vardır.

3. İl bölgesindeki bazı memurların **Kürt ırkına** (altını ben çizdim M.Ç.) mensup oldukları bilinmektedir. Örneğin; Erzincan sorgu hakimi Pülümür' lü Şevki Efendi' nin Kürtleri himaye ettiği ve geceleri Kürtleri evinde topladığı gerçekleşmiştir. Bu adamın her ne şekilde olursa olsun il bölgesi nakline ve bu gibi memurlar hakkında aynı işlemin uygulanmasına lüzum vardır.

4. Arzettiğim bu meselenin en önemlisi, birinci maddede adı geçen köylerin kesin surette tedibi ve **ırken Kürt** (altını ben çizdim M.Ç.) olduğu bilinen memurların bir an önce yerlerinden alınmasıdır..." (6)

• Dersim'le Mustafa
• Kemal'in yıldızı
• da hiç barışık
• olmadı;
• Dersimliler esas
• itibariyle ondan
• uzak durdular.
• M. Kemal
• yönetimine
• karşı ilk Kürt
• direnişinin
• 1921 yılında
• Koçkiri'de
• meydana
• gelmesi de bu
• durumun bir
• göstergesidir.
•

Aynı Fevzi Çakmak, Dersim üzerine hazırladığı diğer bir yazıda, "Dersim halkı cahildir. Şakilik ruhu hakimdir," dedikten sonra bir dizi öneride bulunuyor. Bunlar içerisinde bazıları şöyle:

(...)

"d. Yerli memurların bütünüyle çıkarılması, Dersim'e en iyi memurların tayini,

e. Yüksek idare memurlarına adeta koloni idarelerindeki yetkilerin verilmesi,

f. Propagandaya ağırlık verilmesi, Türklüğün telkini,

g. Kürtçe yerine Türk dilinin yerleşmesi için ilmi ve idari tedbirlerin alınması (Büyük kız çocuklarının okutulması),

(...)

2. Dersimli okşanmakla kazanılmaz. Silahlı kuvvetin müdahalesi Dersimli'ye daha çok tesir yapar ve islahın esasını teşkil eder,

3. Dersim evela koloni gibi dikate alınmalı. Türklük camiası içerisinde Kürtlük eritilmeli, ondan sonra da aşamalı öz Türk hukukuna tabi kılınmalıdır." (7)

Devlet yöneticileri ile askeri yetkililer oldum olası Kürt halkına karşı öylesine önyargılı, öylesine düşmanca duygular besliyorlar ki, bunu, onları insan olarak görmeme noktasına kadar vardıyorlardı:

Örneğin, 1926 yılında Ali Boğazı çevresinde yerleşik Qoca/Qocû (Türkçe'ye Koçan ya da Koçuşağı olarak girmiş) aşiretine karşı düzenlenen hareket sırasında yayınlanan askeri bildiride, komutan Mustafa Muğlalı tarafından kullanılan şu cümleler, bu çevrelerin ruh hallerini ortaya koymaya yetiyor:

"Şimdiye kadar melunca hareketlere devam eden, canavarlığın ve haydutluğun timsali olan Koçuşağı aşiretinin tedip ve tenkiline kesin suretle karar verilmiştir." (8)

Aynı komutanlığın 28 Kasım 1926 tarihli emirnamesinde ise şunları okuyoruz:

"Aziz vatanımızın bağrında adeta kangren haline gelmiş bir çibandan başka bir şey olmayan bu ca-

navar grubunun yokedilmeleri (altını ben çizdim M.Ç.) hususunda Cephe ve bölge komutanları başta olmak üzere tekmil arkadaşlarıma katlandıkları güçlük ve sarfettikleri mesai nedeni ile bütün kalbimle teşekkür eder..." (9)

Okuyucu, bu tür cümlelerin birer istisna oldukları tarzında bir yanlışlığa da düşmemeli. Tersine Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 yıllık tarihinde Kürt yurtseverleri ve halkı için resmîyette kullanılan dil hep böyledir. Konuya ilgi duyanlar bununla ilgili yüzlerce belgeyi rahatça bulabilirler.

1934 tarihinde çıkartılan ve tümüyle ırkçı karakterde olan **2510 Sayılı Mecburi İskan Kanunu**'nun 11. madde A fıkrası şöyle:

"Ana dili Türkçe olmayanlardan toplu olmak üzere yeniden köy ve mahalle, işçi ve sanatçı kümesi kurulması veya bu gibi kimselerin bir köyü, bir mahalleyi, bir işi veya bir sanatı kendi soydaşlarına inhisar ettirmeleri yasaktır."

Şu da aynı kanunun 13. maddesinin 3. fıkrası:

Türk ırkından olmayanların serpiştirme suretiyle köylere ve ayrı mahalle veya küme teşkil edemeyecek şekilde kasaba ve şehirlere iskanları mecburidir..." şeklindedir.

Gerek genel olarak Kürtler ve Kürdistan hakkında, gerekse sadece Dersim üzerine hazırlanmış devlete ait düzinelerle gizli rapor, yasa, kararname, 1935'te çıkartılan Dersim Kanunları, yine Dersim'de sıkıyönetim ilanı ile 4. Genel Müfettişliğin teşkili, bölgeye asker sevkıyatı ve benzeri adımlar, bu bölgedeki halkımıza karşı planlanan büyük katliamın hazırlıklarıydı.

Sonunda da, tasarlanmış olan soykırım, 1936 yılında Meclisi açış konuşması sırasında Mustafa Kemal'in kendisi tarafından şu sözlerle ilan edildi:

"Dahili işlerimizden en mühim bir safha varsa o da Dersim meselesidir. Dahilde bulunan iş bu yarayı, bu korkunç çıbanı, ortadan temizleyip koparmak ve kökünden kesmek

işi her ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve bu hususta en acil kararların alınması için, hükümete tam ve geniş yetki verilmelidir."

4 Mayıs 1937'de Türk hükümeti yine Mustafa Kemal'in başkanlığında, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın da katılımıyla toplanarak ordunun Dersim'e karşı harekete geçmesi yönünde bir karar aldı. Kararın bir yerindeki şu belirleme anlamlıdır:

"Sadece taarruz hareketiyle iktifa ettikçe isyan olarak daimi olarak yerinde bırakılmış olur. Bunun içindir ki silah kullanmış olanları ve kullananları yerinde ve sonuna kadar zarar vermeyecek hale getirmek, köyleri kamilen tahrip etmek ve aileleri uzaklaştırmak lüzumlu görülmüştür."

Yine aynı gün Genelkurmayca Türkçe ve Kürtçe (Kırmancki) olarak hazırlanmış bildiriler de uçaklar vasıtasıyla Dersim'de dağıtılıyordu. Bildirinin bir yerinde yapılabilecek katliam adeta ilan edilerek şöyle denilmektedir:

"... Aksi taktirde yani dediklerimizi yapmazsanız her tarafınızı sarmış bulunuyoruz. Cumhuriyet'in kahredici orduları tarafından mahfe-dileceksiniz. Cumhuriyet hükümetinin bu son şefkat ve merhametini bildiren bu bildirisini 24 saat çoluk ve çocuğunuzla beraber okuyun, düşünün ve çabuk cevap verin. Yoksa hiç istemediğimiz halde sizi mahfe-decek olan kuvvetler harekete geçeceklerdir. Devlete itaat gerekir." (10)

Dersim 1938 jenosidi üzerinde dururken dikkate alınması gereken en önemli noktalardan birinin de, asıl katliamın silahlı direnişin kırılmasından sonra meydana gelmiş olmasıdır. Örneğin, 21 Temmuz 1938'de Laç Deresi Türk ordu birliklerinin eline geçti ve silahlı direniş de özü itibarıyla sona erdi. Her ne kadar Dersimliler ondan sonra da orda-burda savaştysalar da, gerçekte Laç Deresi işgali bu işin sonuydu. Ancak, bu olaydan sonra da devlet orduyu geri çekmedi. Çekmek şurda

kalsın oraya yeni askeri birlikler yolladı.

"İkinci Safha (III Tunceli Harekati-10:17 Ağustos 1938)" diye adlandırılan 2. safha ile ilgili olarak Genelkurmay'ın sözkonusu yayınında bu yeni hareketin kapsamı şöyle belirleniyor:

"Genelkurmay Başkanlığından alınan bir emirde: 3 ncü Ordu manevrasının birinci safhasını teşkil etmek üzere Tunceli bölgesinde yapılacak taramanın bütün Tunceli bölgesine teşmil edilmesi..." (11)

"Manevranın!" yapılış tarzı da şu şekilde saptanmaktadır:

"Harekatın yapılış tarzı:

Ordu bu görevi, bölgenin her tarafında birden harekete başlamak üzere en kısa zamanda kesin, şedit, seri ve en etkili bir şekilde, haydutların herhangi bir yere saklanması-na veya tarama başlangıcında ve süresinde bölge dışına çıkmasına meydan vermeyecek şekilde yapacaktır." (12)

Türkiye Başbakanı Celal Bayar, katliamın bu yeni aşamasına onay veren siyasi irade ile ilgili olarak şöyle diyor:

"Atatürk benim yüzüme baktı. 'Ne olacak?' dedi. Anlıyorum, orada emniyet tesis edilecek. Ne olursa olsun bana hitap edecekler. Hükümet reisi benim.' Anlıyorum efendim bana hitap edişinizin manasını' dedim. Atatürk 'Mesuliyeti üzerime alıyorum, vuracağız Dersimi' dedi ve vurduk" (13)

Genelkurmay'ın aynı yayınında sözkonusu "manevra"nın sonuçları üzerinde şu belirlemede bulunuluyor:

"10 Ağustos 1938'den beri Ordu manevrasının birinci safhası içinde yasak bölgeyi tarayarak geçen birlikler bu hareket sırasında, isimleri daha önce 4'ncü Genel Müfettişlikçe tesbit edilmiş binlerce insanı yakalayarak kabileler halinde emredilen bölgelere sevk etmişler, haydutlarla yer yer yapılan müsademe keza binlercesini imha etmişler, bu şerirlerin sığındıkları köyleri, komları ve hatta fundalık ve tarlala-

rı yakmışlardı..." (14)

Burada her ne kadar "Yapılan çatışmalarda binlercesi ölmüş" deniliyorsa da kuşkusuz bu gerçeği ifade etmiyor. Katledilenlerin sayısı binlerce değil, onbinlercedir. Ayrıca müsademedir (çatışma) bahsedilmesi de gerçekdışıdır. Sözkonusu onbinlerce kişi, evlerinden toplanan ya da sığındıkları yerlerde ele geçirilen ve ezici çoğunluğunu çocuklarla kadınların oluşturduğu sivil halktır.

Katliam devam ederken de Mustafa Kemal, 30 Ağustos 1938'de Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'a yolladığı mesajda Türk ordusunun bu son "zaferini!" şu cümlelerle kutluyordu:

"Ordumuzun yüksek ve her zaman olduğu gibi milletin güvenine cidden layık kıymet ve kudretle dolu manevrasının, çok faydalı safhalar göstererek bittiğini bildiren telgrafınızı aldım.

Türk ordusunun yarattığı zaferin bu yıldönümü günlerde kalbim orduya karşı takdir ve şükran hisleri ile doludur..." (15)

Burada her ne kadar "manevra bitti" deniliyorsa da gerçek böyle değil. Harekatın ekime kadar sürdüğü resmi belgelerde de var. Örneğin 3. Ordu Müfettişliği, 30 Ağustos

Dersim 1938 jenosidi :
üzerinde dururken :
dikkate alınması :
gereken en önemli :
noktalardan birinin :
de, asıl katliamın :
silahlı direnişin :
kırılmasından sonra :
meydana gelmiş :
olmasıdır. :
.....

1938 tarihli emrinde şunları belirtiyor:

"1. manevranın 1'nci ve 2'nci safhaları sona ermiştir. Merasim geçişini müteakip, 1 Eylül 1938'den itibaren manevranın 3'ncü safhasına başlanacaktır." (16)

Konuya ilişkin olarak söylenecek son söz şudur: Anadolu ve Mezopotamya toprağı, tarihte hem çok uygarlıklar gördü, iyi ve güzel şeylere şahit oldu, hem de büyük barbarlıklar ve kalleslikler yaşadı. Bu topraklar Babilleri, Büyük İskenderi, Romalıları, Arapları, Moğolları ve Osmanlıları tanıdı; defalarca işgal edildi, yakılıp yıkıldı. Bu toprağın insanı gün geldi; bolluğu, bereketi, kardeşliği ve özgürlüğü tattı. Gün geldi; katliamı, sürgünü ve açlığı yaşadı. Uygarlıklar yeşerdi, uygarlıklar yıkıldı bu verimli topraklarda.

Ama bu topraklar, son yüzyılda ki kadar zulüme, haksızlığa ve kallesliğe az rastladı. Irkçılık ve şovenizm, uygarlığa beşiklik etmiş olan bu coğrafyayı bütün yüzyıl boyunca kasıp kavurdu, milyonlarca insanın katledilmesine ya da yerinden yurdundan sürülmesine neden oldu. Birinci Dünya Savaşı başladığında, Anadolu nüfusunun yaklaşık dörtte biri Hristiyan halklardan oluşuyordu. Savaş bittiğinde bu oran yüzde 2-2.5'tu. Türk milliyetçileri savaştan

da yararlanarak bir kabus gibi başlarına çökmüş, yoketmiş, sürmüşlerdi Hristiyanları. Geri kalanlar da sonradan, şu veya bu yolla kavuldular yurtlarından.

Kürtlerin başına ise ateş yağdırılıyor. Halkımız o gün bu gündür, Türk sömürcülüğüne karşı mücadele veriyor, direniyor. Bu, sömürcülüğe ve ırkçılığa karşı 20. yüzyılın en uzun ömürlü mücadeledir.

Adına Kemalizm denilen ideoloji ve politika, bu toprakların şahit olduğu tarihteki en büyük kirlenme örneklerinden biridir. Anadolu ve Kürdistan'da yaşayan dil ve kültürler bu kadar büyük haksızlıklarla, bu kadar vahşice saldırılarla belki de tarihlerinde hiç karşılaşmamışlardır.

İşte Dersim jenosidi bu kirlenme ve çürümenin bir parçasıdır. Avusturya'nın o zamanki İstanbul Konsolosu Vinter, ülkesinin dışişleri bakanına yazdığı 24 Mayıs 1937 tarihli bir yazıda, Kürt sorunu ile ilgili hükümet politikasına değinerek:

"... Güvenilir Türk kaynaklarından edindiğim bilgilerin ışığında, dünyada eşine rastlanmayacak derecede bir katliama girişilmesinden korkuyorum," diyordu.

Ne yazık ki Vinter'in korkusu gerçek çıktı ve Türk devleti Dersim'de eşi görülmemiş katliamlardan birini yaptı. Sömürgeciler orada sadece insanları evlere, samanlıkla-

ra, değirmenlere doldurup ateşe vermediler; dinamitle, kurşunla ve süngüyle öldürmediler; onlar aynı zamanda doğayı mahfetmeye yöneldiler. Buna bağlı olarak da tarlaları, bağ ve bahçeleri, ormanları yaktular, kuruttular; hayvanları katlettiler. Üstelik katlettikleri anne karnında, ya da henüz 40'ındaki bebekleri, çocukları, genç kızları, gelinleri, nine ve dedeleri "haydut" diye ilan ederken; katilleri, her zamanki gibi kahraman diye lanse ettiler. Tıpkı bugün olduğu gibi.

Günümüzde, 20. yüzyıl Kürt jenosidiyle ilgili olarak elde hayli bilgi ve belge mevcut. Üstelik de bu alanda her gün yeni şeyler ortaya çıkıyor. Ne var ki bu bilgi ve belgeler dağınık ve düzensizdirler. Bu nedenle de zaman yitirmeden, sözkonusu bilgi ve belgeleri bir araya getirip arşivlemek, kamuoyuna daha sistematik bilgiler sunmaya çalışmak ve giderek konunun ilgili uluslararası kuruluşların gündemine girmesini sağlayıcı adımlar atmak gerekiyor. Türk yönetimi, ötekileri gibi işlediği bu jenosid suçunun hesabını vermelidir. Bu da Kürt kurum ve kuruluşlarıyla, bu alanda çalışmaları olan bireylerin birlikte çaba harcamalarını gerektiriyor.

Yakın tarihimize sahip çıkmanın ve onu öğrenmenin en önemli halklarından biridir bu.

(*) Bu yazı, 1938 Dersim katliamıyla ilgili olarak Munzur Çem tarafından yapılmış röportajların yer aldığı ve yakında çıkması beklenen kitaba yazılmış önsözün kısaltılmışıdır.

(1)- Morgenthau, Secret of Bosphorus, s. 32 (Doğan Avcıoğlu'ndan aktaran K. Burak, Tarih boyunca Kürtler ve Kürdistan, s. 506)

(*) Parantez içerisinde olup yanında MB ibaresi yazılı olanlar, Mehmet Bayrak tarafından eklenen açıklamalardır.

(2)- T.T.T.C: Tarih-IV, s. 258-259'dan aktaran M. N. Özon; Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Maarif Vekaleti Yay. ist. 1941, s. 322. M. Bayrak 9 Mayıs 1998 tarihli 76 Nolu Hêvi'den naklen.

(3)- M. Esat Bozkurt, Atatürk İhtilali, s.136-137 (Doç. Dr. Fikret Başkaya, Paradigmanın İflası, s. 92'den naklen.

(4)- 16 Temmuz 1930 tarihli Cumhuriyet, Kadri

Cemil Paşa, Doza Kurdistan, Özge Yay. 1991, Ekler bölümü, s. 246'dan naklen.

(5)- Genelkurmay Bşk. a.g.e. s. 377.

(6)- Genelkurmay Bşk. a.g.e. s.3 51-352.

(7) M. Kalman, Belge ve Tanıklarıyla Dersim Direnişleri, Nujen Yayınları, İstanbul 1995, s. 152.

(8)- Albay Mustafa Muğlalı, 1 Ekim 1926 günkü harekat emri. Daha geniş bilgi için bkz. G.kurm. Başk. a.g.e. s. 176

(9)- Genelkurmay Bşk. a.g.e. s. 190.

(10)- G.kurm. Başk. a.g.e. s. 391.

(11)- Genelkurmay Bşk. a.g.e. s. 438.

(12) Genelkurmay Bşk. a.g.e. s. 447

(13) 17 Eylül 1986 tarihli Tercüman, Kalman a.g.e. arka kapak'tan naklen

(14)- Genelkurmay Bşk. a.g.e. s. 463

(15)- Genelkurmay Bşk. a.g.e. s. 466

(16)- Genelkurmay Bşk. a.g.e. s. 467

Dil-Eğitim

Ana Dil-Ana Dilde Eğitim

□ Haydar Cihaner

A- Dil

İlkçağ filozoflarından **Platon**, dili, "kendi özel düşüncelerini sesin yardımıyla özne ve yüklem aracı-lığı ile anlaşılabilir duruma getir-mek" biçiminde tanımlıyor.

Günümüz dil bilimcilerinden **Doğan Aksan**; "Dil düşünce, duygu ve isteklerin bir toplumda ses ve an-lam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkala-rına aktarılmasını sağlayan çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir." di-ye tanımlamaktadır.

Bu ilk ve son dönem tanımlama-larının yanında,

"Dil ağzın anahtarıdır."

"Dil düşüncedir; düşüncenin dı-şarıya yansımasıdır."

"Dil algılama ve kavrama işi-dir."

"Dil bir açıklama, bir açığa vur-madır." şeklindeki kısa ve özlü ta-nımlamalardan her biri de bir yönü ile dile açıklık getirmektedir. Tüm bu tanımlamalardan şu anlaşılacak-

tadır:

İnsanlar diğer insanlarla ister bi-rebir ilişkiler, ister grupsal ilişki kur-mak için yöntemler geliştirmenin kaçınılmazlığını duymuşlardır. Böylece dil kullanmanın insan iliş-kileri açısından en belirgin ve esaslı unsur olduğu sonucuna varılmıştır. Çünkü insanoğlu, doğadan karşıla-yabileceği gereksinimler ile alet ve araçlarını toplumla birlikte kullan-a-bilmek için bir iletişim aracına sahip olmanın kaçınılmazlığını görmüştür. Bunu yapabilmeleri için amaçlarını imgeleyecek, bir kavram haline geti-rebilecek ve gerçekleştirmelerini ör-gütleyecek bir araca, yani dile ge-reksinim duymuşlardır.

O halde dil; insanın kendi dü-şüncelerini ifade edebilme ve başka-larına aktarabilmede, karşındakini algılayabilmede kullandığı en iyi ve en önemli iletişim aracıdır.

1- Dil düşünce ilişkisi

Dil ile düşünce arasındaki ilişki bir çok dil bilimcisini uğraştırmıştır.

Yine ilkçağ filozofu **Platon**; "Düşünme ve konuşma eylemlerinin aynı şey" olduğunu, "Yalnız içinden konuşmanın, ruhun sesi açığa vur-madan kendi kendine konuşması" olarak belirtiyor.

Günümüz dil bilimcilerinden **Langacker**; "Düşüncenin bilinçli bir fikir uğraşı olarak incelendiğin-de, dilden ayrı olarak ortaya çıktığı-nın saptandığına" değinir. Müzik besteleme, heykel yapma gibi bazı işlerin dile bağlı olmadığını belirten bilgin, kimi zaman düşüncelerimizi anlatacak sözcük bulamayışımızı da hatırlatarak, "Eğer dil olmadan dü-şünemez idiysek, böyle bir sorun or-taya çıkmazdı" biçimindeki yargı-sıyla düşünmenin dilden ayrı var olabileceği görüşüne eğilim göster-mektedir; ancak bilgin, düşüncenin en büyük bölümünün dile ilgili ol-duğunu kabul eder. Öte yandan dil-deki simgelerin özellikle adalet, de-mokrazi, özgürlük... gibi soyut tasarımlarda önem taşıdığını ifade eder. Örneğin adaletin, masa gibi somut

bir tasarımı uyandırmadığını anlamasının saptanmasının bu yüzden zor olduğunu söylüyor.

Görülüyor ki, bilgin, dil ile düşünceyi birbirinden ayırmakla birlikte kimi soruları cevaplandırmakta güçlük çeker. Soyut kavramlar sorunu bunlardan biridir.

Gerçekten dile baş vurmaksızın, adalet-demokrasi-özgürlük-erdem gibi kavramları kolaylıkla anlamaya olanak var mıdır?

Weisberger; varlıkların ve olayların tasarımını dilsel gereklere, sözcüklere bağlamaktadır.

Alman düşünür **Heidegger;** "Dil düşüncenin evidir" demektedir.

Bu bağlamda konuşma ile düşünce arasında sıkı bir ilişki vardır. Düşünmeye, kişinin sessiz konuşması olarak bakılabilir. Bu yaklaşım, bizi, dili kullanma ile düşünsel etkinlik arasında sıkı bir kan bağı bulunduğuna götürür.

Kısacası dil olmadan düşüncenin gerçekleşmeyeceği yargısı ağırlık kazanmaktadır. Ancak bugün için bu sorun tam olarak çözümlenmiş değildir.

2- Dille, toplumun ve kültürün ilişkisi

Eğer insanlar toplum halinde yaşamasalardı, hiç kuşkusuz dile gereksinim duymayacaklardı; ancak dil olmasaydı insanların bir arada yaşamaları, anlaşabilmeleri ve bir toplumu oluşturmaları da söz konusu olamazdı. Yani insanı insan yapan dil, toplumun da temel taşlarındadır. Ulusu ulus yapan öğelerin en başta gelenidir, kültürün bel kemiğidir. Elbette bu durumu yaratan insanların yaratıcı olmalarıdır.

Dil bilimci **Humboldt;** bir ulusun dilinden, o ulusun kültürüne, dünya görüşüne inilebileceğini savunmaktadır. Ona göre dil, bir ulusun ruhunun dış görüntüsüdür ve diller uluslarla beraber gelişirler.

K. Vossler; "Dil, kültürün aynasıdır" diyerek konuya açıklık getirmektedir.

D. Aksan; "Bir ulusun yaşayış biçimi, inançları, gelenekleri, dünya

.....
Bir ulusun dili ile kültürü arasındaki bağlar o kadar sıkıdır ki, yalnızca dil varlığının incelenmesiyle bir ulusun yaşayış biçimi, inanç ve gelenekleri vs. hakkında bilgi edinilebilir. Kısacası dil, bir toplumun kültürünün en başta gelen ögesidir. İnsanlar, kendi ulusunun dili ile kültürel bir varlık haline gelir. Birikimlerini kendinden sonrakilere aktarır. Bu şekilde ulusun devamlılığını, kültürel zenginliğini sağlamış olur.
.....

görüşü çeşitli nitelikleri ve hatta tarih boyunca bu toplumda meydana gelen çeşitli olaylar üzerinde bilgileri olmasa, yalnızca dil bilim incelemeleri ile bütün bu konularda değerli bilgiler elde edebiliriz. Aynı biçimde bir an için tek başına dili ele alarak belli bir dilin belli bir dönemdeki bir metnini yalnızca yabancı öğeler, yabancı etkiler açısından inceleyerek, o dili konuşan toplumun, o süre içinde hangi kültür hareketlerine sahne olduğunu, hangi dış etkiler altında kaldığını saptayabiliriz. Örneğin; Tanzimat dönemindeki bir gazete yazısı, Türklerin o dönemde hangi dış etkiler altında olduğunu, hangi sorunların, hangi eğilimlerin toplumda canlı durumda olduğunu belli edecektir" demektedir.

3- Dilde gerçek ya da anlatım yolu sorunu

Humbolt; her dilin kendine özgür bir anlama ve düşünme yolu olduğunu savunmuş, dilin bu yönünü, dilin iç biçimi, iç bünyesi olarak düşünmüştür.

Bilgine göre, ayrı ayrı dillerin sözcükleri aynı kavramları gösterse bile, hiç bir zaman gerçek eş anlamlı değildirler, "Her dilde özel bir dünya görüşü vardır" demektedir.

Örneğin; Türkçedeki iyiyim ke-

limesi Fransızcada (ben gidiyorum+iyi) Almancada (gidiyor bana+iyi) şeklini alır.

Kısaca, gerek varlıkların adlandırılışlarında beliren ayrımlar, gerek sözcüklerin dilden dile değişen kullanımları, gerekse kültür ve yaşam koşullarındaki farklılıklar, insanoğlunun çevreyi ve gerçeği dile getirirken nesnel davranmadığını göstermektedir. Dil bilimcilerinin bir çoğunun uzlaştığı gibi diller, gerçeği ve dünyayı değil, onların insanoğlunun zihin süzgecinden geçmiş biçimlerini yansıtmaktadır. İşte biz her dilin anlatım sırasında öteki dillerden farklı kavramlara başvurmasına, kendine özgü anlatım yolu adını veriyoruz.

4- Dilden dile çeviri sorunu

Tüm dillerin aynı dünya görüşleri ve değişik kültürleri yansıtmaları, özellikle her dilde anlatım yolunun, gerçeği anlatma biçiminin farklılığı, bir dilden diğerine çeviri yapmayı güçleştiren etkenlerdir.

Bu durum daha çok kalıplaşmış sözcüklerin, deyimlerin ve sanat yapıtlarının özellikle şiirlerin çevrilmesinde görülür.

Genel olarak her dil, onu konuşan insanın düşüncelerini anlatmaya yeterli sayılır. Ancak anlatım yolları

değişik olduğu için, çeviri söz konusu edildiğinde aksaklıklar ortaya çıkar.

Eğlenecek yer bulamam
Gönlümdeki köşk olmazsa

Tamlamayı oluşturan her iki öge birlikte iken kök ögenin; zenginlik, refah, hayal kurma, rahatlık, mutluluk gibi ek tasarım ve dünya değerleri dolaylı yoldan bize iletilmiş olur. Bu anlamda köşk sözcüğünün somut anlamı ve önemi etkili değildir.

Bu durum, anadilin iç yapısı ile öğrendiğimiz yabancı dilin iç yapılarının arasındaki ayrılıklardan kaynaklanır.

5- Yabancı dil eğitimi - yabancı dille eğitim

Ülkemizdeki uygulamaya göre, yabancı dille eğitim, orta öğretimde Türkçe ve Sosyal Bilgiler dışındaki derslerin yabancı bir dille yapılması anlamını taşır ve yabancı dil kaynaklı ders kitapları kullanılır. Yabancı özel okullarda başarı elde edilmekte, anadolu liseleri ile özel okullarda kısmen, çok az ders saati ile devlet okullarında başarı elde edilmektedir.

Son yıllarda aileler, çocuklarının yabancı bir dil öğrenmesini daha çok istemektedirler. Bunun en büyük nedeni yabancı bir ülkede güçlük çekmeme, kendi ülkesinde karşılaştığı yabancılarla konuşabilme, iş yaşamında başarıya ulaşabilme, sekreterlik, turizm rehberliği ve çevirmenlik gibi meslekleri edinebilmedir.

Ancak tüm bunlar yabancı bir dilin kullanımsal yararlarını vurgulayan tek yönlü bir bakış açısının değerlendirmeleridir. Devlet kurumları bu durumda yitirilenler üzerinde yeterli değerlendirmeyi yapamamaktadır.

Yabancı bir dil isteğiyle öğrenciler çok küçük yaşlarda yaşadıkları ortam ve kullandıkları dil dışında değişik bir dilin ve kültürün içine itilirler.

Özellikle ailelerin yoğun destek ortamı içinde öğrenci zaten bir elemenden geçtikten sonra geldiği için

belki genellikle başarılı da olabilmektedir. Ancak kendi ana dillerinde eğitim görselerdi, daha başarılı olup olamayacakları, üzerinde durulmayan bir sorundur. Kısacası öğrencilerin başka dilleri öğrenmesine, başka uluslarla bu anlamda kaynaşmasına karşı değiliz. Ancak bu durum, bir kültür yozlaşması oluşturmaya bilecekse, gerekli tedbirler alınmalıdır.

Üstelik Türkiye’de farklı etnik yapıdaki insanların kendi ana dilleri ile eğitim yapmaları yasaklanırken, bırakın eğitimi, köylerin isimleri değiştirilirken, Kürtçe konuşanlara ceza verilirken, yabancı dilde eğitim veren okulların açılması çifte standarttır.

B- Ana dil

Anadil, başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir. Adında da anlaşıldığı gibi, dilin anne ile ilişkisi küçümsemez.

Normal durumda çocuk her şeyden önce annesinin ses dizgesini, annesinin konuştuğu dilin ses özelliklerini kazanır.

Bizim gibi anne ile ilişkisi diğer toplumlara nazaran daha sıkı olan toplumlarda bu durum daha da etkili sayılabilir.

Ancak bazı bilgiler, anadil kavramında annenin temel alınmaması gerektiği görüşündedirler. Ama bu dil bilimcileri de anadili tanımlarken, annenin ve yakın çevrenin önemini belirtmektedir. Örneğin: Danimarkalı **Jespersen**; “*Anadili annenin dili değildir.*” der. Bir başka dil bilimci, “*Anadili bir kimsenin bilinçli bir öğrenim evresi olmaksızın önceki kuşaklardan ya da çevresinden kazandığı dildir*” demektedir.

Ancak önemli olan, anadilin, dilbilim, dil yeteneği, toplumsal sorunlar, insan-ulus ilişkisi gibi açılardan değerlidir. İşte bu açılardan incelendiğinde, insanı değişik yönlerden sımsıkı sarar, onun bilinç altına inen

bir varlık olarak ortaya çıkar.

Anadilin bu yönlerini sırasıyla şöyle özetleyebiliriz:

a) Belli bir ses dizgesi olarak anadil:

Her anadil, kendisine has belli seslerden oluşan kendine özgü bir dizgedir. Örneğin; Türkçe’deki ‘İ’ harfi, belli dillerde görülürken, Kürtçe’deki ‘X’ harfi Türkçe’de yoktur.

b) Anlatım yolu, evrene bakış biçimi olarak anadil:

Herkes anadilinin penceresinden dünyaya bakar. Evreni, anadilinin anlama ve anlatma yolundan giderek adlandırır. Böylece anadilimiz bize ayrı bir evrene bakış, evreni anlayış biçimi verir.

c) Bir ulusun, kültürün aynası olarak anadil:

Bir ulusun dili ile kültürü arasındaki bağlar o kadar sıkıdır ki, yalnızca dil varlığının incelenmesiyle bir ulusun yaşayış biçimi, inanç ve gelenekleri vs. hakkında bilgi edinilebilir. Kısacası dil, bir toplumun kültürünün en başta gelen ögesidir.

İnsanlar, kendi ulusunun dili ile kültürel bir varlık haline gelir. Birliklerini kendinden sonrakilere aktarır. Bu şekilde ulusun devamlılığını, kültürel zenginliğini sağlamış olur.

d) Bir toplumu ulus yapan etkenlerin en önemlisi olarak anadil:

Ulus ulus yapan en önemli öge, anadildir. Toplumun bir üyesi olarak bizim toplumla olan bütün ilişkilerimiz, anadili aracılığı ile sağlanır ve biz de anadilimizle o toplumun bir parçası oluruz.

Özellikle sömürgeci güçler, sömürgeleştirdikleri yerde yaşayan yerli halkın diline yasaklamalar getirerek, veya o halkın dilini yok sayarak kimlik bunalımı yaratır, bireyleri toplumuna yabancılaştırır ve sonuçta ulusal varlığı yok eder. Kısaca bir ulusun diline sahip çıkması kimliğine sahip çıkmasının temel koşuludur.

Aynı şekilde Prof. Dr. Cahit Tanyol; “*Çağımızın lider değeri olan bilim ve teknoloji, dünyayı ve*

Araştırma-Inceleme-Belge Dil-Eğitim-Ana Dil-Ana Dilde... DENG

ulusları birbirine hergün biraz daha yaklaştırmakta ve onları bir bütünü parçaları haline getirmektedir. Bu parçaları birbirinden ayıran kalın sınır çizgisi ulusal dillerdir. Bu çizgi silinir ya da saygınlığını yitirirse, orada ne ulusal renk, ne de vatandaşlık eğitimine bir dayanak kalır." diyerek dil ile ulus ilişkisini belirtmektedir.

Humbolt; "Dil, ulusun karakterine bağlı olup, onu niteler. İç benliği belirten dilin en ince örgü ipleri ve kök saçakları, ulusal ruh gücüne bağlıdır" demektir.

Anadili ile ilgili bu genel bilgilerden sonra yine Prof. Dr. **Doğan Aksan**'ın anadilinin öğrenci başarısı açısından tespitine baktığımız zaman şunları görüyoruz:

1) Yabancı dil öğrenen herkes zaten bir dili, kendi anadilini konuşmaktadır. Her yeni dil, anadil teme-

line dayanılarak öğrenilecektir. Dolayısıyla bu tür bir dil öğrenim süreci anadilini edinme sürecinden ayrılmalar gösterecektir.

2) Her dilin kendine özgü yapısı vardır. Öğrenilecek dilde, anadilden az ya da çok ölçüde ayrılacaktır.

3) Öğrenci, anadilinin özelliklerini yabancı dile aktarma eğilimindedir. Dilsel özellikler, her iki dilde de ortaksa, öğrenme süreci bundan çok yararlanacaktır, ama eğer yabancı dilin özellikleri biçim açısından ayırım gösteriyorsa, anadilden yapılacak aktarım yanlışlara yol açacaktır.

4) Anadilin özelliklerinden sapma gösteren yabancı dil özellikleri güç öğrenilir. Ayrılmalar ne kadar büyükse, güçlük de o denli büyüktür.

Sayın **Ender Hepsöyler** bir makalesinde; "*Bir çocuğun ilkokula başlayıncaya kadar biriktirdiği bilgi dağarcığı, dilde somutlaşır ve bu büyük bir birikimdir.*" demektedir. Bu birikimin 3 bin-5 bin kelime arasında olduğu belirtilmektedir. Yani bina bu temel üzerinde kurulacaktır.

C- Eğitim nedir?

Eğitimin belirli, sınırlı ve değişmez bir tanımını yapmak yerine, 1977 Temmuz ayında Belçika Dünya Eğitim Araştırmaları Derneği'nin, "*Eğitim işlevi; bireyin topluma uyumunu sağlamak, bunun için onda var olan yetenekleri olabildiğince geliştirmek ve olumlu yönde davranış değiştirmesini sağlamaktır.*" şeklindeki tanımı daha anlamlıdır.

Eğitim işlev olarak bu denilenleri yaparken şu amaçlardan hareket eder:

1) Eğitim, bireyin kendini gerçekleştirmesine yardım eder. Bunu gerçekleştiren birey; dilini iyi kullanır, işittiğini duyar, baktığını görür, boş zamanlarını değerlendirir...v.s

2) Eğitim, bireyin ekonomik etkinliğini geliştirir, bunu gerçekleştiren birey, çalışmaktan haz duyar, mesleğini seçmede isabetlidir, mesleğinde başarılıdır, harcamalarında akıllı davranır...vs.

3) Eğitim, bireyin vatandaşlık sorumluluğunu geliştirir, bunu gerçekleştiren birey, sosyal adalet konusunda duyarlıdır, fikir ayrılıklarına karşı saygılıdır, demokratik idealere bağlıdır... vs.

Bu kazanımları elde etmek için gerekenler:

Eğitim Süreci: Bireyin tüm yaşamı boyuncadır. Çerçevesi sadece okulla sınırlı değildir. okul dışında çevre ilişkileri, yazılı ve görsel basın organları eğitimin çerçevesini genişletmektedir. Beşikten mezara sözü, sanırım bu konuda herşeyi en iyi şekilde ifade etmektedir.

Eğitim Hakkı: Eğitim, bir insanlık hakkıdır. Ancak mesele sadece bu hakkı kâğıt üzerinde vermek değil, mesele bu hakkın nasıl verildiği, insanların bu hakkı kullanıp kullanmadıkları ve bu hakkın kullanılmasında için gerekli ortam ve donanımın hazır olup olmamasıdır.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirisi ile 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, her insanın eğitim hakkının olduğunu söyler.

1982 Anayasası'nın 42. maddesi de "*kimse eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamaz. İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır*" der, ama sadece der.

Sınıfsal yapıya sahip toplumlar da, hele hele aralarında uçurumlar oluşan Türkiye'de, eğitimde fırsat eşitliğinden söz etmek her halde saf-lık olur.

Eğitimin örgütlü süreci olan okullaşma (öğretim) dönemi, hakim olan toplumsal üst örgütler tarafından desteklenir ve hakim sınıf, gerektiğinde eğitimin bünyesinde (okul dönemi) reformlar yapabilir. Ama onlar hiçbir zaman temel yapısal değişikliklere gidemezler. Bu anlamda okul yapısal değişiklikleri öneren eğitimciler tarafından "*elit bir sınıf çıkarları adına halkın ahlak ve toplumsal değerlerinin şekillendirilmesinde kullanılan bir araç*" olarak kabul edilir.

• Eğitim, bir insanlık hakkıdır. Ancak mesele sadece bu hakkı kâğıt üzerinde vermek değil, mesele bu hakkın nasıl verildiği, insanların bu hakkı kullanıp kullanmadıkları ve bu hakkın kullanılması için gerekli ortam ve donanımın hazır olup olmamasıdır.

Araştırma-İnceleme-Belge Dil-Eğitim-Ana Dil-Ana Dilde... DENG

Radikal eleştirinin devlet okulu-na karşı tavrı, genel olarak üç konu-da toplamaktadır:

1) Devlet okulu uyguladığı eği-tim sistemi aracılığı ile kaçınılmaz olarak egemenlerin buyruklarına kö-rü körüne boyun eğecek, kişisel çı-karlarına ters düştüğünde ve akıl dı-şı olduğunda bile egemenin otorite-sini destekleyecek ve "doğru ya da yanlış olsa da benim ülkem" türün-den milliyetçi bir görüşü benimseye-cek vatandaşlar üretmeye yönelik girişimlere yolaçtığı;

2) Uygulanan eğitim süreci bo-yunca monoton, sıkıcı ve kişisel tat-min vermeyen işlerde çalışmayı ka-bul etmek üzere yetiştirilmiş elemanlar üretilmede kullanılması;

3) Diplomaların toplumsal değer için tam bir ölçü ve toplumsal ödül-ler için bir temel olarak kabul edil-mesine yol açmıştır ve üstelik bu diplomalar varolan toplumsal sınıf bölünmelerine göre dağıtılmaktadır. Eğitim, hareketliliği arttırmaktan çok, toplumsal sınıflar arasındaki bölünmelerin daha da keskinleş-me-sine yol açmaktadır, şeklindedir.

Türkiye'de eğitimin çağdaş ol-madığı bir gerçektir. Çağdaş olmak bir uygarlık düzeyini, bir kültürü di-le getirmektedir. Yani çağdaş denil-diğinde, yaklaşık aynı uygarlık dü-zeyinde olan, kültürleri birbirlerin-den farklı da olsa, aynı temel değer-leri paylaşan kimseler anlaşılma-kta-dır.

Günümüzün temel değeri de, in-san varlığına verilen değer olarak şekillenmektedir. Yani insanın öz-gürlüğü çağımızın genel geçer değ-e-ri, yaratıcılığı ve yapıcılığına olan inanç da genel geçer inançtır.

Bu anlamda çağdaş düşünce de özgür düşüncedir. Doğmalardan arınmış, koşullanmamış ve eleştiren, doğruları açığa çıkaran düşüncedir.

Bizde ne yazık ki iki temel etken bu anlamda çağdaşlığın önünü tıka-maktadır.

Bunlardan biri aktarımcılığa da-yanan medrese geleneği, diğeri de otoriter yapıdır. Bu durum, eleştiri-siz benimseyen, verileni yineleyen

ve ileten bir düşünme yönteminin yerleşmesine neden olmuştur.

Türkiye'de eğitimin, özellikle de okul aşamasının çağdaş olmadığı da, öğrenciler arasında yapılan bir araş-tırma ile çok daha iyi açığa çıkmak-tadır. Çocukların durumdan hoşnut olmadıkları şu şekilde özetlenmek-tedir: "Öğrencilerin yer yer bir iç dökmeye dönüşen eleştirilerinde ya bastırılmış bir öfke ve başkaldırı, ya da çaresizlik ve umutsuzluk seziliyor. ama en kötüsü içinde bulundukları çıkmazın bilincinde olmalarına kar-şın, susmak zorunda olmaları, çifte standart bir duruma itilmeleridir. Daha gelişme çağında ikili oynama-ya alışmanın kişilik gelişmesine za-rar vereceğini, bastırılmış duygula-rında patlamalara yol açacağını gö-zardı edilmeyecek denli büyük bir tehlikeye işaret ettiğini kabullenme-miz gerekir" şeklindedir.

Eğitim sistemimiz laik değildir

Laiklik kelime olarak, kısaca, din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılmasıdır. Devletin bu anlamdaki görevi, bireylerin din ve vicdan ko-nusundaki ilişki alanını özgür tut-maktır.

1924'te "Tevhid-i Tedrisat Kanu-nu" ile Türkiye'de laik eğitime geçi-ri ve 1928'de de laiklik ilkesi Ana-yasa'da yerini alır. Ancak tarihi sü-reç içerisinde Türkiye'de laik eğitim anlayışı giderek baltalanmıştır. 1970'li yıllardan sonra İmam Hatip liselerinin sayısı hızla artmaya baş-ladı. 1990-91 öğretim yılında sayıla-rı 385'e ulaştı ve bu okullarda oku-yan öğrenci sayısı da 310 bine yük-seldi. 1996'da 500 bine yakın öğren-cisi ile İmam Hatip liselerinin sayısı 561'e yükseldi. Sadece bu durum bi-le, laik eğitimin özünü giderek kay-bettiğini göstermektedir.

12 Eylül yönetimi ise Atatürkçü-lük'ten dem vururken, aynı zamanda liselerde de din derslerini zorunlu hale getirdi. Türk-islam sentezinin gelişmesi, tarikatların salgın hale gelmesi, bu dönemde gerçekleşti ve eğitim anlayışı çağdaş bilimsel anla-

yışın dışına çıktı.

28 Şubat 1997 tarihli MGK top-lantısı özellikle hukuki açıdan de-ğerlendirildiğinde, anayasal bir ku-rumun rutin toplantılarından biri olarak düşünülebilir. Doğrusu de-mokratik ülkelerde böyle bir kuru-mun (devlet politikasını yönlendi-ren) varlığı bile söz konusu değildir, olmamalıdır da. Ancak şeriat özlemi çeken kişilerin bu toplantı kararları ile darbe yediğini düşünenler olabi-lir. Birincisi, bu doğru değildir. İkinci-si, şeriata hayır derken, darbelere çağrı yapılır oldu. Yani asker, de-mokrasinin mühürünü sivil görünüm-ü ile eline almıştır. Ülkeyi dış teh-likelerden değil, demokrasiyi koru-mayı görev edinmiştir. Kaldı ki Tür-kiye'de demokrasi denilen şey sade-ce ve sadece varolan mevcut düzeni korumaktır. 8 yıllık kesintisiz eğitim kararını vermek veya vermemek, MGK diye nitelenen anti demokra-tik kurulun görevi olmamalıdır.

Laik anlayışı sahiplenmek ve davranış haline getirmek önemli olandır. Bu anlayışın temelinde ise, orta çağa karşı koyan insan tavrı yat-maktadır. Bu tavrı, bilim ve teknoloji-nin çevresinde toplanan ve onun nitelik-lerini taşıyan tavidir. Çünkü çağı-mızın öncü değeri bilim ve tekniktir. Bilim ve teknik laik bir niteliğe sa-hiptir. Bu nedenle eğitim ve öğreti-min laik temellere dayanması bir zorlama değil, bir zorunluluktur.

Doğrusunu isterseniz, Türk Mil-li Eğitim sisteminde elinizi nereye atarsanız atınız, döküldüğünü görür-sünüz. Elbetteki bunun en büyük ne-deni eğitime gereken önemin veril-memesidir. Dört yanımız düşmanla çevrili deyip, yaratılan düşman psi-kozuyla Milli Savunma'ya kaynak yaratılarak hedef saptırılmış, ülke içinden çıkılmaz bir kirli savaşa sü-rüklenmiştir.

İnsana yatırım yerine, silaha ya-tırım elbetteki çağdaş insanın arzusu değildir. Bu olsa olsa camı sıkıldıkça darbe rüzgarları estiren egemen güç-lerin siyaseti gereği yapılan uygula-maların sonucudur.

Araştırma-İnceleme-Belge Dil-Eğitim-Ana Dil-Ana Dilde... DENG

Bazı uluslararası sözleşmelerde eğitim ve anadile ilişkin maddeler

1- 6 Aralık 1966 tarihli BM Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesi'nin 27. maddesi B fıkrası:

"Farklı etnik ve dini gruplar ile değişik dillere mensup azınlıklardan oluşan devletlerde, bu azınlıkların kendi kültürlerini geliştirme, dini ibadetlerini yerine getirme ve dillerini kullanma hakları vardır. Bu haklarından alınamaz."

2- Aynı beyannamenin 15 Aralık 1960 tarihli 5. maddesi-nin C fıkrasını içeren, "anadil eğitimi"ne ilişkin ek antlaşmada şöyle denilmektedir: "Bu antlaşmaya imza atan devletler, barındırdıkları azınlıklara tüm haklarını tanıyarak, onların kendi eğitimlerini ve dillerini geliştirmelerini sağlamakla, onların eğitim sorunlarını halletmekle yükümlüdürler" ve hemen arkasından, "Ancak bu hak azınlıkların içinde yaşadıkları ülkenin resmi veya ortak dilini konuşmaya ve onların okullarına gitmelerine engel anlamına gelmez. Konuşulan resmi dilde anadil olarak dayatılamaz."

3- 20 Kasım 1959 tarihli Çocuk Hakları Mukavelesi'nin 7. maddesi: ".....her çocuğun eğitim görmeye, kendini yetiştirmeye ve toplumun yararlı bir ferdi olması için tüm olanaklardan yararlanmaya hakkı vardır. İlk eğitim yeri aile olduğuna göre, ailede konuşulan ve çocukla en yakın teması olan annenin kullandığı dil anadildir. Anadilin geliştirilmesi, bunun yanı sıra yalnız çocuk değil, annenin de tüm olanaklardan yararlanması için çalışılmalıdır."

4- Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın (AGİK) Danimarka'nın başkenti Kopenhag'da yaptığı toplantıda, 32. madde şöyle demek-

tedir:

Madde 32: "..... ulusal azınlıklara mensup olanlar kendi iradelerine aykırı olarak herhangi bir asimile girişimine muhatap olmadan, kendi etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini özgürce ifade etmek, korumak ve geliştirmek hakkına sahiptirler. Onlar, özellikle kendi anadillerini özel ve aynı zamanda kamu yaşamında özgürce kullanmak... hakkına sahiptirler."

Sonuç bildirgesinin 54. maddesi de, ulusal azınlıkların eğitim hakkı-

iki milyon (18 yaşın altında) çocuk vardır. Ve bunların %20'ye yakını birinci ya da ikinci nesil göçmen çocuklarıdır.

Göçmenler, bir yandan İsveç kültürü ve dilini tanımak için yardıma gereksinirken, diğer yandan kendileri ile birlikte kültürlerini de getirmektedirler. Bu uyum süreci ister istemez bir kültürel şok yaratmaktadır.

Bu anlamda okulların, göçmen çocukların anadil eğitimleri konusunda özel bir sorumluluğu vardır.

Okul, bu sorumluluğu göçmen çocuklarına kendi ana dillerini, eğitim dili olarak kullanma ve İsveç dilini yabancı dil olarak öğretme şeklinde yerine getirmektedir. Bu şekilde iki kültürlü kişilerin iki dilli bireyler olarak gelişmeleri sağlanmaktadır.

2- İspanya'da ana dil ve eğitim

İspanya'da Galiç, Bask, Katalon ve Kastil gibi farklı ulus ve dil grupları bulunmaktadır.

Franco dönemi boyunca ırkçı ve asimilasyoncu bir yapıya sahip olan bu ülkede, diğer kesimlerin varlığı, dilleri, kültürleri,

bayrakları ve ülkelerinin adları yasaktı.

Bu durum, asimile edilen halklarla, Kastiller arasında büyük mücadelelere ve ayrışmalara yol açmış, sonuçta 1978 Anayasası ile eski ve yanlış anlayış terk edilmiştir. Böylece Bask, Katalon ve Galiçya'nın ülkesel varlığı (otonom olarak) kabul edildi. Ayrıca İspanyol Anayasası'nın 3. maddesi şu şekilde değişti:

a- Kastilce devletin resmi İspanyol dilidir. Tüm İspanyolların onu öğrenme yükümlülüğü ve kullanma hakkı vardır.

b- Diğer İspanyol dilleri otonom topluluklarda onların statülerinin (otonom bölge yasası) öngördüğü biçimde aynı şekilde resmidirler.

Türkiye'de eğitim sisteminin ırkçı, şoven, anti demokratik ve asimilasyoncu olduğu gün gibi ortadadır. Bu eğitim anlayışından geniş halk kitlelerine bir fayda yoktur. Bu anlayış Türkiye'deki kültür mozağının zenginleşmesi değil, tek ulus tekelinde kültürlerin boğdurulması anlayışıdır.

na yer vermektedir.

5- 25 Temmuz 1977 tarihli Avrupa Birliği Konseyi göçmen işçilerin çocuklarının okul ve eğitim konularına ilişkin yönetmeliğin 3. maddesinde şöyle der: "Avrupa Birliği üyesi devletler imza attıkları anlaşmalar gereğince, göçmen konumunda olan çocukların anadillerini geliştirme ve ülkeleri hakkında gerekli sosyal bilgileri edinebilmeleri için olanak hazırlamak durumundadırlar."

İşte bunlardan birkaç örnek:

1- İsveç'te ana dil ve eğitim

Bu ülkede yüzden fazla değişik ülkeden göçmen bulunmakta ve bunlardan 20 tanesinin on binden fazla üyesi bulunmaktadır. İsveç'te

Araştırma-İnceleme-Belge Dil-Eğitim-Ana Dil-Ana Dilde... DENG

c- İspanya'nın farklı dillerden oluşan zenginliği, özel olarak gözetilmesi ve korunması gereken kültürel bir varlıktır.

Gerçi Kastilce yine hakim dil konumunda ve tüm ülkede resmi ve mecburi dil durumundadır. Diller arası eşitlik temelinde bu mecburiyet yanlış görülsede, pratik ve pedagojik açıdan İspanyolcayı öğrenmenin, yani iki dilliliğin gereği ve yararı da gözardı edilemez.

Yarım milyon kişinin konuştuğu Baskça, Bask bölgesinde artık resmi dil, eğitim ve yayım dilidir. Bu anlamda Türkiye'de Türkçe dışındaki tüm ana dilleri yok sayanları, bu dilleri yasaklayanları tarihin yargısına bırakıyorum.

3- Belçika'da ana dil ve eğitim

Farklı ulusal topluluklar ve ilişkileri

Belçika toplumu, Flamanca (Hollandaca) konuşan, Flaman ve Fransızca konuşan Valon olmak üzere iki büyük topluluğa dayanıyor. Ayrıca az sayıda (%1) Alman bu ülkede bulunmaktadır.

Belçika anayasası, farklı ulus ve azınlıkların varlığını, onlar arasındaki farklılıkları reddetmiyor. Tersine onları adlandırıyor. Nitekim bu farklılıklardan ötürü anayasa ve diğer yasalar da ulus ve azınlık terimi yerine sıkça "topluluk", "bölge", "dil grubu", "dilbölgesi" terimleri kullanıyor.

Fransızca uzun süre, resmi ve toplumsal yaşamda öncelikli dil konumunda idi. Geçmişte hatta yakın zamanlara kadar Valon ve Flaman ilişkilerini ve bütün olarak Belçika'nın pratik yaşamını sık sık "dillerin kavgası" olarak da adlandırılan Flaman-Valon çekişmesi belirliyordu. Elbette bu çekişmenin ekonomik, politik, kültürel ve bölgesel boyutları da vardı. Ancak diller ve toplumlar arasında eşitliğin sağlanması sonunda gerçekleşti.

1873'te çıkarılan bir yasa ile Fransızca'nın yanısıra Flamanca'da ceza mahkemeleri duruşmalarında kullanılmaya başlandı.

1898'de "eşitlik yasası" ile yasa ve kararnameler iki dille de çıkarılmaya başlandı.

1932'de çıkarılan dil yasası ile bölgesel temelde "tek dillilik" ilkesi getirildi. Buna göre her bölgede konuşulan dil, o bölge için geçerli tek dil oluyordu. 1963 yasa değişikliği ile de, Belçika tek dilli 3 ve iki dilli 1 olmak üzere toplam 4 dil bölgesine ayrılmış oldu.

Günümüzde Almanlar'da dahil her üç ulusal topluluk anayasal temelde eşit hak, yetki ve kurumlara sahip bulunuyor. Bu anlamda federalizm, çok uluslu, çok dilli ve çok kültürlü toplumsal bir dokuya sahip olan ülkelerde devletsel birliğin korunması açısından önemli bir güvence teşkil etmektedir.

Şayet Belçika söz konusu federe modele geçmemiş olsaydı, muhtemelen devletin birliğini korumakta güçlüklerle karşılaşacaklardı.

Resmi dil-ana dil

Belçika'da dil bölgelerinin sınırları 1960'da belirlendi. Her dil bölgesinde, resmi dil o bölgede konuşulan dil durumundadır. Brüksel ise nüfusun karışık olmasından dolayı Fransızca ve Flamanca olmak üzere iki resmi dil kullanılmaktadır. Her Belçika yurttaşı devlet makamları nezdinde ülkenin üç dilinden birini kullanabilir.

Devlet organlarında her bölge iç ve dış ilişkilerinde kendi dilini kullanılmaktadır. Brüksel'te vatandaşa verilen hizmette ise, iki dil kullanılır. Hatta devlet dairelerinde çalışan elemanlar iki dil esasına göre işe alınırlar. Bir işyerinde 100 kişi çalışıyorsa, yarısı Flamanca yarısı da Fransızca konuşan elemanlardan oluşur.

Merkezi yasama ve yürütme organlarının kararları Fransızca ve Flamanca olarak iki dilde çıkarılıyor ve ayrıca Almanca çevirisi yapılıyor.

Bölge ve topluluk organlarının çıkarılan yasalar ise bölgenin dili ile, bölgede kullanılan diğer dillere çevirisi yapılarak yayınlanıyor.

Eğitim, radyo, TV, güzel sanat-

lar, kütüphaneler ve yazılı basın gibi alanlarda bölge dili kullanılmaktadır.

İki dilli Brüksel bölgesinde eğitim dili, anadil esasına göre belirleniyor.

Avrupa'daki bu çağdaş, demokratik ve bilimsel anlayışın başkalarına da örnek olması gerekmektedir. 2000'li yılların gereği de sanırım budur.

D- Türkiye'de anadilde eğitim sorunu

Bu sorunun çözülmemiş olmasının en büyük nedeni bu ülkede Kürt sorununun varlığını olabildiğince devam ettirmesi ve bu soruna siyasal çözümün getirilmemiş olmasıdır.

Biz, bu soruna elbetteki sendikal anlayış ve ilkeler doğrultusunda bakacağız. Bu açıdan Eğitim-Sen birçok demokratik ilke gibi anadilde eğitimi kendisine ilke edinmişse, ki doğrusu da budur, bu ilkenin bir slogandan öte anlam ifade etmesi gerekmektedir.

Bu konudaki açıklamalarımızdan dolayı konuya siyasal bakıyorsunuz diyenler olabilir. Hayır, siyaset yapmak için değil, anadilde eğitimin temel bir insanlık hakkı olduğu bilincinde olarak konuyu irdeleme yolunda olacağız. Kaldı ki sendikaların siyasetten uzak tutulmasına çalışan düzene karşı biz mücadele etmiyor muyuz? Genel siyasetin dışında olamayacağımızı biz bağırırmıyoy muyuz?

Bu anlamda eğitim sisteminin ırkçı, şoven, anti demokratik ve asimilasyoncu olduğu gün gibi ortadadır. Bu eğitim anlayışından geniş halk kitlelerine bir fayda yoktur. Bu anlayış Türkiye'deki kültür mozağının zenginleşmesi değil, tek ulus tekelinde kültürlerin boğdurulması anlayışıdır.

Türkiye Osmanlı İmparatorluğu'ndan çok uluslu bir yapı devralmıştır. Bunun doğal sonucu, ülkede

Araştırma-Inceleme-Belge Dil-Eğitim-Ana Dil-Ana Dilde... DENG

çeşitli dillerin ve kültürlerin var oluşudur. TC bu dillerden Türkçe dışında Rumca ve Ermenice'ye serbestlik tanımış, ancak diğer halkları, dilleri ve kültürlerini yok saymıştır. Yıllarca bu halkların öz be öz Türk olduklarının propagandasını yapmıştır. Örneğin; Kürtler'e kart-kurt temeline bir yaklaşımla aslında Türk oldukları söylenmiştir. Bu yalanlarla kimseyi kandıramadılar.

Nihayet şimdiki Cumhurbaşkanı, "Kürt realitesini tanıdığını" açık meydanlarda dile getirirken, Bay Ecevit "Kürde Kürt derim" derken, 1988 baskılı Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe sözlükte, Kürtçe diye bir dilin varlığı yok sayılmaktadır.

Anayasamızın 42. maddesinde: "Türçeden başka hiçbir dil eğitim öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadilleri olarak okutulamaz ve öğretilmez" der.

Bu madde açıkça Rum ve Ermeniler'in dışında Türkiye'deki tüm insanları Türk ırkının Orta Asyalı evladı saymaktadır. Duruma göre hem varсын hem yoksun.

21. yüzyılın eşiğinde bulunan dünyanın bu tip inkar politikaları ile kaybedecek zamanı olmamalıdır. Bu kandırmacaların kimseye yararı olmaz. Türkiye mozağını görmemezlikten gelmek, kültürleri boğdurmak olsa olsa egemen sınıfın işine yarar. Çünkü egemenler, sınıf sömürsünü çok rahat yapabilmek için dikkatleri başka yöne çekerek ulusal duyguları sürekli kabarık tutarak insanları oyalamak isterler.

Ancak şu unutulmamalıdır ki, bu durum her zaman egemen sınıfın veya ulusun istediği gibi gerçekleşmez. Onların tüm engellemelerine rağmen, sömürülen, asimile edilen insanların bağrından ilerici, demokrat, yurtsever insanlar filizlenecektir.

Anadilde eğitim yasağı niçin yanlıştır

Herşeyden önce anadilde eğitim hakkı bir insanlık hakkıdır. İnsanla-

rın bu hakkının elinden alınması da olsa olsa bir insanlık ayıbı olur.

İkinci olarak her çocuk ilk öğrenim yaşına gelene kadar bilgi dağarcığında 3 bin-5 bin kelime bulundukça, anadil yasağı ile bu hazinenin içi boşaltılıyor, temeller yok sayılıyor ve yeniden arzuladıkları temelleri oluşturmak isteyen egemen güçler, bu durumda yeteri başarı elde edilemeyeceğini çok iyi biliyorlar, zaten onlar da bunu istiyorlar.

Egemenlerin düşünceleri bir yana, sorarım size; bilmediği veya çatpat bildiği bir dille, bir öğrenci, verileri yeterince anlayabilir mi, yorumlayabilir mi, tartışabilir mi? Yani anadili ile yapması gerekeni yapabilir mi?

Üçüncü olarak, daha ilkokula başlarken anadil yasağı ile karşılaşan çocuk, sonraki yaşlarında kendisine dayatılan tabuları kabullenme konusunda ikili bir tavır geliştirir. Bu, çoğu zaman ya şimdi görüldüğü gibi sisteme ve dayanaklarına isyan biçiminde, ya da dayatılanı boyun bükerek kabul eden edilgen insan tipi şeklinde biçimlenir. Her iki insan tipinin de çağdaş gelişme normlarına ayak uydurması, çağdaş değerleri benimsemesi, kısaca çağdaş düşünmesi olanaklı değildir.

Türk Milli Eğitimi'nin bu yanlışta ısrar etmesi, genel olarak Kürt sorunu ile ilgili yaklaşımın, kısaca si-

yasal çözümün inadına reddinden kaynaklanmaktadır.

İsmail Cem, 23 Kasım 1997 tarihli Sabah gazetesindeki açıklamasında: "Güneydoğu'da eğitim alanında bölgenin tüm ilçelerinde sekiz yıllık eğitim için planlanmış okulların yapım hazırlıkları İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın sağladığı kaynakla ve eşgüdüm çerçevesinde başlatılmaktadır," demektedir. Bu açıklama, egemen sınıfların eğitime kendi anlayışları doğrultusunda nasıl önem verdiklerini göstermektedir.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yatılı bölge okullarına bu derece önem verilmesi, çocukları daha küçük yaşlardan itibaren kendi kültürlerinden, kendi dillerinden uzaklaştırmak, yabancılaştırmaktır. Eğitim bu bölgelerde asimilasyon çarkının en önemli dişlisi görevini görür.

Ancak şu iyi bilinmelidir ki, insanlar anadilleri ile düşünmek, anadilleri ile ifade etmek arzusunun doğal olarak hep isterler. Bu anlamdaki haklı mücadeleye haklı tepkinin sonucudur.

Eğitim-Sen'in de bu anlamda samimi olması bu sorunu bir slogan olmanın ötesine götürmesi gerekmektedir.

İnsan haklarının, insana saygının gereği budur.

Kaynakça

- 1- Her Yönüyle Dil: Prof. Dr. Doğan Aksan; Türk Dil Kurumu Yayınları; 1995.
- 2- Eğitim Bilimine Giriş; Prof. Dr. Fatma Varış; A.Ü Eğitim Fakültesi Yayınları; 1978.
- 3- Çağdaş Eğitim; Çağdaş Eğitimi Destekleme Yayınları; 1990.
- 4- Yüksek Öğretimde Sorunlar ve Çözümler; Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği Yayınları; 1990.
- 5- Laiklik ve İrtica; Prof. Dr. Cahit Tanyol; Altın Kitaplar Yayınevi; 1989.
- 6- Özgür Düşünce; Joel Sprung; Çeviren: Ayşen Ekmekçi; Ayrıntı Yayınları; 1997.
- 7- Nasıl Bir Eğitim İstiyoruz; Server Tanilli.
- 8- Deng Dergisi; Sayı- 30-32-41.
- 9- Sabah Gazetesi; 23 Kasım 1997.
- 10- 1982 Anayasası
- 11- İsveç'te Göçmen Çocuklar için Dil Eğitimi; 14-15 Mart Anadilde Eğitim Uluslararası Sempozyumu; Çeviri Meral Serinyel-Rıdvan Korkut.
- 12- Dil; Meral Şen.

KARA MAHMUT

Ayaklanması 1684-1686

□ A. Haydar Avcı

1684-86 yılları arasında kıtlıklar, yokluklar, vergi ve baskılar yüzünden Sivas'tan Bolu, Eskişehir'den Ilgın'a kadar olan Orta Anadolu'nun geniş bir bölgesinde halk ayaklanmaları olmuştur. Dönemin ünlü isyancıları Kara Mahmut Akkaş, Bölükbaşı, Yedigaroğlu Ahmet, Ceritoğlu, Gedik Mehmed-Bölükbaşı ve Yeğen Osman gibi ünlü Bölükbaşı ve Serçeşmelerin (1) önderliğinde ayaklanan ve kendilerine sarıca ve sekban denilen isyancılar uzun süre Osmanlı yönetimini uğraştırmış, ona büyük korkular vermiştir.

Ayaklananlar bölükler halinde hareket ediyorlardı. Bunların başında bölükbaşılar bulunuyor, en başlarına ise baş bölükbaşı deniyordu. Baş-bölükbaşına serçeşme de denmektedir.

Ayaklananlar rençberler, dirlikleri ellerinden alınan sipahiler, harb devrinin meydana getirdiği darlık buhranlarından sıkıntıya düşerek (2) öküzleri yerine atı, saban yerine de tüfek ediniş çift ve çubuğunu bırakan köylülerdir. (3) İsyancıların önemli bir kısmını da hayvancılıkla geçinen konar göçer aşiretlere men-

sup insanlar (4) oluştuyordu.

Ayaklanmalar karşısında Osmanlı yönetimi çoğu zaman aciz ve çaresiz bir duruma düşmüştür. 1684 yıllarından 1686 yılına kadar yoğun bir şekilde süren bu ayaklanmaların üzerine Osmanlı yönetimi ayaklanmaları bastırabilmek için Büyük Cafer Paşa'yı, baş müfettiş olarak göndermiştir.(5) Osmanlı'nın bütün gücüyle sldırısına karşın isyancılar önemli direnmeler göstermiş, fakat sonunda yenilerek dağılmışlardır. Amasya, Tokat, Sivas civarında ayaklanan Kara Mahmut'un isyanı da bu dönemde bastırılmıştır.

Kara Mahmut, 1684 yılında Sivas, Tokat, Amasya yörelerindeki Türkmen aşiretlerini ve amansızca sürdürülen talan yüzünden köylerini terketmek zorunda kalan yoksul köylüleri harekete geçirerek Osmanlı yönetimine başkaldırmıştır.

Ayaklanma kısa sürede geniş bir çevreye yayılmış, kitleleri etkisi altına almıştır. Kitlelerin geniş ölçüde ayaklanmalara katılmasının nedeni;

1) Osmanlı yönetimi tarafından yoğun olarak yürütülen "uslandırma" uygulamaları,

2) Haksızca uygulanan sonu gelmez sürgün ve iskan olayları,

3) Emekçi yığınlardan, üretici kesimden kaldıramayacağı ölçüde alınan haraç ve vergiler,

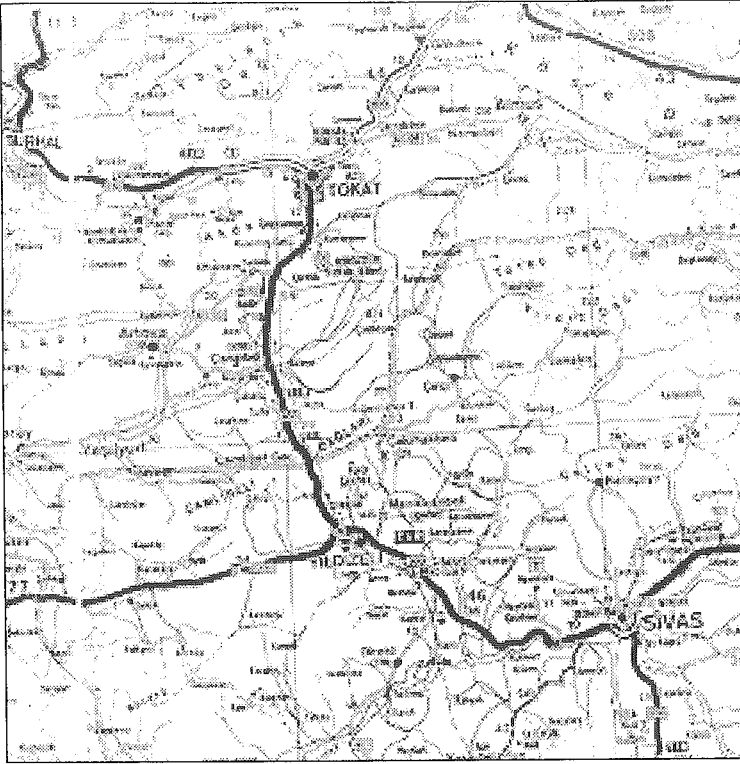
4) İnsanların yurdundan, yuvasından, tarlasından, tapanından kopararak sonu olmayan talan ve yağma savaşlarına sürülmesi biçiminde sıralanabilir.

Osmanlı kaynakları ayaklanmaların özellikle nedeni konusunda yeterince aydınlatıcı bilgi vermiyor. Fakat ortadaki belgeler ve bilgiler tarihsel ve halk edebiyatı verileri sağlıklı bir şekilde incelendiğinde nedenlerini tespit etmek her zaman mümkündür.

Kara Mahmut ağzından söylenen bir deyişte bu ayaklanma olayı şöyle yansıyor:

*Kara Mahmut eydür; beyler ağalar
Parlayı parlayı çıktığım vardır
Karşımdan gelen beş midir, on mudur*

*Dördünü, beşini yıktığım vardır
Süremez olduk biz evvelki demi
Hille deryasında oynadı gemi (6)
Siyah puşu ile al mukaddemi (7)
Dolayıp boynuma döktüğüm vardır*

Haritada Kara Mahmut'un ayaklanarak etkili olduğu Tokat-Sivas yöresi görülmektedir

*Bu imiş feleğin insana zati
Muhanetin sözü ölümünden katı
Gözlerin sevdiğim mecnun kıratı
Yelkendüz eyleyip uçtuğum vardır*
(8)

*Bu imiş insana feleğin işi
Ara yerde gitti Musa'nın başı (9)
Yemen illerinin türlü kumaşı
Yanar dağlarını gördüğüm vardır
Kara Mahmut eydür; ey beyler be-
şe (10)*

*Elim erişmedi dertli Gübeş'e (11)
Sana da kalmaz dünya Cafer Paşa
Çok tuğu, sancağı çektiğim vardır*

Bu deyişin başka bir çeşitlenmesi ayaklanma konusunda önemli ayrıntılar vermektedir.

Bu çeşitlenmeden, çatışmanın Tokat ve Sivas dağlarında başladığı, geniş bir alana yayıldığı, yönetici konumunda olan paşalar ve ağalarla çatışmalara girildiği açık bir şekilde anlatılmaktadır. Gerçekten de tarihi kaynaklar incelendiğinde burada an-

latılanları onaylamaktadır. Bu anlamda deyiş, oldukça kapsamlı olan bu eylemin isyana katılanlardan birinin ağzından oldukça yalın ve duyarlı bir anlatımdır.

*Dinleyin sözümü beyler ağalar
Atlayıp meydana çıktığım vardır
Yiğit olan yiğit gelsin meydana
Dördünü beşini yıktığım vardır
Tokat dağlarında gezdim bir za-
man*

*Ağaya paşaya vermedim aman
Dağlara çökünce bir bölük duman
Yüksekten engine baktığım vardır
Dünya böyle kalmaz bende bilirim
Dün doğdumsa elbet bugün ölürüm
Dağ başından çağlayıben gelirim
Coşkun sel misali aktığım vardır
Top tüfek sesinden inliyor dağlar
Viraneye döndü bahçeler bağlar
Silada sevdiğim ah edip ağlar
Bir nice sevdayı çektiğim vardır
Aktı coşkun seller bozuldu bendim
Zalimin fendine yetmedi fendim*

*Kişi aldığını satar efendim
Çok meydana sancak dikiğim var-
dır*

*Kara Mahmut eydür ne gelir başa
Sivas dağlarında girdik savaşa
Dünya sana kalmaz ey Cafer Paşa
Namerdi meydana döktüğüm var-
dır*

Kaynaklardan öğrendiğimize göre gerçekten de dağlar top-tüfek sesinden inlemiş, bahçeler, bağlar viraneye dönmüş, silada bekleyenler ah edip ağlamıştır. Namerdi meydana yıkmak için ortaya çıkan isyancılar, ağır saldırılar sonucu kendileri yenilmiş ve dört bir yana, kimileri aşiretinin içine, kimileri dağlara, obalara sığınarak dağılmışlardır.

Aşağıdaki deyiş yönetim yanlısı, büyük bir olasılıkla Cafer Paşa'nın adamı Şair Zülâi tarafından Kara Mahmut'un yenilgisi üzerine söylenmiştir. Bu şiirden bir takım önemli ayrıntılar öğreniyoruz. Buna göre Kara Mahmut'a karşı Osmanlı tarafından kazanılan zaferde Fazıloğlu Muhammed isimli birisinin de önemli katkısı olmuştur. Adı geçen kişi belki de Cafer Paşa'nın yakın adamlarından biridir.

Şiirde Kara Mahmut'un yanında yer aldığı için Türkmen aşiretlerine karşı hoş olmayan, hakarete yönelik, çirkin bir anlatım tarzı bulunmaktadır.

*Temevvüde hücumu ehl-i şirkin
İşi yağma idi Türkmen-ü Türk'ün
(Dalga gibi hücumu Allah'a ikilik
koşanların*

*İşi yağma idi Türkmen ile Türkün)
Hurumsahlar ve ehl-i haymeler
hem*

*Kılınmış mü-y-i zengi gibi ber-hem
(Deyyuslar ve çadırcılar (göçebe
aşiretler)*

*Kara kıl misali darmadağın oldu-
lar)*

*Cihan cümle uşanmışdı özünden
Yerin altı hayırlıdır yüzünden
(Bütün dünya kırılmış dağılmışdı
özünden*

*Yerin altı daha iyidir yüzünden)
Erişdi bu'zuna şemşâr'i Cafer
Kara Mahmud'a esdi bâd-ı sarsar
(Yetiştirdi kılıcıyla Cafer*

1684-86 yılları arasında
kıtliklar, yokluklar, vergi
ve baskılar yüzünden
Sivas'tan Bolu,
Eskişehir'den Iğın'a
kadar olan Orta
Anadolu'nun geniş bir
bölgesinde halk
ayaklanmaları olmuştur.
Dönemin ünlü isyancıları
Kara Mahmut Akkaş,
Bölükbaşı, Yedigaroğlu
Ahmet, Ceritoğlu, Gedik
Mehmed-Bölükbaşı ve
Yeğen Osman gibi ünlü
Bölükbaşı ve
Serçeşmelerin (1)
önderliğinde ayaklanan
ve kendilerine sarıca ve
sekban denilen
isyancılar uzun süre
Osmanlı yönetimini
uğraştırmış, ona büyük
korkular vermiştir.

Kara Mahmud'a esti şiddetli yel-
ler)

Budun şehri gibi muhkem hisari
Verildi dest-i fırsat ehl-i nara
(Budun şehri gibi sağlam hisari
Verildi elinde fırsat olan cehen-
nemliklere)

Duası ehl-i İslamın serâser
Eder Rabbim yine fethin müyesser
(Bütün İslam aleminin duası
Yaratıcı fethi yine kolay kılar)

Birâder-zâdeler geldi Tokad'a
Erişdim Hızır-veş âb-ı hayata
(Birâder-zâdeler Tokad'a geldiğin-
de,

Erişdim Hızır gibi ölümsüzlük su-
yuna)

Bu bin doksan sekizde sâl-i hicret
Zülâli vasla doldu nar-ı firkat

(Bu bin doksan sekiz hicret yılında
Zülâli firkat ateşyle doldu)

Müfessir Fâzıloğlu Muhammed

Mah-ı şâbanda bu sâle mücceddet
(Her şeyin anlamını açıklayan Fâ-
zıloğlu Muhammed

Şaban ayında yeni bir zamanı baş-
lattı)

Gelüb dünyaya behcet oldu nâsa
Berâ-yi tehniye geldim Sivas'a

(İnsanlar dünyaya yeniden gelip
sevindiler,

Halkı kutlamaya geldim Sivas'a)
(12)

Deyişten göçebe Türkmen aşi-
retlerinin Kara Mahmut ile birlikte
isyan ettiği anlaşılmaktadır. Olay
bastırıldıktan sonra, olayı bastırın-
lardan Fazıloğlu Muhammed'i kut-
lamak amacıyla şiiri yazan Zülâli Si-
vas'a gittiğini söylemektedir. Şiir-
den anladığımıza göre Kara Mahmut
ve çevresi Tokat kalesi içinde de et-
kili olmuş, bu durum da Osmanlı
güçlerini ve Cafer Paşa'yı telaşlan-
dırmıştır.

Uzun süren mücadelelerden
sonra Osmanlı veziri Cafer Paşanın
saldırısıyla Kara Mahmut'la birlikte
ayaklanan Türkmen aşiretleri ve
yoksul köylüler yenilmiştir. Kara
Mahmut Rakka taraflarına sürgüne
gönderilen ve oralarda iskana tabi
tutulan diğer Türkmen aşiretlerine
sığınmıştır. Oradaki bir çatışmada
Keleş Mustafa, Kara Mehmet, Kara
Halil, Bayındır Halit gibi yakın
adamlarıyla birlikte yakalanarak öl-
dürülmüştür.

Yine Kara Mahmut ve bu çatış-
ma üstüne söylenen diğer bir deyişte
bu olay şöyle anlatılıyor.

Rakka'dan gelen beyler, ağalar
Rakka'nın gonca gülleri soldu mu
Yeniden bir haber duydum sıladan
Kara Mahmud öldü derler öldü mü

Kıratın üstünde sürdüğüm safa
Düşmanım elimden çekerdî cefa

Gözlerin sevdiğim Keleş Mustafa
At sırtında o da ele girdi mi

Kara Mehmed duydum bozuldu ki-
lit

Üstümüze çöktü bir kara bulut
Hani Kara Halil, Bayındır Halit

Kolubağlı cellatlara vardı mı
Gine geldi derler baharın yazı

Çığırışır öter ördeğiyle kazı
Gözlerin sevdiğim Toraman Kızı

Ağlayı ağlayı melil kaldı mı (13)

Deyişte geçen bazı konuları da
kısaca aydınlatmak yerinde olacak-
tır. Rakka, o dönemde Osmanlı vila-
yeti olan Haleb'in bir ilçe merkezi-
dir. Osmanlı döneminde önemli sür-
gün merkezlerinden birisi olmuştur.

Bozulus Türkmen aşiretine bağ-
lı Kara Halil oymağı 1691 yılında
Sivas sancağından çıkarılarak Ha-
ma, Humus civarındaki boş ve harap
topraklara iskan edilmiştir. Adı ge-
çen Kara Halil, bu Kara Halil oyma-
ğından olmalıdır.

Yine Bayındır aşireti Yeni il
(Kangal, Divriği ve civarı) ve Rum
eyaleti (Sivas ve çevresi sancakları)
dahilinde yaylakları (Tonos, Ulaş ve
Deliktaş yaylaları) bulunduğu hal-
de 1691 yılında Rakka bölgesine ve
Colap nehri çevresine iskan edilmiş-
tir.

Adı geçen bölgeler Suriye sınır-
ları içerisinde oldukça sıcak, aşiret
yaşamına ve üretim tarzına (hayvan-
cılığa) elverişli değildir.

Toraman Kızı ise, Kara Mah-
mut'un karısıdır.

Yaptığımız araştırmalar sonucu
Kara Mahmut ve Kara Mahmutlu
isimli Türkmen aşiretlerinin ve bir
yerleşim biriminin varlığını tespit
ettik. Adı geçen Kara Mahmut ve
Kara Mahmutlu isimli Türkmen aşi-
retleri Osmanlı döneminde Adana,
Tarsus, Niğde Sancağı, Bor Kazası,
İrâ Kazası (Hamid Sancağı) gibi
bölgelerde konar-göçer bir yaşam
biçimi sürdürmüştür.

Kara Mahmut ve Kara Mahmut-
lu aşiretlerinin bu ayaklanmaya ön-
derlik eden Kara Mahmut'la bir iliş-
kisi var mı? Elimizde bu konuyu ay-
dınlatabilecek -şimdilik- yeterince
belge yok. Ayrıca bir de Çorum ili-
nin, Alaca ilçesine bağlı Kara Mah-
mut köyü var. Bu köyün ismi nere-
den geliyor? Köye adını veren Kara
Mahmut kimdir? İleride bu konuyu
da aydınlatabileceğimizi umuyo-
rum. (14)

Bu deyişin değişik çeşitlenmele-
ri sürgüne gönderilen Cerit aşiretin-
den, Rakka'da öldürüldüğü bildiri-
len Cerit Bekir üzerine söylenmiştir.

Aşağıdaki çeşitlenme bunlardan birisidir.

*Rakka'dan beriye gelen gaziler
Rakka'nın gülleri yine soldu mu
Yenile bir haber duydum aradan
Öldü derler Cerit Bekir öldü mü
Cerit Bekir öldüyse söküldü kilit
Yolları bağladı bir bölük bulut
Kürdüli Kerim'le, Bayındır Halit
Kolu bağlı cellatlara vardı mı
Sana derim sana usul boyunlu
Meydana girince aslan oyunlu
Başı sırma poşu demir giyimli
At oynatıp alayları böldü mü
Kul Said'im der ki bulmadık vefa
Hükmümüz geçerdi ol kaftan kafa
Hani İnaloğlu Hacı Mustafa
Alayları bölük bölük böldü mü (15)*

Anadolu'nun çeşitli yerlerinden aşiretlerin sık sık çeşitli amaçlarla Osmanlı yönetimi tarafından çölle- re, Irak ve Suriye'nin çeşitli bölgele- rine sürgüne gönderildiği ve Rakka havalisinin 17. yüzyılın sonlarından itibaren iskan merkezi olduğu bilini- yor. (16)

Fakat Osmanlı'nın gözünde şaki (eşkiya) kabul edilen aşiretler yerle- rini, yurtlarını bırakarak, hiç bir za- man kolayca sürgüne ve iskana razı olmadılar. Çoğunluk olarak Rakka ve diğer sürgün bölgelerine Osman- lı askeri güçleri tarafından zor kulla- nılarak götürülüyorlardı. Bu baskı ve zorbalıkları sindiremeyen aşiret- ler fırsatını bulur bulmaz tekrar geri- ye Anadolu içlerine, eski yurtlarına kaçıyorlar, diğer aşiretlere sığınıyor- lar, yapılan bütün bu uygulamalara birlikte göğüs germeye çalışıyorlar- dı.

"Bu sebepten dolayı aşiretlere karşı ağır cezalar konuldu. Ekseriya üzerlerine asker sevk edildi. Birçok- ları, şekavette bulunmamak ve ara- larında şakiy zuhur ederse bizzat teslim etmek, başka aşiretleri arala- rına kabul etmemek şartı ile kudret- lerine göre nezir akçası edasına mecbur tutuldular. Ne zaman arala- rında eşkiya zuhur etse, nezir akça- ları alınır, silahları 'miri için zabt' olunur, ata bimmeleri, silah kullan- maları men edilirdi. Daha ziyade ile- ri gidenler Rakka'ya sürülürdü."

Kara Mahmut'la birlikte hareket eden isyancılar

Gedik Mehmet Bölükbaşı:

Gedik Mehmet Bölükbaşı 1680'lerde Kara Mehmet, Ceritoğlu Abbas Bölükbaşı, Yeğen Osman, Yedigaroğlu Mustafa Bölükbaşı, Ya- digaroğlu Ahmet Bölükbaşı, Hacı Resul Bölükbaşı, Hacı Mustafa Bö- lükbaşı, Akkaş Mustafa, Kara Hasan Bölükbaşı, Tokmak Bölükbaşı gibi etkin isyancılarla birlikte, binlerce adamıyla birlikte Orta Anadolu'da isyan eden önemli isyancılardan bi- ridir. Yeğen Osman'ın Rumeli'ne gönderilmesinden sonra kendisine önce Sivas Beylerbeyliği verilerek "düze indirilmiş", daha sonra bir fır- satı bulunarak Osmanlı yöneticileri tarafından öldürülmüştür.

Akkaş Bölükbaşı:

1685 yılında ayaklanan asıl adı Akkaş Mustafa olan Akkaş Bölük- başı Kürt kökenlidir. Ayaklanmalar bastırıldıktan sonra yanında kalan otuz kadar yakın arkadaşıyla birlikte Bitlis bölgesine geçmiştir. Fakat orada Bitlis Hanı kendisini ve arka- daşlarını yakalatarak başlarını kes- tirmiş ve Cafer Paşaya yollamıştır. Cafer Paşa da bu kesik başları padi- şaha göndermiştir. Sultan IV. Avcı Mehmed bunlardan yalnız Akkaş Bölükbaşı'nın başını görmek iste- miştir. Fındıklı'lı Silahdar Mehmed Ağa hakaret yolu "sağ kaşı beyaz, bir uzun saçlı pelid (murdar) idi" de- mektedir.

Yedigaroğlu:

Ekrad taifesinden (Kürt kökenli) olan Yedigaroğlu Ahmet Bölükbaşı isyana yüzden fazla adamıyla birlik- te katılmıştır.

Yedigaroğlu 1685'de yenilgiden sonra Erzurum taraflarına kaçtı. Fa- kat Cafer Paşa peşini bırakmayarak takip etti ve Koyulhisar civarında bastırarak kendisiyle yirmisekiz ne- ferini öldürdü, diğerleri kurtulmayı başardılar. Öldürülen dokuz isyancı- nın başı İstanbul'a gönderildi ve Ba- bı-hümayun önüne atıldı.

Kurtulanlar arasında kardeşi Ya- digaroğlu Mustafa da vardır. Küçük

Yedigaroğlu diye de anılan kardeşi daha sonra Yeğen Osman güçleri arasına katılmıştır.

Ceritoğlu:

Cerit aşiretinden olan Ceritoğlu Abbas isyanın önemli bölükbaşıla- rındandır. Aşiretinden beşbin kişiyle birlikte 1685 yılında isyan etmiştir. Osmanlı yönetimi kendileriyle başa çıkamayınca Çorum sancak beyliği- ni vermiştir. Sefere gitmek bahane- siyle Üsküdar-Kartal yörelerine ka- dar gelen Ceritoğlu'nun buradan karşıya geçmesine izin verilmedi. Yeğen Osman'ın öldürülmesinden sonra Gedik Mehmed Paşa ile bir- leşti. Sivas Beylerbeyliği verilen Gedik Mehmed Paşa'nın da öldürül- mesi üzerine aşiretinin içine çekil- mek zorunda kaldı.

1110 (1696) yılında Bozok san- cağında bulunan Cerit, Köçekli, Av- şar, Babunnun aşiretleri isyan etmiş- ler, bunun üzerine Cerit ve Babun- nun aşiretleri Tokat-Zile taraflarına dağılmıştır.

Kaynaklar isyancıbaşı olan Cerit Yazıcı, Bostlu, Küpeli, Deli Ferhat, Orhanoglu Hasan ve kardeşinin her tarafı kasıp kavurduğunu yazmakta- dır. Üzerlerine Sivas Beylerbeyi Mustafa-Paşa görevlendirilmiş, Ma- malı aşiretine ise Mustafa Paşa'ya yardım etmeleri emrolunmuş, uzun mücadeleler sonucu bir çoğu yaka- lanmış, kalelere hapsolünmüş, bir kısmı ise kaçarak isyana devam et- miştir. (18)

Burada adı geçen, Cerit aşiretiy- le birlikte isyan eden Cerit Yazıcı, daha önce 1686 yılında Yeğen Os- man, Gedik Mehmed ve Kara Mah- mut'la birlikte isyan eden Ceritoğlu olsa gerektir.

Yeğen Osman:

Yeğen Osman Paşa asıl ilginli- dir.

Baba Paşa adlı bir kişinin oğlu- dur. Çorum'un Alaca ilçesinin Çöp- lü köyüne yerleşmiştir. Eski Çorum Valilerinden Arif Hikmet Aykaç 1936 yılında resmi bir yazıyla kay- makamlardan ilçelerinde yetişen şa- irlerin nüfus kayıtlarını, yoksa ilçe- nin neresinden olduklarını belirten

bilgileri istemiştir. Alaca'dan gelen 26.6.1937 tarih, 37-16 sayılı yazıda Yeğen Paşa'nın Çöplü köyünden Baba Paşa bir kişinin oğlu olduğu bildirilmiştir. (19)

Bu bilgilerden Yeğen Osman Paşa'nın çok küçük yaşlarda Çorum'a yerleştiğini, aynı zamanda şairliğinin bulunduğunu öğreniyoruz.

Yeğen Osman Paşa, dayısının yanında yetiştiği için yeğen lakabıyla anılmıştır. Büyük Cafer Paşa, Yeğen Osman ve adamlarını Anadolu'dan uzaklaştırabilmek için her birisini bir makama tayin ettirmiştir.

Yeğen Osman'a Karahisar sancağı ve Serçeşnilik ünvanı verilerek Rumeli'ye gönderildi. Dayısına Rumeli Beylerbeyiliği, Gedik Memmed'e Sivas Beylerbeyiliği ve diğerlerine de birer tuğlu ünvan verildi. Rumeli'de olmasına rağmen Anadolu'da oldukça etkin olan Yeğen Osman Paşa'nın gücünün dağıtılmasına önce akrabalarından başlandı. Daha sonra kendisine bağlı 27 bölükbaşı, 117 reis, 2000'den fazla adamı Anadolu'da öldürüldü. Yeğen Osman Paşa ise kendisine bağlı aşiretinden kimseler ile birlikte 1689 şubatında Makedonya'nın İpek kasabası civarında yakalandı. Orada boyunları vuruldu. Başları Edirne'de bulunan padişaha gönderildi.

Aşağıdaki deyişler Yeğen Osman'ın maceraları üzerine kanımızca yakınında bulunan ve olayların ayrıntılarını bilen aşıklar tarafından söylenmiştir.

-1-

Alunsun abdestler ibadet olsun
Hızır sana yardım eylesün Yeğen.
Topla askerini cemet başına
Görenler methini eylesün Yeğen.
Bozuldu ordular otaklar göçtü
Nice vezirlerin tabiri şaşı.
Yüzbin kol ağası Tunayı geçti
Çorumlu namını söylesin Yeğen.
Bir name yazdırub aşağı göndür
On yedi kırala namını bildir.
Elinde Zülfikar Altında düldül
Allah Allah deyüb çalıyor Yeğen.
Urulmuş kolundan kendi bağlıyor
Köleleri siyim siyim ağlıyor.
Yeğen gazi der ki kanım çağlıyor

.....
**Osmanlının gözünde
şaki (eşkiya) kabul
edilen aşiretler
yerlerini, yurtlarını
bırakarak,
hiç bir zaman kolayca
sürgüne ve iskana razı
olmadılar. Çoğunluk
olarak Rakka ve diğer
sürgün bölgelerine
Osmanlı askeri güçleri
tarafından zor
kullanılarak
götürülüyorlardı.
Bu baskı ve zorbalıkları
sindiremeyen aşiretler
fırsatını bulur bulmaz
tekrar geriye Anadolu
içlerine, eski yurtlarına
kaçıyorlar, diğer
aşiretlere sığınıyorlar,
yapılan bütün bu
uygulamalara birlikte
göğüs
germeye
çalışıyorlardı.**
.....

Namımız Çorumda söylensin Yeğen
(21)

-2-

Al Abdest, ibadet eyle Mevlâya
Mevlâm sana yardım eylesin Yeğen
Bir zaman dâistan oldum, söylendin
Nâmin âlem içre kalıyor Yeğen
Bir sabah namazı cenge başladı
Çadırlar yıkıldı, ordular geçti
Geldi küffâr, din İslâma karıştı
Hızır sana yarım eylesin Yeğen
Yeniçeri de metriste kalmadı
Paşa kardaşlar imdada gelmedi
Etraf-u eknaftan imdad olmadı
Ah edip, ağlayıp cenk eder Yeğen

Eli mızraklı yiğitler vardır
Var, yedi kırala erliğin bildir
Elinde Zülfikar, altında Düldül
Al kana bulanmış cenk eder Yeğen
Urumeli bize mansıp verildi
Bir at yetiştirin, atım yoruldu
Yanımda kardaşım bile bulundu
Deyip derelerde, inlerde eğlendi
(22)

Bu deyiş, Yeğen Osman Paşa'nın Balkanlarda yaşadığı olaylar üzerine, 17. yüzyılın ikinci yarısıyla 18. yüzyılın ilk yarısında yaşayan, Çorumlu halk şairi Kul Mustafa tarafından söylenmiştir. Kul Mustafa aynı zamanda yaklaşık aynı dönemlerde yaşayan Çorum bölgesinden olan diğer halk şairleri Teslim Abdal, Alioğlu, Sultan Mehmed ve Dedemoğlu ile çağdaş bir halk şairidir. (23)

Deyişte verilen ayrıntılardan Kul Mustafa'nın Yeğen Osman'ı yakından tanıdığı ya da yakınında bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kimi önemli ayrıntılar var ki, bunlar konuyla ilgili diğer deyişlerde de geçmektedir. Şimdi olayların önemli bir tanığının ağzından söylenen bu deyişi sunuyoruz.

Alıp abdestini ibadet eyle
Hızır sana yardım eyliyor Yeğen
Altında arap at elinde cida
Alayları bölük bölüyor Yeğen
Bugün kıratıma destek verildi
Yeğenim Mustafa cenkte vuruldu
Bedene ulaşan mennan yoruldu
Çıkmış bir yüceden ünlüyor Yeğen
Kıratım kaçtı da kimse tutmadı
Hain Osmanlılar haber etmedi
Kirmani kılıcı elim yetmedi
Çeviri çeviri depiyor Yeğen
Kıratım parladı şol dağdan aştı
Dayanamadı vezir geriye kaçtı
Alaylar dağıldı otağlar göçtü
Sıyrımış bayrağı geliyor Yeğen
Yeniçeri metriste durmadı
İhtimal ki kılıcını çalmadı
Paşa kardaşından imdat olmadı
Sol kolun kaldırmış çağlıyor Yeğen
Kul Mustafa bunu böyle söyledi
Girdi aşkın deryasını boyladı
Beşyüz ath ile divan eyledi
Durmuş ol divanda ağlıyor Yeğen
(24)